

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Bc. et Bc. Kateřina Vacková

**Co o nás řekl Charlie?
Analýza mediálního diskurzu po teroristickém
útoku na Charlie Hebdo.**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Bc. et Bc. Kateřina Vacková**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Křeček, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Bibliografický záznam

Vacková, K. (2016). *Co o nás řekl Charlie? Analýza mediálního diskurzu po teroristickém útoku na Charlie Hebdo*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Křeček, PhD.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá kvalitativní analýzou mediálních diskurzů spojených s teroristickým útokem na členy redakce francouzského satirického týdeníku Charlie Hebdo, který se odehrál 7. ledna 2015 v Paříži. V rámci teorie sociálního konstruktivismu vnímám terorismus jako sociální konstrukt a masová média jako činitele, kteří se na konstruování sociální reality podílejí. Analyzovány jsou publicistické texty z období jednoho měsíce (7. ledna – 7. února 2015) a zvolenými analyzovanými médii jsou deník Lidové noviny, týdeník Týden, internetový server IHNED.cz a televizní pořad Události, komentáře. K rozboru vybraných textů jsou použity postupy metody zakotvené teorie a čtyři kroky Foucaultem inspirované kritické analýzy diskurzu popsané Carlou Willigovou. Cílem práce je odhalit a interpretovat nejvýznamnější diskurzivní konstrukce teroristického útoku na Charlie Hebdo, které se objevovaly v českých médiích, najít jejich zakotvení v rámci obecnějších diskurzů, popsat pozice, do kterých jednotlivé diskurzy staví subjekty a sociální aktéry diskurzu a charakterizovat z diskurzů se odvíjející praktiky. Mediální událost útoku na Charlie Hebdo byla v českých médiích úzce spojena s tématy: svoboda slova, teroristické útoky z 11. září, islám a imigrace. Práce se také dotýká symbolického významu hesla *Je suis Charlie*.

Abstract

This thesis deals with the qualitative text analysis of media discourses related to the 7th January 2015 terrorist attack on French satirical magazine Charlie Hebdo's staff. In accordance with social constructionism theory, the term terrorism is here understood as

a social construct and mass media is considered to be one of the social construction agents. The objects of analysis are journalistic texts published during the one-month period of 7th January – 7th February 2015. As a resource for the analysis I have chosen the daily newspaper Lidové noviny, the weekly magazine Týden, online newspaper IHNED.cz and TV programme Události, komentáře. The texts were analysed through the combination of grounded theory method and four steps of Foucaultian discourses analysis described by Carla Willig. The aim of this paper is to discover and to interpret the most significant discursive constructions of Charlie Hebdo terrorist attack that appeared in the Czech media, to situate the same discursive object within wider or global discourses, to describe positions that discourses make available or attribute to the subjects and social actors, and to define the practices arising from these discourses. The media event of Charlie Hebdo attack has been closely related to the topics of freedom of speech, 9/11 terrorist attacks, Islam and immigration within the Czech media. The symbolic meanings of *Je suis Charlie* slogan have also been discussed within this thesis.

Klíčová slova

Charlie Hebdo, Je suis Charlie, Terorismus, Masová média, Kvalitativní analýza textu, Analýza diskurzu, Sociální konstruktivismus, Svoboda slova, Islám

Keywords

Charlie Hebdo, Je suis Charlie, Terrorism, Mass Media, Qualitative text analysis, Discourse Analysis, Social constructivism, Freedom of speech, Islam

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 4. ledna 2016

Kateřina Vacková

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Vacková Kateřina

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2012

E-mail diplomantky/diplomanta:

katerina.vackovaa@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Mediální studia, Mgr.

Předpokládaný název práce v češtině:

Co o nás řekl Charlie? Analýza mediálního diskurzu po teroristickém útoku na Charlie Hebdo.

Předpokládaný název práce v angličtině:

What has Charlie said about us? Media discourse analysis after the Charlie Hebdo terrorist attack.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

LS 2015/2016

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Dne 7. ledna 2015 byl spáchán teroristický útok na redakci francouzského satirického časopisu Charlie Hebdo. Útok, při němž bylo zavražděno 12 lidí včetně 9 novinářů Charlie Hebdo, se stal hlavní mediální událostí několika následujících dní a rozpoutal živou společenskou a politickou diskuzi. Redakce časopisu se stala terčem islamistických teroristů, jelikož opakovaně publikovala kontroverzní protinábožensky orientované karikatury, zejména pak karikatury proroka Mohameda. Charlie Hebdo, časopis s poměrně nízkým nákladem 60 000 výtisků, se pro mnohé stal ze dne na den symbolem svobody slova a ztělesněním hodnot západní kultury. Heslo „Je suis Charlie“ („Jsem Charlie“) se objevilo na předních stranách deníků po celém světě a bylo jedním z nejsdílenějších hesel na sociálních sítích. Předmětem diplomové práce je teoreticko-empirická analýza mediální reprezentace této události a analýza diskusí, které událost následovaly. Vzhledem ke své aktuálnosti nebylo téma doposud zpracováno, nicméně vzniklo několik příbuzných prací na téma vztahu médií a terorismu.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Cílem práce je analyzovat mediální diskurz, jenž byl iniciován útokem na redakci Charlie Hebdo. Práce se zaměří na identifikaci hlavních témat spojovaných s danou událostí a analýzu debat, které útok rozpoutal. Součástí práce bude také analýza samotného hesla „Je suis Charlie“ a jeho implikací. Heslo „Je suis Charlie“ rozdělilo společnost na několik táborů na základě toho, co pro jednotlivce heslo symbolizovalo. Pro některé se stalo symbolem práva na svobodu slova, druzí chtěli jeho prostřednictvím pouze vyjádřit soucit s oběťmi útoku, další se naopak s heslem odmítali ztotožnit, jelikož nesouhlasili s politickou orientací časopisu Charlie Hebdo nebo jeho etickým kodexem. Teoretická část práce bude věnována vztahu médií a terorismu s ohledem na současnou situaci a medializaci islámského fundamentalismu.

Výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem média reprezentovala útok na redakci časopisu Charlie Hebdo?
1. Jaká témata byla médií spojována s útokem na redakci časopisu Charlie Hebdo?
2. Jaké jsou implikace hesla „Je suis Charlie“?

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

1. Terorismus
  - 1.1. Definice terorismu
  - 1.2. Typologie terorismu
2. Média a terorismus
  - 2.1. Média a terorismus: vzájemná symbióza?
  - 2.2. Agenda-setting, priming a framing
  - 2.3. Vývoj terorismu: „stará“ a „nová“ média
  - 2.4. Medializace islámského fundamentalismu
3. Mediální konstrukce reality
  - 3.1. Mediální reprezentace
4. Diskurz a ideologie
5. Metodologická část
  - 5.1. Kvalitativní analýza mediálních textů
  - 5.2. Kritická analýza diskurzu
  - 5.3. Metodologie výzkumu
6. Výzkumná část
  - 6.1. Výběr materiálu – analyzovaná média
  - 6.2. Výběr materiálu – analyzované texty
  - 6.3. Diskurzy iniciované útokem na Charlie Hebdo
  - 6.4. Implikace hesla „Je suis Charlie“
7. Dílčí závěry: Co o nás řekl Charlie?
8. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Lidové noviny, ihned.cz, ČT 24, Týden. Analyzované období: 7. 1. 2015 – 7. 2. 2015

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Empirická část práce bude založena na kvalitativní analýze obsahů zveřejněných v deníku Lidové noviny, internetovém zpravodajském serveru ihned.cz, televizní stanici ČT 24 a týdeníku Týden. Základní výzkumnou jednotkou budou veškeré články a televizní pořady jako text, jež se v období 7. 1. 2015 – 7. 2. 2015 věnovaly tématu Charlie Hebdo. Interpretace výsledků se bude opírat o kvalitativní analýzu mediálních textů. Autorka se pokusí využít také poznatků a přístupů kritické diskurzivní analýzy, která se soustředí na jazyk v širším sociálním kontextu a jeho užití jako nástroje společenské moci. Teoretická část bude vycházet ze studia odborné literatury z oborů mediální studia, kulturní studia a politická ekonomie komunikace.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Systematické teoretické pojednání o sociologii vědění, dnes již klasická práce dvou amerických autorů, kteří zde osvětlují své základní chápání problému sociologie vědění a staví tento obor do středu zájmu sociologické disciplíny. Autoři se zaměřují na analýzu významu "vědění" pro dialektický vztah mezi realitou a lidským úsilím utvářet v průběhu dějinného procesu realitu.

FAIRCLOUGH, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Významná publikace jednoho ze zakladatelů kritické diskurzivní analýzy. Práce se zaměřuje na média a jejich propojení se společenskými procesy. Autor upozorňuje na vliv mocenských vztahů na obsah a strukturu mediálních textů.

HALL, S. (2003). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Open University Press.

Kniha jednoho z nejvýznamnějších teoretiků kulturních studií představuje vyčerpávající rámec pro uchopení tématu mediální reprezentace. Autor vnímá jazyk, diskurz i obraz jako znakové systémy, které se podílejí na procesu reprezentace.

JENSEN, K. B.; JANKOWSKI, N.W. (2002). *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*. London: Routledge.

Publikace se věnuje kvalitativním a kvantitativním technikám výzkumu médií a obsahuje instrukce k tomu, jakým způsobem lze naplánovat a provést mediální výzkum. V několika kapitolách jsou popsány základy několika typů výzkumů a výzkumných technik.

McCOMBS, M. (2009). *Agenda setting*. Praha: Portál.

Kniha představuje jeden ze základních konceptů současných mediálních studií, nastolování agendy. Vliv masových médií na publikum nespočívá pouze v tom, že říkají, co si lidé mají myslet, ale že předurčují, o čem mají přemýšlet.

NACOS, L. B. (2007). *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Kniha popisuje, jakým způsobem teroristé využívají globální mediální síť k šíření zpráv o násilí, které páchají. Autorka se zde zabývá násilím jakožto prostředkem k dosažení politických cílů a upozorňuje na důležitou roli, kterou v tomto procesu hrají masová média.

SCHULZ, W.; SCHERER, H.; HAGEN, L.; aj. (2004). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum.

Kniha seznamuje čtenáře s metodami analýzy obsahu mediálních sdělení, přičemž se zaměřuje především na problematiku vztahů mezi politiky, médii a občany. Její součástí je také praktická výzkumná část.

TRAMPOTA, T.; VOJTĚCHOVSKÁ, M. (2010). *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.

Praktická příručka pro výzkum médií. Autoři poukazují na základní typy výzkumů a jejich specifika. Jednotlivé metody a postupy jsou popsány na praktických příkladech z českých médií.

van DIJK, A. T. (2007). *Discourse Studies*. London: SAGE Publications Ltd.

Rozsáhlá pěti svazková studie nizozemského autora, odborníka na lingvistiku a analýzu diskurzu. Van Dijk nahlíží na jazyk jako na prostředek legitimizace a reprodukce společenské moci, dominance a nerovnosti. Diskurz dle něj může vést k formování nebo změně sociálního poznání publika nebo k reprodukci a legitimizaci mocenských elit.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

JURÁŠ, P. (2014). *Islámský terorismus a proporcionalita jeho mediální reflexe*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lukáš Zámečník.

POLYAKOVÁ, V. (2008). *Obrazová reprezentace atentátu na Bostonském maratonu v dubnu 2013 vybranými internetovými zpravodajskými portály*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Filib Láb.

TESAŘOVÁ, K. (2014). *Interkulturní masmediální komunikace a hledání dokonalého jazyka*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. Vedoucí práce Otakar Šoltys.

TLUSTÝ, F. (2009). *Jak změnily teroristické útoky 11. září 2001 český mediální svět?* Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. Vedoucí práce Jan Křeček.

Datum / Podpis studenta/ky

.....

Obsah

Úvod	2
1. TEORETICKÝ RÁMEC	5
1.1 Média a terorismus.....	5
1.1.1 Symbiotický vztah terorismu a médií.....	6
1.1.2 Agenda Setting.....	10
1.1.3 Framing.....	12
1.1.4 Zpravodajské hodnoty	14
1.2 Charlie Hebdo.....	16
1.2.1 Teroristický útok na Charlie Hebdo a události, které mu následovaly	18
1.3 Mediální konstrukce reality.....	21
1.3.1 Terorismus jako sociální konstrukce reality.....	24
1.3.2 Obraz terorismu v médiích po 11. září.....	25
2. METODOLOGICKÁ ČÁST.....	31
2.1 Výzkum médií optikou kvalitativního paradigmatu	32
2.2 Kvalitativní práce s daty vycházející ze zakotvené teorie	35
2.3 Analýza diskurzu – nejen analýza textu.....	40
2.3.1 Diskurz jako výchozí pojem analýzy	41
2.3.2 Analýza diskurzu podle Carly Willigové	44
2.3.3 Ideologický čtverec Teuna van Dijka.....	46
2.3.4 Intertextualita Normana Fairclougha.....	47
3. VÝZKUMNÁ ČÁST	49
3.1 Výběr zkoumaného vzorku	49
3.2 Sběr dat.....	51
3.3 Analýza dat.....	52
3.4 Diskurzy iniciované útokem na Charlie Hebdo.....	53
3.4.1 Svoboda slova, symbol západní civilizace	53
3.4.2 Evropské 11. září.....	61
3.4.3 Teroristé a přistěhovalci	69
Závěr – Co o nás řekl Charlie?.....	77
Summary.....	84
Použitá literatura	86

Úvod

Předmětem této diplomové práce je vztah masových médií a terorismu, v užším pojetí analýza způsobů, jakými masová média konstruují obraz terorismu, a důsledků, jež tyto konstrukce mohou mít v širším kulturním, společenském a politickém kontextu. V centru výzkumného zájmu této práce stojí otázka, jakým způsobem česká média konstruovala událost teroristického útoku na redakci týdeníku Charlie Hebdo. Pozornost je věnována mediálním reprezentacím a diskurzivním konstrukcím teroristického útoku na Charlie Hebdo, jejichž prostřednictvím přikládala česká média události význam.

Teroristický útok na Charlie Hebdo, který se odehrál 7. ledna 2015 v centru francouzské metropole, byl jednou z nejvýznamnějších mediálních událostí roku a reakce veřejnosti, která mu následovala, ho odlišila od jiných, nicméně podobných, teroristických útoků, které se v posledních letech na evropském kontinentu odehrály (Madrid 2004, Londýn 2005, Brusel 2014). Snad všem Evropanům je dnes dobře známé heslo *Je suis Charlie*, které se stalo symbolem pařížských událostí a symbolem svobody slova, v širším významu pak symbolem západní kultury. 7. ledna se Evropa a spolu s ní zbytek západního světa semkly ve společném boji za svá práva, který přerostl v boj za kolektivní identitu. Mediální texty, které se věnují pařížskému teroristickému útoku na Charlie Hebdo tak popisují nejen samotný útok a motivace jeho útočníků, ale také mnohé vypovídají o svých tvůrcích a o dominantních ideologiích, které jsou sdíleny v naší společnosti. Obsahy masových médií nejsou nikdy hodnotově zcela neutrální a odráží se v nich kultura, v jejímž rámci vznikly. Masovými médii šířené texty nám kromě explicitních informací přinášejí také soubory sdílených a upřednostňovaných hodnot, ideálů, představ a idejí, určují, co je dobré a co špatné, co je ve světě podstatné a kdo je důležitý, prezentují, jaké chování je normální a jaké je naopak deviantní, a právě na tuto stránku mediálních textů se budu v průběhu analýzy soustředit.

Teoretickým východiskem mé práce je teorie sociální konstrukce reality, v jejímž rámci vnímám terorismus jako sociální konstrukt a masová média jako činitele, kteří se na konstruování sociální reality podílejí. Cílem práce je pak v souladu s touto myšlenkou odhalit a interpretovat nejvýznamnější diskurzivní konstrukce teroristického útoku na Charlie Hebdo, které se objevovaly v českých médiích a které přispěly k obrazu, jež si o události udělala česká veřejnost. V souladu s některými kroky Foucaultem inspirované analýzy diskurzu, které navrhuje Carla Willigová, jsem hledala zakotvení identifikovaných diskurzivních konstrukcí v rámci širších a globálních diskurzů, soustředila se na popis pozic, do kterých jednotlivé diskurzy staví subjekty a sociální aktéry diskurzu, a snažila se

charakterizovat z diskurzů se odvíjející praktiky a způsoby jednání. Analýze byly podrobeny publicistické texty z období jednoho měsíce po teroristickém útoku (7. ledna – 7. února 2015) a zvolenými analyzovanými médii byly deník Lidové noviny, týdeník Týden, internetový server IHNED.cz a televizní pořad Události, komentáře. Texty publicistického žánru jsem vybrala záměrně, jelikož mají hodnotící charakter a umožňují tak odhalit a následně interpretovat v nich obsažená sdělení nejen explicitní, ale i implicitní povahy. K rozboru vybraných textů jsem použila kvalitativní techniku výzkumu, konkrétně některé postupy metody zakotvené teorie a kroky již zmíněné kritické analýzy diskurzu popsané Carlou Willigovou.

Práce je strukturovaná do tří hlavních kapitol. První poskytuje teoretický rámec dané problematiky; věnuje se vztahu masových médií a terorismu a představuje některé z hlavních konceptů mediálních studií, které jsou s výzkumem médií a terorismu spojovány (agenda-setting, framing, zpravodajské hodnoty), seznamuje čtenáře s krátkou historií týdeníku Charlie Hebdo a popisuje lednové události související s pařížskými útoky, a nakonec stručně představuje teorii mediální konstrukce reality a z ní vycházející pojetí terorismu coby sociálního konstrukt, součástí této podkapitoly je také charakteristika obrazu terorismu v médiích po teroristických útocích z 11. září. V teoretické části práce se opírám především o relevantní odbornou literaturu a vybrané studie na téma masová média a terorismus.¹ Druhá kapitola je úvodem do metodologie kvalitativního výzkumu; pozornost je věnována zejména metodě zakotvené teorie, výzkumné metodě Carly Willigové a výzkumným nástrojům analýzy diskurzu popsaných Teunem van Dijkem a Normanem Faircloughem. Jedna z podkapitol se soustředí také na pojem diskurz, který představuje klíčový koncept zvolené metody analýzy. V třetí empirické části práce se zaměřuji na samotný rozbor mediálních textů a jejich interpretaci, zabývám se analýzou diskurzivních konstrukcí teroristického útoku na Charlie Hebdo a s nimi spojených diskurzů. Součástí této kapitoly je také stručná charakteristika výběru zkoumaného vzorku a sběru dat. V závěrečné části diplomové práce se pokouším odpovědět na otázku položenou v samotném názvu této práce, tedy co o nás řekl Charlie. Tato část je sumarizací dílčích výsledků získaných na základě kvalitativní analýzy mediálních textů a jejich shrnutí je podloženo studiem relevantní odborné literatury. Cílem závěrečné části mé diplomové práce je

---

¹ Ve své práci čerpám především ze zahraniční, anglicky, případně francouzsky psané literatury a veškeré překlady jsou překladem autorky, pokud není citace čerpána přímo z oficiálního českého překladu knihy nebo studie. Kratší přímé citace jsou v textu vyznačeny uvozovkami, delší přímé citace jsou v textu vyznačeny graficky - samostatným odstavcem s menší velikostí písma a větším odsazením textu. Ve výzkumné části práce jsou delší doslovně citované úryvky analyzovaných mediálních textů vyznačeny graficky, zatímco kratší úryvky jsou vyznačeny uvozovkami a kurzívou.

podat ucelený pohled na zvolenou problematiku a navrhnout cesty, kterými by se mohl ubírat případný další výzkum na stejné nebo podobné téma.

Hned v úvodu bych také ráda zmínila důvody, které mě vedly k nepatrnému odchýlení se od předložených tezí. S ohledem na výslednou volbu metody analýzy jsem lehce přeformulovala výzkumné otázky, od původního záměru soustředit se na mediální reprezentace jsem pozornost na prvním místě věnovala diskurzivním konstrukcím, nicméně koncept reprezentace s teorií sociální konstrukce reality velmi úzce souvisí. V praktické části práce jsou jmenovány podotázky, které mi umožnily blíže analyzovat dané téma a vytvořit kategorie v souladu se zvolenou metodou analýzy. Za druhé jsem omezila prostor, který jsem plánovala věnovat analýze hesla *Je suis Charlie* a jeho implikacím. V průběhu výzkumu jsem zjistila, že samotné heslo nenabízí tolik možností pro analýzu, jelikož je těsně spojeno se širšími (v práci popsány) diskurzemi a právě v jejich rámci lze význam hesla také nejlépe interpretovat. Z tohoto důvodu není heslu věnována samostatná kapitola, ale o jeho možných výkladech se zmiňuji v kapitolách pojednávajících o jednotlivých diskurzích. Zajímavé by jistě bylo analyzovat různé alternativy hesla, které vznikly na sociálních sítích (*Je ne suis pas Charlie*, *Je suis Ahmed*, *Je suis Human*, *Je suis Paris* aj.), nicméně tento přístup by byl spíše námětem na novou práci než možným rozšířením tématu této práce. Za třetí jsem úpravě podrobila také obsahovou strukturu práce, protože jsem během zpracovávání daného tématu – čerpání informací z odborné literatury a analyzování výzkumného materiálu – došla k závěru, že některé kapitoly uvedené v předložených tezích nebyly pro téma této práce nezbytné a naopak, některé kapitoly bylo vhodné pro dosažení obsahové jednoty práce přidat. Pevně doufám, že výsledné členění obsahu a volba jednotlivých kapitol lépe poslouží k celistvému uchopení zvoleného tématu a naplnění cíle mé práce.

1. TEORETICKÝ RÁMEC

1.1 Média a terorismus

Zdá se, že v každé generaci nalezneme názorný příklad situace, kdy média sehrála rozhodující roli v období krize. Pro ty, kteří jsou starší než já, to mohl být Pearl Harbor. Mě se zase týkala otázka ‚Kde jsi byl, když ses doslechl o zastřelení JFK?‘ Pak to byla exploze Challengeru, vražda Johna Lennona nebo Roberta Kennedyho. Po katastrofě, která se odehrála ve Světovém obchodním centru a při níž byly jednou provždy ztraceny tisíce životů, bylo zapotřebí veškerých možných prostředků ‚svobodného tisku‘, aby mohly být informace o události a jejím dopadu na americké občany a na zbytek světa zprostředkovány veřejnosti. Všichni jsme během několika hodin věděli, co se stalo. Nové jméno, Usáma bin Ládín, bylo přidáno na listinu nebezpečných jedinců, neblaze proslulých vůdců, jejichž motivace se jeví jako nepochopitelné. Média přinesla jeho obraz do našich domovů. (Wakshlag 2002, s. xii)

V této krátké citaci z knihy *Communication and Terrorisms: Public and Media Response to 9/11* věnované studiím amerických médií, mediálních obsahů a veřejného mínění po teroristických útocích na Spojené státy americké z 11. září 2001 se nepřímo odráží hned několik charakteristik, které jsou typické pro současný vztah médií a terorismu v západních zemích. Zaprvé jsou média v dnešní době schopna okamžité reakce na teroristický útok, díky novým technologiím a vyspělé mediální síti se sdělení o teroristickém činu může šířit již několik minut po události samé. Zadruhé média přinášejí živé obrazy terorismu a tváře teroristů ‚do našich domovů‘ a podporují tak odkaz přímé a blízké hrozby. Teroristické útoky jsou médií stále častěji interpretovány jako události, které nemají dopad jen na zasažený stát, ale jako události nebezpečné v mezinárodním měřítku. V neposlední řadě jsou teroristé a teroristické organizace médií reprezentováni jako subjekty, jejichž motivace a hodnoty jsou z našeho pohledu nevysvětlitelné. Tyto zdánlivě zjednodušené teze budou podrobněji rozpracovány v následujících teoretických kapitolách a především v samotné výzkumné části práce na příkladu mediální konstrukce teroristického útoku na týdeník Charlie Hebdo.

1.1.1 Symbiotický vztah terorismu a médií

Když v demokratické společnosti mluvíme o terorismu, média jsou jednou z prvních asociací, která nám vyvstane na mysli. Jelikož je terorismus ve své podstatě psychologickou zbraní, jejíž účinek je závislý na šíření hrozby mezi širokou veřejností, jsou média jeho neodmyslitelnou součástí. Vyvolat negativní emoce a masový psychologický účinek u cílové skupiny bylo předmětem terorismu odjakživa. Slovo teror pochází z latinského slova *terrere*, což znamená „vystrašit“ či „vylekat“. Během Velké francouzské revoluce, v období vlády Jakobínů, byla oficiálně vyhlášena vláda Teroru, které padlo za oběť okolo 17 000 lidí. Popravy byly veřejné, odehrávaly se před zraky hojného publika a doprovázela je mimořádná publicita. Současní teroristé však mají díky technologickému pokroku (nejen) v oblasti komunikace k dispozici zcela nové nástroje a příležitosti k vyvíjení psychologického či politického tlaku (Weimann 2008, s. 70). Jak podotýká Paul Wilkinson (2006, s. 145), bylo by pošetilé myslet si, že moderní mediální technologie, komunikační satelity a rozšíření televize neměly značný dopad na zvýšení propagačního potenciálu terorismu. A dodává, že dokud budou teroristé páchat násilné činy, masová média budou o těchto činech s dychtivostí informovat, aby nasytila touhu svého publika, které se zvědavostí sleduje dramatické příběhy o obětech a zločincích. Média a terorismus žijí v symbiotickém vztahu (*Ibid.*).

Před tím než se začneme věnovat vztahu terorismu a médií, měli bychom vysvětlit, jak je termín *terrorismus* pojímán v rámci této práce. Vzhledem k velkému množství existujících studií a literatury, které se tématu terorismu věnují, není možné citovat jednu univerzální a obecně přijatelnou definici terorismu. Problematičnost definování pojmu spočívá především ve skutečnosti, že ten samý teroristický čin může být různými sociálními aktéry chápán jako zavrženíhodný, stejně tak jako ospravedlnitelný. S ohledem na politické cíle může být takový čin buď označen jako ďábelský skutek spáchaný bezcitnými teroristy, nebo jako ospravedlnitelný čin bojovníků za svobodu/dobro. Média stojí často před složitým rozhodnutím, zda mají pro popsání aktu násilí použít negativně konotovaný termín *terrorismus*, nebo vybrat jiné označení. Novináři své texty nezřídka zakládají na reakci vládních představitelů a výsledkem je pak nesourodé a proměnlivé používání několika pojmů, kterými jsou označováni pachatelé teroru (terorista, nacionalista, revolucionář, separatista, guerilla, bombový atentátník, vrah, zločinec aj.) a jejich činy (terrorismus, nacionalismus, revolucionářství, guerillová válka, bombové útoky, únos, zločin, vražda aj.) (Nacos 2002, s. 16). Další kontroverze spojená s definicí terorismu pramení z nejednotných názorů na tendenci považovat za terorismus násilné útoky politicky motivovaných jednotlivců nebo

skupin, nikoli však útoky na nevinné oběti páchané orgány státní moci. Význam pojmu terorismus se v průběhu času měnil. V 18. století během již zmíněné Velké francouzské revoluce, byl terorismus vnímán jako násilí páchané shůry, jako uplatňování moci proti nepřátelům státu. V poslední třetině 19. století se termín terorismu rozšířil, aby zahrnul také nový typ násilí, které reprezentovaly například útoky anarchistů na vlivné politické představitele, tato etapa je někdy označována jako etapa tzv. sekulárního terorismu. Ve 20. století se pojem terorismus používá zejména pro označení politického násilí, které je pácháno nestátními aktéry, jakými jsou autonomní nebo státem sponzorované skupiny a jedinci. Po konci první světové války a počátkem rozpadu koloniálních říší je terorismus definován především etnoseparatistickými tendencemi; 60. a 70. léta jsou dobou „nové levice“, jejíž vznik v Severní Americe a Evropě úzce souvisel s nesouhlasným postojem k válce ve Vietnamu, zatímco v Latinské Americe levicovní teroristé bojovali proti diktátorským režimům; současný terorismus konce 20. a začátku 21. století je pak definován především náboženskou motivací (Hoffman 1993, Hoffman 1998, Souleimanov 2010). Ačkoliv byly násilí a terorismus předmětem výzkumu médií i dříve, zájem vědců o vztah terorismu a médií se zvýšil po teroristických útocích z 11. září a spolu s jejich zvýšeným zájmem vzrostla také potřeba přistupovat k těmto výzkumům interdisciplinárně a přehodnotit definici terorismu jako takovou (Papacharissi a Oliverira 2008, s. 55). V této práci vycházím z definice tzv. masmedializovaného terorismu Brigitte Nacosové (2002), která považuje terorismus za komunikační akt. Nacosová poukázala na vývoj pojmu *terrorismus* od původní konotace násilí konaného ve jménu státní moci k jeho současnému pojetí coby politického násilí prováděného nestátními aktéry na civilistech s jasným cílem získat publicitu. Terorismus je dle ní:

politicky angažované násilí namířené proti civilistům/nevinným, které je oddané myšlence, že násilný čin musí být veřejný a musí získat publicitu, a tím i zájem veřejnosti a vlády. (Nacos 2002, s. 17)

V dnešním světě globalizované mediální komunikace, kde se informace šíří nepřetržitě a téměř neomezeně, se teroristické organizace naučily využívat mediální sítě ke svému prospěchu. Způsob, jakým se bude zpráva o teroristickém útoku šířit prostřednictvím médií, už jen zřídka není součástí teroristického plánu. „Teroristické útoky jsou často pečlivě zinscenované tak, aby přilákaly pozornost elektronických médií a mezinárodního tisku. Získání a držení rukojmích zvyšuje dramatičnost události, avšak samotní rukojmí pro teroristy většinou nic neznamenají. Objektem terorismu jsou ti, kteří sledují, nikoli oběti samotné.

Terorismus je divadlo.“ (Jenkins 1975, s. 4) Také Phillip Karber (1971, s. 529) poukazuje na symbolickou funkci komunikace a její význam pro teroristické organizace. „Násilné teroristické sdělení potřebuje oběť, ať v podobě osoby či instituce, ale cílem nebo zamýšleným příjemcem této komunikace nemusí být oběť samotná.“ V rámci teorie symbolické komunikace se pohybují také Gabriel Weimann a Conrad Winn (1994), kteří nahlízejí na moderní terorismus skrze metaforu *divadla hrůzy* (v originále *The Theatre of Terror*, pozn. aut.) a vnímají ho jako snahu o šíření sdělení prostřednictvím organizovaného násilí. Moderní terorismus může být hodnocen na základě stejných kritérií jako divadelní inscenace. Teroristé pečlivě připravují scénář, vybírají účinkující, scénu, rekvizity i jednotlivé role a minutu po minutě řídí vývoj na scéně (Weimann 2008, s. 71). Ze studie (1994) v níž Weimann a Winn podrobili analýze 6 714 případů mezinárodního terorismu od pozdních šedesátých let do začátku devadesátých let 20. století, vyšlo najevo, že počet mediálně orientovaných teroristických událostí výrazně narůstá. Teroristické události jsou plánovány s ohledem na svou potenciální medializaci, co se týče výběru obětí, místa spáchání teroristického činu, jeho načasování, způsobu provedení a kontaktu s médii. Robin Gerrits (1992, s. 32) vytvořil kategorizaci prostředků, prostřednictvím nichž teroristické organizace dosahují publicity. Teroristé:

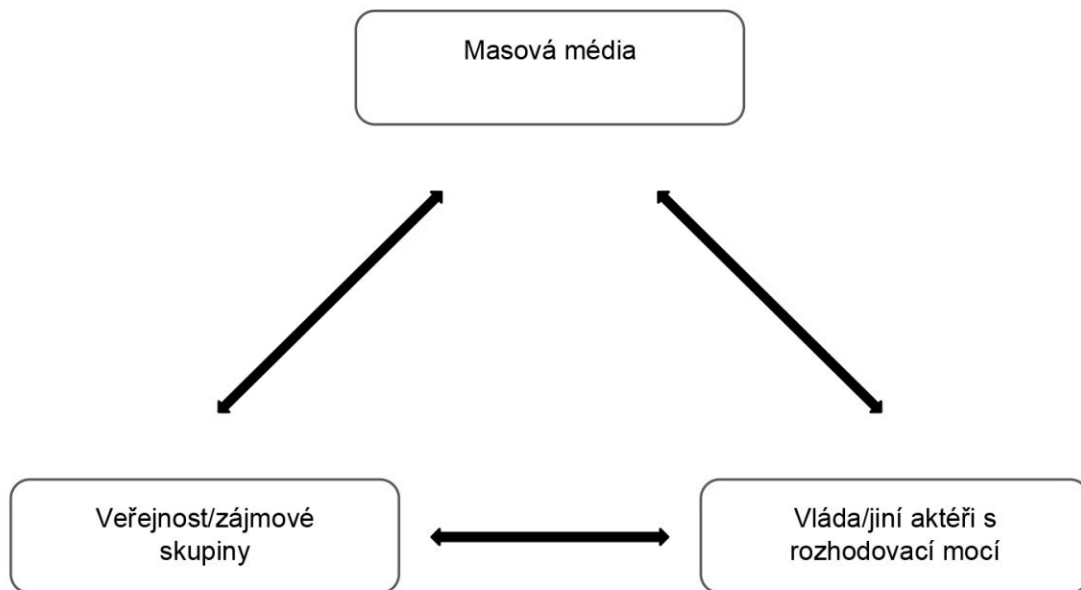
- (1) plánují akce v souladu se zpravodajskými hodnotami;
- (2) vykonávají dodatečnou propagandu a náborové aktivity;
- (3) pro své akce si vybírají čas a místo tak, aby získali co největší pozornost;
- (4) vydávají prohlášení;
- (5) udržují kontakt s tiskem a poskytují rozhovory;
- (6) hlásí se k zodpovědnosti za teroristické činy;
- (7) a komunikují svá sdělení prostřednictvím symboliky terče útoku a smrti.

Symbolický význam a sílu médií si uvědomovali palestiniští teroristé při atentátu na izraelské atlety v průběhu Olympijských her v Mnichově v roce 1972, když zaútočili v průběhu nejvýznamnějšího obřadu západního náboženství, kterým sport v moderní západní společnosti bez pochyby je. Teroristé mohli s jistotou předpokládat, že je celý svět bude sledovat v přímém přenosu prostřednictvím televizních obrazovek. Stejně tak i teroristé Al-Káidy využili symbolické komunikace a potenciálu médií, když 11. září 2001 zinscenovali doposud „nejúspěšnější“ a nejnásilnější ukázkou moderního „divadla hrůzy“, v jehož rámci si vybrali za

cíl teroristického útoku symbol amerického bohatství a moci, Světové obchodní centrum. O útoku, který se odehrál 7. ledna v Paříži, bychom mohli s nadsázkou říct, že byl přímo učebnicovou ukázkou zvyšující se orientace teroristů na média; nejenže se odehrál v centru hlavního města jedné z nejvýznamnějších evropských metropolí, ale jeho aktéři zaútočili na médium samotné – satirický týdeník Charlie Hebdo.

Součástí teroristických aktů jsou naneštěstí prvky, které jsou v souladu se zpravodajskými hodnotami, o nichž bude zmínka v další kapitole. Teroristické skupiny v současnosti dokazují, že jsou s těmito hodnotami obeznámeny a jsou schopny využít mediální prostor k prosazení své politické agendy (Papacharissi a Oliverira 2008, s. 55). Nacosová (2002) poznamenává, že spolu s prvním bombovým útokem na Světové obchodní centrum v roce 1993 a bombovým útokem v Oklahoma City v roce 1995 vstoupil svět do nového věku *megaterorismu*, pro který je charakteristická stále silnější mediální orientace. Usáma bin Ládín a jeho souputníci dosáhli díky publicitě 11. září přinejmenším jeden ze svých cílů, podařilo se jim ovládnout americkou mediální agendu na několik měsíců, v jisté míře dokonce let. Průzkumy veřejného mínění poukázaly na to, že nebylo Američana, který by nesledoval bezprostřední zpravodajství o teroristických útocích, ať už prostřednictvím rádia, televize nebo internetu (Nacos 2002). Ani zahraniční média nezůstala vůči útokům z 11. září lhostejná. Dokonalý úspěch pro teroristy, kteří mimo jiné usilují o proniknutí do toků mediální komunikace a nastolování nejen mediální, ale i politické agendy (Weimann 2008, s. 72). Nacosová (2002, s. 11) charakterizuje vztah médií a terorismu pojmem *masmedializovaný terorismus* (v originále *mass-mediated terrorism*, pozn. aut.). Tento termín podle ní nejlépe vystihuje centrální roli, kterou komunikace zprostředkovaná masovými médii v krizových momentech sehrává, protože na rozdíl od pojmu *mediální terorismus* (v originále *media terrorism*, pozn. aut.) neimplikuje povinnost médií šířit zprávy o teroristických činech a jejich motivacích, nýbrž poukazuje na vypočítavost (v originále *calculus*, pozn. aut.) teroristů a jimi páchaného násilí. V jádru tohoto konceptu stojí předpoklady, že teroristé (1) nějakým způsobem předvídají (kalkulují) důsledky svých činů; (2) se prostřednictvím svých činů snaží upoutat mediální pozornost; ale především (3) se pokouší získat přístup do *trojúhelníku politické komunikace* (v originále *The Triangle of Political Communication*, pozn. aut.). Tento trojúhelník vystihuje vztahy mezi masovými médii, vládou nebo jinými aktéry s rozhodovací mocí a veřejností/zájmovými skupinami v době masové společnosti, ve které již není možný jakýkoli přímý kontakt mezi „vládnoucími“ a „ovládanými“ a ve které plní roli zprostředkovatele mezi veřejnými činiteli a veřejností masová média.

Schéma 1: Trojúhelník politické komunikace

Zdroj: Nachos 2002, s. 11

1.1.2 Agenda Setting

Již v roce 1922 se v knize Waltera Lippmanna *Public Opinion* objevuje představa, že se média nějakým způsobem podílejí na nastolování agendy. Události se „neformují, dokud proti nim někdo neprotestuje, dokud je někdo nevyšetřuje, nebo do té doby, než z nich někdo veřejně, v etymologickém slova smyslu, neudělá hlavní téma“ (Lippmann 1922, s. 15). Agenda setting neboli teorie o nastolování agendy, patří od sedmdesátých let, kdy Maxwell McCombs a Donald Shaw (1972) publikovali článek *The agenda-setting function of mass media*, mezi klíčové koncepty mediálních studií, na který mediální teoretici odkazují v souvislosti vztahu médií s veřejným míněním a politickým děním. Na základě prvotního výzkumu postojů nerozhodných voličů v severokarolínském městečku Chapel Hill a následně dalších výzkumů v menších i větších městech po celých Spojených státech amerických došli McCombs a Shaw k závěru, že „témata, na něž je kladen důraz ve zprávách, bude postupem času vnímat jako důležitá také veřejnost. Jinými slovy, že agenda médií nastoluje agendu veřejnou“ (McCombs 2009, s. 30). Toto tvrzení implikuje silný kauzální vliv masové komunikace na veřejnost. Novinové a televizní zprávy nejenže upozorňují na existenci

důležitých událostí a témat, ale také ovlivňují naši pozornost a předurčují význam, který budeme přikládat jednotlivým tématům (*Ibid.*, s. 26-27). Zpravodajská média ovlivňují významnost témat a názory, které si na ně lidé utvářejí. Klasická definice nastolování agendy Bernarda Cohena (1963) – média nám možná nedokážou sdělit, co si máme myslet, ale jsou úspěšná v určování toho, o čem máme přemýšlet – byla podrobena dalšímu zkoumání. Nové výzkumy svědčí o tom, že média nám neříkají pouze, o čem máme přemýšlet, ale také jak o tom máme přemýšlet a co si máme v důsledku myslet (McCombs a Shaw 1993, s. 65).

Skrze perspektivu teorie o nastolování agendy můžeme na tvorbu zpravodajství nahlížet nejen jako na proces výběru událostí a aktérů, ale také jako na výběr témat, ke kterým se události vztahují. Pozornost se soustředí na témata, která jsou, na rozdíl od jiných, médii zpracovávána častěji a v delším časovém horizontu; nastolování agendy se týká spíše dlouhodobějšího a kumulativního účinku opakovaného výběru. Z pohledu teorie o nastolování agendy mohou různá sdělení pojednávat o jednom (obecnějším) tématu navzdory tomu, že mají rozdílný obsah (Trampota 2006, s. 113). Teroristické útoky z 11. září přispěly k nastolení témat terorismu a islámského radikalismu coby hlavních témat agendy zahraničního zpravodajství v průběhu poměrně dlouhodobého časového horizontu. Loňský útok na redakci časopisu Charlie Hebdo byl jednou z dalších významných událostí, která přispěla k udržení těchto témat v mediální agendě západního světa. V této práci považují, stejně jako Reese (2003), hypotézu o nastolování agendy, tedy předpoklad, že média strukturují, ne-li předepisují způsob, jakým lidé přemýšlejí o zprostředkované realitě, za základní premisu mediálního výzkumu.

Od sedmdesátých let 20. století se zájem o výzkum nastolování agendy rozvinul a to i vzhledem ke vzájemné slučitelnosti této teorie s dalšími koncepty mediálních studií a společenských věd. Do teorie nastolování agendy byly zahrnuty, či k ní byly navázány, například koncepty udělování statusu, stereotypizace, budování image a gatekeepingu (McCombs 2009, s. 131). Teorii o nastolování agendy lze doplnit také o koncepty kultivační analýzy a spirály mlčení (*Ibid.*, s. 132). S odkazem na Lippmanna (1922, s. 11), který rozlišuje mezi „okolním světem“ (reálně existujícím světem) a „pseudosvětem“ (subjektivní percepcí světa), „si badatelé začali více všimnout skutečnosti, že masová média témata nejenom vybírají a zveřejňují, ale také různým způsobem zpracovávají“ (Trampota 2009, s. 122). Původní koncept nastolování agendy vnímal všechna sdělení, která se vztahovala k jednomu tématu jako sobě rovná, nicméně běžnou praxí médií je, že při zpracovávání jednoho tématu některé vlastnosti události zdůrazní, jiné naopak potlačí a o některých se ani nezmíní. Jednu

událost je možné mediálně zpracovat s různým zarámováním (*Ibid.*). Novější výzkumy a analýzy médií berou v potaz také takzvanou druhou úroveň nastolování agendy, tzv. nastolování agendy atributů, a vycházejí z konceptu *framing* neboli rámcování (McCombs 2009, s. 132).

1.1.3 Framing

Rámcování je koncept, který se prolíná napříč společenskými vědami a můžeme k němu přistupovat různými způsoby v závislosti na kontextu analýzy. Většina definic rámcování však vychází z předpokladu, že společenský život je z fenomenologické podstaty neuchopitelný a pronést jakékoli tvrzení o realitě je velmi problematické. Několik ústředních prací na téma rámcování rozpracoval sociolog Ervin Goffman, jehož dílo *Frame Analysis* (1974) je citováno a uznáváno jako autoritativní dodnes. Goffman (1974, s. 21) vnímá rámce jako postupně se vytvářející myšlenkové struktury se složitou stavbou. Některé rámce představují organizovaný systém předpokladů a pravidel, většina z nich však není příliš dobře strukturovaná a vychází pouze z tradice myšlení a kulturních představ. Nové poznatky každého jedince jsou pak zasazeny do těchto vytvořených struktur myšlení. Jedinec dává události význam tím, že ji zasadí alespoň do jednoho z již existujících rámců. Primární rámce umožňují jedinci identifikovat a vyhodnotit události, jejichž povaha by byla bez systému rámcování nejednoznačná (Allan 2011, s. 74-75). V současných shrnujících definicích se o rámcích mluví jako o organizačních principech, jež jsou sdílené větším počtem lidí a zároveň jsou schopny udržet se v povědomí delší čas, aby v rovině myšlenek udělovaly smysl a řád okolnímu světu. Tyto principy fungují symbolicky a významově strukturují sociální svět (Reese 2003, s. 11).

Pro analýzu mediálních sdělení je koncept rámcování podstatný a jak píše McCombs (2009, s. 133) „sblížení agenda-setting a rámcování za účelem analýzy mediálních účinků pramenících ze specifického obsahu sdělení si během let vysloužilo uznání mnoha vědců v oboru“. Nejen, že se příjemci mediálních sdělení uchylují k vnímání událostí z hlediska již existujících a dominantních rámců, ale také tvůrci mediálních sdělení používají tyto rámce k popsání okolního světa a informování o nově vzniklých událostech. V mediálních studiích se koncept rámcování zabývá otázkou, zda a jakým způsobem je veřejnost ovlivněna tím, jak média informují o různých tématech, událostech nebo osobách. Zda se kontext, v jakém jsou jednotlivá témata, události nebo osoby prezentovány a jaké z jejich vlastností jsou

zdůrazněny, nebo naopak potlačeny, může odrazit v uvažování lidí, kteří dané mediální obsahy přijímají, a zda může mediální rámcování ovlivnit jejich úhel pohledu na daný problém. Rámec aplikovaný na mediální agendu je ústřední organizační myšlenkou zpravodajského obsahu, která zasazuje mediální obsah do kontextu a napovídá, jaké je jeho téma. Mediální rámcování je procesem zdůrazňování, selekce, zamlčování a komentování zpravodajských událostí, na jehož základě si veřejnost o dané události utváří obraz (McCombs 2009, s. 133). Robert Entman (2004) poukazuje na náchylnost konceptu rámcování ke kritice, vzhledem k širokému pojetí pojmu a množství rozdílných významů, jež pojem představuje pro vědce komunikačních studií. Nicméně, na základě shrnutí relevantní vědecké literatury, navrhuje definici rámcování jakožto:

výběru a zdůrazňování některých aspektů události nebo tématu a vytváření vztahů mezi nimi za cílem upřednostnit jednu konkrétní interpretaci, hodnocení a/nebo řešení.

(Entman, 2004, s. 5)

Rámce jsou v komunikačním procesu ukotveny ve čtyřech bodech: u komunikátora, v textu, u příjemce a v kultuře samotné. Rámcování v kontextu politické a masové komunikace ovlivňuje, jak lidé porozumějí problému, jak si ho zapamatují a vyhodnotí a jak na něj budou reagovat. Dle Reese jsou rámce „společensky sdílené organizační principy trvající v čase, které fungují symbolicky za účelem smysluplně strukturovat společenský svět“ (Reese 2003, s. 5).

Entman (2004) vycházel ze své definice rámcování při analýze amerického zpravodajství, přičemž se soustředil převážně na medializaci krizových situací a válečných konfliktů a na způsob, jakým se na základě komunikace mezi médii, vládou a veřejností utvářel obraz těchto událostí. Aplikování rámců na krizové situace, jakými teroristické činy bezpochyby jsou, bývá nástrojem k definování problému a problematických podmínek, identifikování jejich příčin, k utváření morálních soudů, udělení odpovědnosti, a navržení odpovídajících (politických) odpovědí či nápravných opatření k řešení dané události (Entman 2004, s. 5). Rámce, které si osvojují média za účelem mediálního pokrytí terorismu a rámce, které si osvojují vlády, aby odpověděly na teroristické činy, ovlivňují způsob, jakým teroristické aktivity přijímá veřejnost. Ve své podstatě jsou samotné definice terorismu a teroristických útoků předmětem rámcování a jsou formovány společností, v níž vznikají. Na téma rámcování terorismu vzniklo několik studií, které se zabývají jak analýzou mediálních obrazů teroristických činů, tak potenciálními důsledky, jež může mít rámcování na mediální publikum. Kimberly Powelová (2011) se zaměřila na rámcování islámu po

teroristických útocích z 11. září a upozornila na zvýšené rámcování terorismu coby mezinárodní hrozby, nikoli hrozby domácí; Mary Brinsonová a Michael Stohl (2012) ve své studii zveřejnili výsledky experimentu, jehož cílem bylo analyzovat vztah veřejnosti k muslimům po bombových útocích v Londýně z roku 2005 s ohledem na roli mediálních rámců při vytváření osobního názoru na muslimy; Zizi Papacharissi a Maria de Fatima Oliveira (2008) podrobili zpravodajské obsahy kvantitativní i kvalitativní analýze, aby porovnali, jak na terorismus nahlíží americká a britská média. Výstupem jejich výzkumu bylo zjištění, že americké noviny byly zahlceny zprávami militantního ražení, zatímco britská média se soustředila spíše na diplomatické vyhodnocení teroristických událostí.

1.1.4 Zpravodajské hodnoty

Podobu zpravodajských obsahů určuje také dynamika jejich produkce, kulturní rutina a každodenní interakce uvnitř specifických mediálních institucí. Pouhým pohledem na první stránku různých domácích deníků nebo porovnáním několika hlavních televizních zpravodajských relací odhalíme podobnost příběhů, které jsou v nich obsaženy a hierarchický pořádek, podle kterého jsou uspořádány (Allan 2001, s. 71-72). Na skutečnost, že zpravodajství coby produkt mediálních organizací ovlivňuje rutina zpravodajské práce a že se tvorba zpravodajských obsahů odehrává podle zažitých a opakujících se kritérií, poukázalo ve svých pracích hned několik badatelů (Galtung a Ruge 1965; Tuchman 1978). Z jejich studií vyplývá závěr, že zpravodajství má velmi stabilní a předvídatelný charakter a že novináři, editoři a další pracovníci podílející se na produkci zpravodajství používají k interpretaci světa kolem nás sérii zpravodajských hodnot (v originále *news values*, pozn. aut.), na základě kterých přidělují událostem okolního světa význam.

Zpravodajskými hodnotami se rozumí všechny faktory, jež v daném období a daném sociálním a kulturním prostředí rozhodují o zařazení zprávy do zpravodajství a o způsobu jejího zpracování, tedy o tom, zda nějaké téma či nějaká událost překročí práh pozornosti médií. O překročení prahu pozornosti může rozhodovat jak intenzita jedné hodnoty (např. míra negativity dané události), tak kombinace více hodnot (negativita ve spojení s blízkostí, překvapením, zapojením elitní osoby a jednoznačností). (Jirák a Köpplová 2009, s. 176)

Pojem zpravodajská hodnota použil zřejmě poprvé Walter Lippmann (1922) v již zmiňované knize *Public Opinion*, když se pokoušel vysvětlit, jaké události pouštějí novináři

do zpravodajství. Stěžejní studií na téma analýzy zpravodajských hodnot publikovali v polovině šedesátých let norští analytici Johan Galtung a Marie Rugeová. Galtung a Rugeová (1965) se ve svém výzkumu zabývali analýzou zahraničního zpravodajství ve skandinávském tisku a definovali tak některé ze zpravodajských hodnot, které současně rozdělili do tří kategorií: na faktory organizační, žánrové a sociokulturní. Mezi sociokulturní a žánrové zpravodajské hodnoty zařadili např. blízkost předmětu zprávy, její jednoznačnost, jednoduchost, kulturní pochopitelnost, novost/nepředvídatelnost, průběžnost a možnost dalšího vývoje, možnost personalizace, překvapení, negativitu, konflikt, podobnost s dřívějšími zprávami, vztah k elitním osobám či k celebritám a vztah k elitním národům či státům. Do kategorie organizačních hodnot patří technologické a organizační možnosti určitého média, které ovlivňují způsob zpracování určité zprávy, stejně tak jako její prvotní výběr a závěrečnou podobu. Takovými faktory jsou např. organizace práce (termíny uzávěrek), dostupnost obrazového materiálu a dostupnost zpravodajů (Jirák a Köpplová 2009, s. 176-177).

Výsledky studie Galtunga a Rugeové byly podrobeny kritice, zejména pro jejich předpokládanou nadčasovost a transkulturní platnost. Nicméně, i přestože se zpravodajské hodnoty mění v čase a v závislosti na dané společnosti a jednotlivé zpravodajské organizace s nimi mohou nakládat rozdílně, můžeme je ve výsledku vnímat jako relativně stabilní kritéria, na jejichž základě je možné odhadnout, zda se bude událost těšit zájmu médií (Allan 2011, s. 74). Povědomí o zpravodajských hodnotách má důsledky pro společnost. Průběhy některých událostí jsou řízeny a upravovány s ohledem na předpokládanou či aktuální přítomnost médií; orientace novinářů a editorů na zpravodajské hodnoty způsobuje, že některé události jsou nadhodnocené v nějakém ze svých aspektů, který je zpravodajsky hodnotný, zatímco další z jejich aspektů jsou potlačeny; a v neposlední řadě se zpravodajské hodnoty stávají prostředkem pro cílevědomé ovlivňování mediálních obsahů inscenováním událostí ze strany subjektů, které mají o mediální publicitu zájem (Jirák a Köpplová 2009, s. 177). Ačkoliv by zpravodajské hodnoty neměly být považovány za univerzální nástroj analýzy médií (*Ibid.*), mohou nám posloužit k pochopení symbiotického vztahu médií a terorismu.

Teroristické útoky většinou naplňují hned několik zpravodajských hodnot, díky kterým se jim daří upoutat pozornost médií. Negativita, konflikt a nepředvídatelnost jsou již z definice vlastní každému teroristickému útoku. Teroristické akce často nabízejí také možnost dalšího vývoje a personalizaci, ať již známe konkrétního pachatele teroristického činu, nebo je aktér definován v symbolickém smyslu (islámský fundamentalismus). Samotné

tyto hodnoty však nevždy stačí k tomu, aby se aktivity teroristických organizací dostaly do mediální agendy zpravodajství. Svou roli zastávají naplno, pouze pokud jsou ve spojení s dalšími faktory, jakými jsou blízkost předmětu zprávy, vztah k elitním osobám či k celebritám nebo vztah k elitním národům či státům. Teroristický útok na redakci Charlie Hebdo a následné události v Paříži, které měly za následek 17 obětí, „úspěšně“ upoutaly pozornost západních médií a staly se jedním z hlavních témat mediální agendy na několik dalších týdnů. Během stejných dnů se na africkém kontinentu odehrával krvavý masakr, kterému padlo podle nigerijských úřadů za oběť okolo 150 civilistů² (Amnesty International odhaduje více mrtvých³), ale i přes vyšší počet obětí získala tato událost mnohem menší mediální pokrytí. Radikální islamistická povstalecká skupina Boko Haram, která stála za masakrem v nigerijském městě Baga a má na svědomí množství dalších teroristických útoků na území Nigérie, si neuzila stejné pozornosti médií jako pařížští atentátníci. Ačkoliv je vysvětlení této skutečnosti komplexnější, některé z důvodů, proč média věnovala daleko více prostoru lednovým událostem v Paříži než událostem v Baze, jsou v souladu s konceptem zpravodajských hodnot. Většímu mediálnímu pokrytí teroristických akcí Boko Haram stojí v cestě jak organizační faktory (např. nedostatek novinářů a špatná stabilita internetové sítě v místě událostí), tak faktory sociálně-kulturní.⁴

1.2 Charlie Hebdo

Charlie Hebdo je francouzský satirický týdeník, který je v současnosti nejvíce skloňován s přídavným jménem *sekulární*. Mantrou časopisu jsou humor bez hranic, svoboda vyjadřování a nezávislost, které jeho autoři vyjadřovali prostřednictvím karikatur, kreslených vtípů, fejetonů, komentářů a dalších kratších publicistických útvarů zaměřených především na politiku a kulturu. Autoři Charlie Hebdo si utahovali především z krajní pravice, katolicismu, judaismu, islámu, politiky a kultury. Naráželi na vše, co bylo příliš autoritativní, radikální,

---

² Jones, S; Mark, M. (2015). Boko Haram: satellite images reveal devastation of massacre in Nigeria. *The Guardian*. [online]. 15 January. [cit 2015-08-26]. Dostupné z <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/14/satellite-images-reveal-devastation-boko-haram-massacre-nigeria>

³ Nigeria: Satellite images show horrific scale of Boko Haram attack on Baga. *Amnesty International*. [online]. 2015, 15 January. [cit 2015-08-26]. Dostupné z <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/01/nigeria-satellite-images-show-horrific-scale-boko-haram-attack-baga/>

⁴ Shearlaw, M. (2015). Why did the world ignore Boko Haram's Baga attacks? *The Guardian*. [online]. 12 January. [cit 2015-08-26]. Dostupné z <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/12/-sp-boko-haram-attacks-nigeria-baga-ignored-media>

extremistické, provokovali. Myšlení, že kterého časopis vycházel, dobře charakterizuje věta jednoho z jeho přispěvatelů Maurice Sineta přezdívaného Siné:

Mám rád prachy, ale nemám rád bohaté, mám rád mír, ale jsem připraven zabít (...), mám rád židy, ale nemám rád Izrael, mám rád araby, nikoli však emíry. (Sinet In Reymond, 2008, s. 8)

Historie časopisu sahá do roku 1960, kdy byl založen anarchistický měsíčník Hara-Kiri, kterému dali jeho autoři podtitul „*pitomé a zlomyslné noviny*“ (v originále „*le journal bête et méchant*“, pozn. aut.).⁵ U jeho zrodu stojí mimo jiné Georges Wolinski and Jean Cabu, kteří se stali oběťmi lednového atentátu. Časopis Hara-Kiri byl během svého působení v šedesátých letech několikrát zakázán a znovu obnoven, na začátku roku 1969 se z něj stal týdeník a ve stejném roce s ním souběžně začal vycházet měsíčník *Charlie* inspirovaný italským komiksovým magazínem pro dospělé *Linus*. V listopadu 1970 umírá tehdejší francouzský prezident Charles de Gaulle a Hara-Kiri jeho úmrtí srovnává s nedávnou událostí, požárem na diskotéce v místě de Gaullova rodiště, při které zemřelo 149 lidí. Na základě provokativního titulku „Tragický bál v Colombey: 1 mrtvý“ je vydávání týdeníku zakázáno francouzskou vládou, oficiálně pod záminkou pornografie (Rowson 2015, s. 22). Již týden po zakázání Hara-Kiri, 23. listopadu 1970, vychází první vydání týdeníku *Charlie Hebdo*. Jméno *Charlie* má teď dvojitý význam, nejenže odkazuje na hlavní osobnost amerického komiksového plátku *Peanuts* Charlieho Browna, ale také naráží na Charlese de Gaulla.⁶ *Hebdo* je zkratkou francouzského slova *hebdomadaire*, které znamená *týdeník*. Až do roku 1974 je týdeník velmi úspěšný a prodává se v nákladu okolo 150 000 výtisků (*Ibid.*), poté však časopis začíná stagnovat a na konci roku 1981 musí být jeho vydávání z finančních důvodů ukončeno. O deset let později, v červenci 1992 se jeho autoři opět dávají dohromady a *Charlie Hebdo* zažívá renesanci. K původnímu týmu známému pod přezdívkami Cavanna, Cabu, Gébé, Willem, Wolinski, Delfeil de Ton a Siné se přidávají Charb, Luz, Riss, Honoré, Bernar, Tignous, Plantu, Olivier Cyran, Oncle Bernard aj. (Reymond 2008, s. 2). Od tohoto roku vychází *Charlie Hebdo* nepřerušovaně, i když pravidelně vzbuzuje nevoli jednotlivců nebo skupin, ze kterých si bez servítků utahuje. Nová vydání časopisu jsou více zpolitizovaná než starý *Charlie*, novým šéfredaktorem (1992-2004) a později výkonným ředitelem (2004-2009) se stává Philippe Val, jehož autoritativní přístup není vždy a všemi přijímán pozitivně.

---

⁵ Lafon, C. (2015). "Charlie Hebdo" : 45 ans d'humour, d'insolence et de liberté. *Sud Ouest*. [online]. 14. janvier. [cit 2015-12-17]. Dostupné z <http://www.sudouest.fr/2015/01/14/charlie-hebdo-45-ans-d-humour-d-insolence-et-de-liberte-1795369-4692.php>

⁶ *Ibid.*

V roce 2008 například Val propouští dlouhodobého spoluautora Charlie Hebdo, kreslíře Maurice Sineta, který je zažalován z antisemitismu, protože veřejně kritizuje politiku Izraele na okupovaných územích.⁷ Charlie Hebdo „proslavily“ také jeho rozeprže s představiteli francouzské muslimské komunity. V únoru 2006 přetiskl časopis v rámci „boje za svobodu slova“ dvanáct kontroverzních karikatur proroka Mohameda původně publikovaných v dánském časopisu Jyllands-Posten a přidal pár svých obrázků, včetně karikatury otištěné na přední straně s titulkem „Mohamed uchvácený fundamentalisty“. Charlie Hebdo vyobrazil Mohameda jako muže s plnovousem, který drží hlavu v dlaních a říká: „Je těžké být milován pitomci“. Tři oficiální muslimské organizace poté týdeník zažalovaly za šíření nenávisti a hanobení náboženské skupiny (Eko a Berkowitz 2009, s. 183). 2. listopadu 2011 vychází speciální díl nazvaný Charia Hebdo, ve kterém je Mohamed uveden jako šéfredaktor. Autoři týdeníku tak naráží na vítězství islamistické strany *Ennahda* v prvních svobodných tuniských volbách. Reakcí je hackerský útok na internetové stránky časopisu a žhářský útok na jeho redakci, při kterém nebyl naštěstí nikdo zraněn. 7. ledna 2015 je sídlo redakce napadeno znovu, tentokrát je však útok pro některé z novinářů smrtelný. Tehdejším šéfredaktorem byl Stéphane Charbonnier a týdeník v tu chvíli vycházel v průměrném nákladu 60 000 kusů⁸.

1.2.1 Teroristický útok na Charlie Hebdo a události, které mu následovaly

Lednový atentát na redakci týdeníku Charlie Hebdo byl v médiích často skloňován jako nejkrvavější útok, který se ve Francii odehrál od roku 1961, kdy ultrapravicová nacionalistická organizace OAS (*Organisation armée secrète*) protestující proti nezávislosti Alžírsku umístila bombu do vlaku Štrasburk-Paříž a zabila tak 28 cestujících.⁹ Útok na Charlie Hebdo se odehrál 7. ledna 2015 kolem jedenácté hodiny dopoledne. Do redakce časopisu vtrhli dva muži s útočnými puškami a za křiku „Allahu Akbar“ („Alláh je veliký“) a „Pomstili jsme proroka Mohameda“ stříleli na členy redakce, poté utekly a v předem připraveném autě zamířili na sever od Paříže. Útok si vyžádal 12 mrtvých a

---

⁷ O aféře „Siné“ pojednává například článek Mathiase Reymonda *Une histoire de Charlie Hebdo* (2008).

⁸ Charlie Hebdo vyprodán, zvýší náklad na pět miliónů. *Mediaguru*. [online]. 14. ledna 2015. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://www.mediaguru.cz/2015/01/charlie-hebdo-rychle-vyprodan-zvysi-naklad-na-5-milionu/#.VnPaKerhDIU>

⁹ L'attentat le plus meurtrier depuis 1961. *Le Monde*. [online]. 2015, 7. janvier. [cit 2015-12-18]. Dostupné z http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/01/07/l-attentat-le-plus-meurtrier-depuis-1961_4550888_3224.html

10 zraněných, mezi oběťmi bylo osm přispěvatelů časopisu: šéfredaktor Stephane Charbonnier, karikaturisté Jean Cabut, Georges Wolinski, Bernard Verlhac a Philippe Honore, dále ekonom Bernard Maris, který měl v časopisu pravidelný sloupek, psychoanalytička a sloupkařka Elsa Cayat a korektor Mustapha Ourrad. Mezi dalšími oběťmi byl správce domu, návštěvník redakce a tři policisté¹⁰. V Paříži byl vyhlášen nejvyšší bezpečnostní stupeň a po útočnících začali pátrat bezpečnostní ozbrojené složky. Již několik hodin po atentátu byli jako útočníci identifikováni dva bratři, francouzští občané muslimského vyznání Said Kouachi (34) a Chérif Kouachi (32). Bratři byli potomci alžírských imigrantů, jejich otec zemřel, když byli teenageři, matka se o ně přestala starat a zanedlouho poté také umřela. Z bratrů se tak stali sirotci a vyrůstali v dětských domovech a ústavech. V dospělosti Kouachiovi žili na severozápadě Paříže, v nechvalně známém 19. pařížském obvodu, který se vyznačuje vysokou mírou nezaměstnanosti a nízkou životní úrovní tamních obyvatel, jejichž velká část představuje jednu z generací imigrantů ze subsaharské Afriky. V místní komunitě a měšitě Adda'wa bratři v posledních letech života zradikalizovali, Chérif byl dokonce odsouzen a odpykal si tříletý trest ve francouzském vězení za organizaci náboru muslimů do cvičných táborů Al-Káidy v Iráku a Sýrii.¹¹ Ve vězení si vytvořil úzké vazby s evropskou sítí militantní islamistické organizace Al-Káida a také se zde seznámil s Amedym Coulibalym¹², další postavou lednových teroristických útoků. Zatímco bratři Kouachiovi utíkali před policií, Amedy Coulibaly (32), Francouz senegalského původu s kriminální historií, zastřelil ve čtvrtek 8. ledna na ulici policistku a v pátek 9. ledna přepadl košer obchod s potravinami v Portes-de-Vincennes (20. pařížský obvod). Coubaly držel prodávající a zákazníky jako rukojmí a čtyři z nich zabil na základě toho, že se přihlásili k židovské víře. Policie několik hodin na to zakročila a rukojmí osvobodila, Coubaly byl zastřelen. Stejně tak i bratři Kouachiovi byli v ten samý den zastřeleni při obklíčení tiskárny v Dammartin-en-Goële severně od Paříže, kde se ukrývali. Útočníci na Charlie Hebdo byli s Coubalym v kontaktu, necelou hodinu před útokem na redakci si vyměnili SMS zprávu a útoky tak byly s největší pravděpodobností zkoordinovány.¹³ Zatímco bratři Kouachiovi se hlásili

---

¹⁰ French terror attacks: Victim obituaries. *BBC News*. [online]. 2015, 13 January. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://www.bbc.com/news/world-europe-30724678>

¹¹ Bronstein, S. (2015). Cherif and Said Kouachi: Their path to terror. *CNN*. [online]. 14 January. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2015/01/13/world/kouachi-brothers-radicalization/>

¹² Botelho, G. (2015). Utangling a deadly web: The Paris attacks, the suspects, the links. *CNN*. [online]. 14 January. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2015/01/13/world/kouachi-brothers-radicalization/>

k organizaci Al-Káida a její jemenská odnož se k teroristickým činům přihlásila, Amedy Coulibaly v telefonním rozhovoru pro francouzskou televizní stanici BFMTV vyjádřil svou oddanost radikální islamistické organizaci ISIS (Islámský stát v Iráku a Sýrii).¹⁴

Události v Paříži vyvolaly velký mezinárodní ohlas. Náboženský motiv teroristických útoků a skutečnost, že se oběťmi stali novináři, byla dvě silná témata, která médiím poskytla široký prostor pro diskuzi. Také fakt, že se teror odehrál v Paříži, která je jedním ze symbolů Evropy a jejich hodnot, svobody a demokracie, přispěl k silným emotivním reakcím veřejnosti. V západním světě se zvedla vlna solidarity s oběťmi a mluvilo se o pocitu sounáležitosti. Heslem následujících dní se stala krátká věta *Je suis Charlie* (*Jsem Charlie*, pozn. aut.), která se den po atentátu objevila na hlavních stranách tištěných médií, zahrtila uživatelské profily na sociálních sítích, zdobila transparenty pochodů na památku obětí, ale také vyvolala otázky nad tím, co vlastně symbolizuje. Solidaritu s mrtvými novináři? Ztotožnění se s obsahem časopisu Charlie Hebdo? Boj za svobodu slova? Pokrytectví západní civilizace? Názory na význam tohoto hesla byly různé a jejich popisu se věnuji ve výzkumné části práce, konkrétně v podkapitole *Svoboda slova, symbol západní civilizace*. Autorem *Je Suis Charlie* je Joachim Roncin, vedoucí výtvarného oddělení francouzského týdeníku *Stylist*, který jen pár chvil po atentátu vytvořil grafickou verzi sloganu a umístil ji na svůj twitterový účet.¹⁵ Pět hodin po zveřejnění měl Roncinův účet téměř desetinásobný počet sledujících, heslo *Je suis Charlie* se šířilo prostřednictvím dalších kanálů sociálních sítí a stalo se symbolem pařížských událostí. Slogan byl také jediným textem, který se těsně po útoku zobrazoval na internetových stránkách týdeníku Charlie Hebdo. Ukázalo se, jakou moc mají v dnešní době internetová média.

První vydání týdeníku Charlie Hebdo po teroristickém útoku vyšlo za podpory redakcí jiných listů a finančních darů v přibližně padesátinásobném nákladu. Oproti původním 60 000 výtisků, bylo vytištěno pět miliónů kopií. První den prodeje, přesně týden od smrti některých z bývalých redaktorů, ve středu 14. ledna, se do oběhu dostalo zhruba 550 000 kusů

---

¹³ Cazi, E., Vaudano, M a Vincent, E. (2015). Attentats de Paris: comment les frères Kouachi et Amedy Coulibaly ont coordonné leurs attaques. *Le Monde*. [online]. 17 February. [cit 2015-12-18]. Dostupné z http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2015/02/17/attentats-de-paris-comment-les-freres-kouachi-et-amedy-coulibaly-ont-coordonne-leurs-attaques_4578093_1653578.html

¹⁴ Hanna, J. a Haddad, M. (2015). Report: Cherif Kouachi texted Coubaly an hour before Paris attacks began. *CNN*. [online]. 17 January. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2015/02/17/world/france-charlie-hebdo-attacks/>.

¹⁵ ČTK. (2015). Autor sloganu Je suis Charlie také pracuje pro časopis. *České noviny*. [online]. 9. ledna. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/autor-sloganu-je-suis-charlie-take-pracuje-pro-casopis/1166992>

časopisu, které okamžitě zmizely z prodejních pultů. Kvůli mimořádnému zájmu se tedy naplánoval dotisk dalších dvou miliónů výtisků a nakonec se celosvětově prodalo sedm miliónů kopií. Na titulní straně časopisu se opět objevila karikatura Mohameda. Plačící Prorok drží v ruce tabulku s nápisem *Je suis Charlie* a nad ním se vznáší nápis „Vše je odpuštěno“. Podoba vydání časopisu se opět stala terčem kritiky z řad některých muslimů. Zveřejnění karikatury kritizoval například Írán, jehož ministr zahraničí Mohammad Džavád Zaríf vyzval k vzájemnému respektu. Mnohá média stála před otázkou, zda přetisk magazínu zveřejnit i přes to, že někteří muslimové považují zobrazení proroka Mohameda za urážku a rouhačství. Titulní stranu neotiskl například americký list *The New York Times*, naopak, střední číslo bylo otištěno v převážně muslimském Turecku, kde ho zveřejnil opoziční deník *Cumhuriyet*. V Rusku média kontroverzní obrázky nezveřejnila, neboť ruské cenzura předem sdělovací prostředky varovala před publikováním karikatur na náboženská témata. Ze 7000 předplatitelů vzrostl jejich počet během týdne na 120 000 a celkový výnos z prodeje a darů se během několika dní mohl podle odhadů vyšplhat na částku deseti milionů eur.¹⁶ Z malého časopisu, který nepřetržitě bojoval o přežití a pohyboval se na hranici bankrotu, se tak stal téměř přes noc světově známý a poměrně bohatý plátek. Dnes se mluví o rozporech, které tato změna vyvolala v rámci redakce¹⁷, ať však týdeník tuto krizi přežije, či ne, jedno je jisté, *Charlie* bez svých hlavních redaktorů již nikdy nebude jako dřív.

1.3 Mediální konstrukce reality

Před zahájením výzkumu mediálních obsahů musíme zaujmout postoj ke vztahu mezi mediální produkcí a skutečností a definovat odpověď na základní otázku studia médií: Co je realita? Při popisu obsahů mediálních produktů stojí na jedné straně *mediální skutečnost*, tedy vše, co se objevuje v médiích, a na druhé straně *sociální skutečnost*, tedy to, co nám naše společnost nabízí jako platnou představu o světě a podle čeho si jako jedinci zakotvení v určité společnosti vykládáme svět kolem sebe. Tyto dvě skutečnosti se navzájem prolínají, doplňují jedna druhou, vzájemně se ovlivňují, popírají a konkurují si (Jiráková a Köpplová, 2009, s. 286). V této práci pojímám realitu jako na sociálně a kulturně podmíněný produkt, výsledek

---

¹⁶ Charlie Hebdo vyprodán, zvýší náklad na pět miliónů. *Mediaguru*. [online]. 2015, 14. ledna. [cit 2015-12-18]. Dostupné z <http://www.mediaguru.cz/2015/01/charlie-hebdo-rychle-vyprodan-zvysi-naklad-na-5-milionu/#.VnPaKErhDIU>

¹⁷ Týdeník Charlie Hebdo prožívá krizi. Z redakce odcházejí karikaturisté i redaktori. *Český rozhlas*. [online]. 2015, 29. září. [cit 2015-12-18]. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/francouzsky-tydenik-charlie-hebdo-proziva-krizi-z-redakce-odchazeji-karikaturiste-i-redaktori--1537875

procesu sociální konstrukce reality, přičemž vycházím zejména z knihy *Sociální konstrukce reality* (1999) Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna. Toto dílo významným způsobem formující sociálně-konstruktivistické myšlení zakládá na představě, že sociální realita není jedinci objektivně předložena jako fakt, nýbrž je neustále konstruována v procesu sociální interakce a komunikace. V teorii sociální konstrukce reality jsou klíčové pojmy *realita* a *vědění*, které každý člověk považuje za něco daného, ačkoliv jsou vázány na sociální kontext, a tudíž zákonitě dochází k situaci, že různí lidé považují za dané naprosto odlišné reality. Zatímco v jedné společnosti může být pojem „svoboda“ pokládán za samozřejmost, jiná společnost ho vůbec nemusí chápat za součást své reality (Berger a Luckmann, 1999, s. 9-10). Řečeno jinými slovy, jak realita, tak vědění jsou sociálně relativní pojmy a jsou nepřetržitě formovány v procesu sociální interakce. Jak konstatuje Reifová (2004, s. 278), ve společnosti neustále dochází k procesům, během nichž začínají být určité soubory vědění najednou považovány za samozřejmou realitu: „Sociálně konstruovaná fakta jsou reálná v tom smyslu, že jsou intersubjektivní, existují nezávisle na pozorovateli a přetrvávají v čase, avšak jejich reálnost závisí a je neustále udržována reflexivním přijímáním této samotné reality.“ Berger a Luckmann (1999) tento proces nazývají objektivizace a spolu s externalizací a internalizací ho označují za hlavní proces sociálního konstruování reality. Významnou roli v procesu objektivizace hraje jazyk coby znakový systém, který zprostředkovává subjektivní významy mimo subjektivní rámec „tady a teď“ a tak umožňuje šířit kulturní vzorce napříč časem a prostorem (*Ibid.*, s. 40). Existence znakových systémů je nezbytnou podmínkou pro fungování jakéhokoli lidského společenství a jazyk je tudíž nejen nástrojem sociální komunikace, ale také konstituce sociálního života. Žádný objekt nenesé význam a priori, význam mu přiřkládají teprve sociální aktéři v komunikačním procesu, což znamená, že samotní aktéři jsou spoluvůrci významů a podle toho, jaké významy objektům a událostem prisuzují, mění povahu sociální skutečnosti – konstruují sociální realitu. Když jsou některé lidské činnosti, způsoby komunikace a vybrané významy sdělení v rámci určité společnosti často opakovány, dochází k jejich objektivizaci, případně institucionalizaci (Berger a Luckmann 1999, s. 56-58, Reifová a kol. 2004, s. 278). Instituce jsou součástí každé kultury a podílejí se na správném chodu lidského společenství. Mezi jednu z nejvýznamnějších institucí vyspělých států patří v dnešní době masová média a jejich význam pro proces sociální konstrukce reality je tudíž nezanedbatelný.

V této práci vycházím z tzv. konstitutivního modelu komunikace¹⁸, který komunikaci vnímá jako konstituování sdíleného prostoru významů a proces začleňování se do společné

---

¹⁸ V protikladu konstitutivního modelu komunikace stojí tzv. přenosový model komunikace, který komunikaci vnímá jako čistý přenos sdělení od zdroje k příjemci a vychází z předpokladu, že pokud někdo pojme úmysl

kultury. Tento model vychází ze sdílené představy o tom, že sociální komunikace je součástí složitého kulturního řetězce, a soustředí se na použitý „jazyk“ sdělení v nejširším slova smyslu (kódy, znaky a jejich významy) a nakládání s ním (Jiráček a Köpplová 2009, s. 33). Procesem komunikace podle konstitutivního modelu spoluvytváříme kulturu, která je ve své podstatě systémem významů, představ, idejí, hodnot, soudů a přesvědčení sdílených členy určité společnosti (Soukup 2009, s. 32, 47), jinými slovy sdílenou sociální konstrukcí, kterou popisují ve své knize *Sociální konstrukce reality* Berger a Luckmann. Jednotlivé komunikační akty nejsou vnímány pouze jako individuální akty závislé na úmyslech jedince, ale také jako odkazy na kulturní prostředí, ze kterého vychází (Jiráček a Köpplová 2007, s. 46-47). Teorie sociálně podmíněného konstruování reality přinesla do mediálních studií zcela nové otázky a témata a spolu s nimi nové teorie médií. Feministická teorie poukazuje na skutečnost, že média podporují patriarchální vidění světa, politická ekonomie médií zase upozorňuje na způsoby prosazování moci v médiích jejich vlastníky (Jiráček a Köpplová 2007, s. 166). S představou, že se média do značné míry podílejí na konstruování sociální reality a jsou tak schopna definovat společensky platné významy, jsou spojeny také pojmy ideologie, reprezentace a diskurz (diskurzu je věnována podkapitola v rámci metodologické části práce), se kterými v této práci operuji. Ideologii chápu jako „soubory postojů, názorů, významů a hodnot, které představují určitý pohled na svět a na mocenské vztahy mezi lidmi, skupinami, národy, popřípadě státy“ (Burton a Jiráček 2003, s. 298). Pro studium médií a mediální komunikace je pak důležité především zjištění, že média se na šíření souboru těchto postojů, názorů, významů, hodnot a obrazů světa podílejí a jejich uživatelé je chápou jako skutečné. Jakmile je některý z těchto souborů (některá z těchto ideologií) vnímán jako dominantní, média mají sklon tento soubor nabízet jako platný, čímž legitimizují a potvrzují stávající dominantní společenské uspořádání (Jiráček a Köpplová 2009, s. 35). Taková mediální sdělení, která odpovídají ideologiím platným v dané společnosti, pak považujeme za reprezentace reality (*Ibid.*, s. 290). Reprezentací se v mediálních studiích rozumí v zásadě dva vzájemně se doplňující jevy. Prvním je fakt, že média zobrazují svět, jak ho známe nebo jsme schopni a ochotni akceptovat, druhým je skutečnost, že v tomto předvádění přijatelných podob světa jsou abstraktním (ideologickým) pojmům (svoboda slova, demokracie, válka apod.) dávány konkrétní podoby (Jiráček a Köpplová 2009, s. 288-289). Podstatou mediální reprezentace je předvádění obecných soudů a představ v podobě konkrétních výjevů či údajů. V tomto procesu dochází k přenesení minulého nebo nepřítomného do přítomnosti („re-presentation“, tedy „znovupředvedení“ či

---

někomu něco sdělit, automaticky dosáhne svého cíle, pokud dostatečně ovládá komunikační prostředky a přejí mu dané okolnosti (Jiráček a Köpplová 2007, s. 46-47).

„znovuzpřítomnění“) a k připsání významů realitě prostřednictvím znaků (ke konstruování reality). Na základě toho, jak je skutečnost znakem zprostředkována, rozděluje jeden z hlavních představitelů kulturních studií Stuart Hall tři teorie reprezentace reality. Pro tuto práci je relevantní zejména teorie konstrukcionistická, dle které nesmíme zaměňovat *materiální* svět, ve kterém lidé a věci existují, se *symbolickou* praxí a procesy, v jejichž rámci se projevují reprezentace, významy a jazyk (Hall 2003, s. 25). Proces reprezentace reality úzce souvisí s konceptem sociální konstrukce reality a jeho výsledkem jsou reprezentace, neboli takové výklady světa, které považujeme za samozřejmé a přirozené (Jiráková a Köpplová 2009, s. 298, Reifová a kol., 2004, s. 212).

1.3.1 Terorismus jako sociální konstrukce reality

Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, vztah mezi médiem a terorismem je velmi těsný. Média jsou jedním z hlavních zdrojů našich poznatků o terorismu a jejich prostřednictvím se dozvídáme o nejčerstvějších akcích teroristů. S ohledem na teorii sociální konstrukce reality je samotný pojem *terorismus* konstruován médiem. Jonathan Matusitz (2013, s. 137) říká, že terorismus je sociální konstrukt, který je v rámci společenské a politické reality definován rozmanitým množstvím jedinců. Definice jakéhokoli sociálního konstruktů závisí na sociální realitě komunity, která definici vytvořila, proto ani jakoukoli definici terorismu nemůžeme vnímat jako univerzálně platnou, ale musíme na ní nahlížet jako na sociálně podmíněnou, jako proměnnou v kulturním prostoru a čase. Význam daného konceptu je vždy ukotven ve společenském kontextu, každá skupina vytváří své vlastní hranice soustředěné kolem společných zkušeností a myšlenek, v jejichž rámci koncepty definuje. Dle Matusitze (*Ibid.*, s. 156) je s terorismem úzce spojena sociální konstrukce strachu, která vede k vytváření společenských pout mezi jedinci nebo skupinami, které mají vzájemného nepřítele, a sociální konstrukce emocí neboli potřeba ztotožnění se a sdílení emoční zkušenosti s dalšími lidmi. Tyto sociální konstrukce jsou utvářeny a šířeny prostřednictvím jazyka, díky jeho symbolické funkci se lidé orientují ve světě a přikládají mu významy. Prostřednictvím jazyka spojujeme slova se specifickými problémy nebo událostmi, a když nějaké spojení používáme často, dáváme vzniknout diskurzu. Diskurz je společensky zkonstruovanou metodou sloužící k reprezentaci světa – představuje postupy, vztahy a organizační principy materiálního, společenského a mentálního světa (světa myšlenek, pocitů a zásad) na základě kterých člověk identifikuje hlavní téma společnosti, ke které přísluší (*Ibid.*). V této práci se soustředíme na analýzu mediálního diskurzu, jelikož ho považujeme

za hlavního nositele společensky sdílené konstrukce terorismu. Ze stejného předpokladu vychází i studie Alexandra Spencera *The Social Construction of Terrorism: Media, Metaphors and Policy Implications* (2012), která se věnuje analýze mediálního diskurzu a z něj vyplývajících politických opatření. Spencer analyzoval diskurz o terorismu v britském deníku *The Sun* v letech 2001-2005 a charakterizoval čtyři metafory, které se v daném diskurzu objevovaly. Pojem terorismus byl konstruován prostřednictvím metafor (1) válka, (2) zločin, (3) necivilizované zlo a (4) nemoc, přičemž každá z nich představovala jiný způsob, jakým lidé o terorismu přemýšleli, a implikovala z něj vycházející protiteroristická opatření. Americký religionista a sociolog Mark Juergensmeyer (2007) se zase soustředí na náboženský výklad terorismu a za jeho hlavní důvody považuje konflikt mezi tradičními a moderními hodnotami. Radikální náboženská hnutí, která se vylíhla z kultur násilí po celém světě, vnímají terorismus jako formu svaté války. Náboženský terorismus je konstruován jako symbolický souboj dobra se zlem a pravdy s ďáblem, očima náboženských radikálů je zabíjení ve jménu Boha vnímáno jako spirituální vítězství, ti, kteří jím byli zasaženi, však takový útok budou považovat za nespravedlivý, nepochopitelný a opovrženímhodný. Způsob, jakým dnes v západní společnosti nahlížíme na terorismus je do značné míry výsledkem sociální konstrukce teroristických útoků z 11. září 2001 (Matusitz 2013, s. 138), proto se v následující kapitole budeme věnovat specifickým mediálním reprezentacím této události a zároveň představíme některé ze studií, které se výzkumem mediálního obrazu terorismu po 11. září zabývaly.

1.3.2 Obraz terorismu v médiích po 11. září

Úterý 11. září 2001 začal jako jeden z mnoha perfektních dnů na americkém východním pobřeží, bylo slunečno s modrou oblohou bez mraků. V 8:45 narazil teroristy unesený Boeing 767 do Severní věže, kde v tu chvíli zahájilo svůj pracovní den tisíce zaměstnanců Světového obchodního centra. V 9:06 narazilo další letadlo do Jižní věže, V 9:40 byl zasažen Pentagon, sídlo amerického Ministerstva obrany, a v 10:10 se čtvrté z unesených letadel zřítilo poblíž Pittsburghu, v Pensylvánii. Pro Američany a další milióny lidí, kteří teroristické útoky sledovali prostřednictvím televizních obrazovek, se v tu chvíli zastavil čas. Během několika desítek minut zažily Spojené státy americké sérii útoků, které se do jejich historie zapsaly jako nejničivější případ terorismu s nejvyšším počtem obětí (Nacos 2002, s. 33). Zasažením symbolu ekonomické a finanční síly v New Yorku, symbolu vojenské

síly ve Washingtonu, a pokusem o zasažení symbolu politické moci (předpokládá se, že letadlo, které se zřítilo v Pensylvánii, mířilo na Bílý dům nebo na Kapitol) proměnili teroristé podobu Spojených států amerických. Osudové úterý bylo v médiích označeno jako den, po kterém Amerika už nikdy nebude taková jako dřív. Ačkoliv z antropologického hlediska je ještě příliš brzy na to, abychom zhodnotili, zda budou mít události 11. září a jejich dozvuky reálný dlouhodobý dopad na americkou kulturu (Nardin a Sherman 2006, s. 1), již nyní můžeme sledovat jisté tendence, které s sebou 11. září přineslo, zejména na úrovni komunikace. Jak píše Matusitz (2013, s. 139), po 11. září se na terorismus začalo nahlížet z nové perspektivy, v důsledku 11. září se proměnil diskurz „jak se dnes věci mají“ a diskurz „jak se změnil svět“ a Američané připsali nové významy starým pojům. 11. září již není pouhým dnem v kalendáři, *Ground Zero* představuje víc než jen místo, kde došlo k výbuchu bomby a jméno Usáma bin Ládín znamená více než položku na seznamu dopadených zločinců. Média sehrála v informování o teroristických útocích na Ameriku významnou roli, a proto vznikl velký počet studií, které se vztahu terorismu a jeho mediálním reprezentacím věnují. Jak upozorňuje Nacosová (2002, s. 193): „publicita je pro teroristy stejně tak důležitá, jako vzduch, který dýchají“. Média sehrávají centrální úlohu ve výpočtech teroristických skupin a jimi páchaného násilí, stejně tak jako jsou důležité pro protiteroristickou politiku jednotlivých států.

David Altheide (2009, s. 5) ve své knize *Terror post 9/11 and the Media* říká, že 11. září není jen sérií událostí, ale představuje sérii rozmanitých významů, které se neustále vyvíjí v závislosti na konkrétních situacích. Dle Altheida bychom si však namísto otázek: „Proč 11. září?“ nebo „Co je 11. září?“ měli klást otázku: „K čemu slouží 11. září?“, respektive „Co se od něj odvíjí?“

Ve skutečnosti je dnes 11. září po celém světě, ale zejména v Severní Americe, používáno jako symbolická nádoba, která je pouze z části plná; tato nádoba obsahuje některé základní významy (např. srážku dopravních letadel s budovami), zároveň však nabízí prostor pro interpretaci nových událostí a umožňuje mluvčím (nebo jiným autorům), aby sami sebe (nebo svůj projekt) spojili s blíže neurčenými hodnotami a obavami. Odkazováním na 11. září je legitimizováno chování jednotlivců, společenské způsoby jednání a institucionální praktiky. (*Ibid.*)

Altheide (*Ibid.*) dále podotýká, že 11. září slouží aktérům často jako záminka v případě, že potřebují obhájit nebo omluvit nějaký způsob či postup jednání odvolávající se na globální jednotu. Jinak 11. září využívají Spojené státy americké k legitimizaci své expanzivní

zahraniční politiky, jinak Evropská unie, která se snaží vytvořit užší vojenskou spolupráci mezi jednotlivými členskými státy. Odlišný význam má 11. září pro země Blízkého východu, které využívají nový jazyk obrany proti terorismu v boji se starými hrozbami, něco jiného znamená 11. září pro země jižní Asie, která během desetiletí bojů mezi zneprátenými náboženskými, etnickými a kmenovými skupinami zakusila terorismus ve svých mnoha podobách. Karmen Erjavecová a Zala Volčičová (2007) se například zabývají rekontextualizací diskurzu „války proti terorismu“, kterou po 11. září vyhlásil tehdejší americký prezident George Bush, v diskurzu mladých srbských intelektuálů a jejich názorech na srbské násilí páchané v devadesátých letech na muslimských obyvatelích v Bosně a Kosovu. Erjavecová a Volčičová ve své studii popisují analogie s americkým diskursem 11. září, které mladí Srbové využívali k legitimizaci srbské politiky během války v Jugoslávii. Z diskurzivní analýzy rozhovorů vyšlo najevo, že dotazovaní Srbové staví tehdejší bosenské a kosovské muslimy do pozice teroristů a používají stejné principy vyloučení, jaké používala americká administrativa. Tehdejší válku v Jugoslávii vnímají jako souboj „dobra“ se „zlem“, přičemž do skupiny „my“ zahrnují nejen pojem „Srb“, ale také pojmy „Západ/Evropa/křesťané“, zatímco skupina „ti druzí“ je reprezentována kýmkoli, kdo není „západní/evropský/křesťanský“, včetně označením „muslim“. Informátoři také rozšiřují význam slova „terorismus“ na jakýkoli násilný akt provedený muslimy, bez ohledu na jeho historicko-politický kontext nebo rysy odpovídající podstatě teroristického činu.

Zatímco před 11. zářím byl terorismus americkou vládou vnímán jako méně významný problém, série organizovaných teroristických útoků, které se v ten den odehrály, změnila přístup americké vlády k otázce terorismu. Byla vyhlášena „válka proti terorismu“ (Powel 2011, s. 90). Ve svém projevu, předneseném den po osudových útocích, odsoudil tehdejší americký prezident George Bush události 11. září slovy: „Promyšlené a smrtonosné útoky, které byly včera vykonány proti naší zemi, nebyly pouhými teroristickými činy. Byly to akty války. Tato skutečnost bude vyžadovat, aby se naše země sjednotila v pevném odhodlání a rozhodnosti. Napadeny jsou svoboda a demokracie. (...) Bude to usilovný souboj dobra se zlem, ale dobro zvítězí.“¹⁹ V tomto projevu a v mnohých dalších, které mu následovaly, definoval Bush problém terorismu z jednoduchého a emocionálního hlediska

---

¹⁹ Bush, G. W. (2001). Remarks by president George W. Bush in photo opportunity with the National security team. *The National September 11 Memorial & Museum: 9/11 Primary sources*. [online]. 12 September. [cit 2015-08-28]. Dostupné z <http://www.911memorial.org/sites/all/files/Remarks%20by%20President%20Bush%20with%20National%20Security%20Team.pdf>

jako „akt války“ a jako jeho příčinu označil existenci nepřítele, ztělesněného zla. Opakování těchto pojmů Bushovou administrativou přispělo k zarámování událostí 11. září jako problému, proti kterému je třeba sjednotit celou zemi a odpovědět na něj útokem, aniž by si bylo třeba klást otázky a hledat jiná vysvětlení (Entman 2004, s. 1). Bushova (In Cottle 2009, s. xiv) pružná definice „války proti terorismu“ zahrnující zneškodnění nepřítele, za nějž nebyla považována pouze Al-Káida, nýbrž „jakákoli další teroristická skupina mezinárodního dosahu“, vyústila v americkou invazi do Afghánistánu (2001) a Iráku (2003) a přispěla k formování nového světového řádu, do jehož centra byl dosazen terorismus (Cottle 2009, s. xv, Nacos, 2002). Nacosová (2002, s. 21-23) jmenuje několik důvodů, které vedly k tomu, že se terorismus stal jednou z hlavních hrozeb naší doby, přičemž upozorňuje na význam, který v tomto problému sehrál konec studené války. Za prvé, rozdělení moci během studené války drželo teroristy v dostatečném dosahu od jejich cílů, Sovětský svaz držel proti-západní a proti-americký terorismus v určitých mezích, aby se vyhnul vojenským střetům se svými západními protivníky. Cílem levicových teroristů byly tak spíše významní jednotlivci než velké množství nevinných obětí. Za druhé, konec starého světového řádu vedl k uvolnění nacionalistických a náboženských skupin, které byly do té doby utlačovány. Rozpad Sovětského svazu vedl ke vzniku několika nových států, mezi kterými však začalo docházet ke konfliktům, jelikož byly vytvořené na území, jenž bylo historicky nábožensky a etnicky nejednotné. Otevření trhu vedlo k tomu, že teroristé mají lepší přístup ke zbraním hromadného ničení a v neposlední řadě politické uvolnění vedlo k větší otevřenosti médií. V některých částech světa byly zpřístupněny komunikační kanály, které byly do té doby kontrolované nebo cenzurované autokratickými vládami. Teroristé tudíž mohou média využívat ku svému prospěchu a masmedializovaný terorismus se stal atraktivnější zbraní. Nově vzniklý koncept války proti terorismu také umožnil lépe definovat přátele a nepřátele a stal se jedním z nejužívanějších rámců globální mediální agendy. Stephen Reese a Seth Lewis (2009) ve své studii *Framing the War on Terror: The internalization of policy in the US press* potvrzují, že nálepka „války proti terorismu“ se ujala také v amerických médiích. Analyzované texty deníku USA Today z období mezi zářím 2001 a začátkem roku 2006 potvrzují, že americká média přijala rámec „války proti terorismu“ za svůj a ve výsledku tento mýtus naturalizovala. O teroristických činech média informovala s předpokladem, že jsou tyto události součástí „války proti teroru“.

Altheide konstatuje, že mediální rámec „války proti terorismu“ úzce souvisí s diskurzem strachu. „Pro dnešní dobu je charakteristické, že máme více médií a méně

informací“ (Altheide 2009, s. 1). Jak média, tak informace, které jejich prostřednictvím získáváme, se podílejí na šíření strachu, ať už v důsledku rozpínivosti informačních technologií nebo zábavných formátů přitahujících naši pozornost. Východiskem Altheideovy práce (2009, s. 2) je argument, že vzájemná spolupráce informačních technologií a různých formátů komunikace vede ke změnám ve společenském životě jednotlivců, ke vzniku nových společenských činností a k proměnám v používání jazyka. Za jednu ze společenských aktivit pak Altheide považuje symbolické uznání, že terorismus představuje významnou hrozbu současnosti (v originále tento jev Altheide nazývá *terrorism engagement*, pozn. aut.). Jak ve své studii *Post-9/11 Terrorism Threats, News Coverage, and Public Perceptions in the United States* upozorňují Nacosová, Bloch-Elkon a Shapiro (2007), teroristické útoky se nedotýkají pouze přímo zasažených společenských skupin, ale všech obyvatel v zasažených státech. Hrozba totiž není reprezentována pouhým teroristickým činem, ale její obraz je dále šířen prostřednictvím masmediálních sdělení a posudků vládních představitelů. Autoři výsledky své práce shrnují slovy:

Na počátku dlouho trvající „mediální události“ 11. září využili jak bin Ládín a další vůdci Al-Káidy, tak prezident Bush a členové jeho administrativy, masmédiá, za účelem šíření své propagandy strachu (*Ibid.*, s. 125).

Média a politici uplatnili reprezentaci 11. září jako hrozbu k propagování mediálních agend a ideologií spojených se strachem. Terorismus byl spojen s tématem zločinu a veřejnost si postupně zvykla na bezpečnostní rétoriku veřejných činitelů a nesčetné množství nově vzniklých bezpečnostních opatření (bezpečnostní kamery na ulicích a pracovištích, letištní kontroly, nejrůznější drogové testy aj.). Diskurz strachu prosadil politiku strachu (Altheide 2009, s. 182). Média podporovala a šířila institucionální příběhy strachu a pojmy *zločin*, *obět* a *strach* se staly běžnými termíny mediální agendy (*Ibid.*, s. 43). Nepřítomnost konkrétního cíle pro odvetu vedla ke kulturní konstrukci obecnějšího a symbolického nepřítele a posílení významu národních symbolů a z nich se odvíjející národní identity (*Ibid.*, 28). Terorismus se stal zaštiťujícím dominantním rámcem nejen pro vskutku teroristické nebo násilné útoky, ale také pro další kulturní a institucionální diskurzy, mimo jiné diskurzy o náboženství a imigraci.

Kimberly Powelová (2011) říká, že 11. září přispělo k růstu nepřátelství mezi Západem a Východem a přivedlo současný diskurz „my“ versus „ti druzí“, v tomto případě Spojené státy americké versus islám, do dominantního postavení. Ve své studii *Framing Islam: An Analysis of U. S. Media Coverage of Terrorism Since 9/11* se Powelová zabývá mediální analýzou jedenácti teroristických událostí, které se na americké půdě odehrály, nebo

ke kterým téměř došlo, v desetiletém období mezi lety 2001–2010. Tato studie odhalila schéma, které se po 11. září stalo pro mediální obraz terorismu charakteristické. Mediální obsahy se vyznačovaly narůstajícím strachem z mezinárodního terorismu v souvislosti s reprezentací muslimů, Arabů a islámu jako vzájemně spolupracující teroristické jednotky, která zbrojí proti křesťanské Americe. Na druhé straně, vnitrostátní terorismus byl vnímán jako méně významný problém, který představuje pouze sporadickou hrozbu a jehož aktéry bývají problémový jedinci. Dle Powelové (2011, s. 90) média podporují strach z terorismu, který je od 11. září opakovaně spojován s muslimy. Téma islámu se v amerických médiích dříve objevovalo především ve spojitosti s ropou, Irákem, Íránem a Afghánistánem (*Ibid.*, s. 92) a po 11. září začalo být spojováno především s terorismem. Většina příběhů a z nich vycházející obecné povědomí západního světa o islámu a muslimech jsou tedy na základě těchto mediálních reprezentací spojeny především s kontrolou přírodních zdrojů, válkou a terorismem. Není divu, že tato minimální znalost islámu vede k utvrzování orientalistického přístupu, v jehož rámci je západní kultura považována za kulturu nadřazenou Východu. Jak podotýká Said (2008), islám je v západní společnosti spojován především s Blízkým východem a označení Arab s sebou nese spoustu konotací. „Těší-li se tedy Arabové pozornosti, jde vesměs o pozornost označenou negativním znaménkem. Jsou vnímáni jako ohrožení Izraele a západní existence vůbec“ (*Ibid.*, s. 322). Tento scénář, který vychází ještě z biblických „počátků“, staví islámskou civilizaci do konfliktu s křesťanským Západem, především se Spojenými státy (*Ibid.*, s. 294). Střet civilizací na základě kulturní odlišnosti předpovídal také Huntington (2001, s. 23):

Svět je v jistém smyslu rozdělen na dva, ale základní rozdíl je mezi dominantní civilizací Západu a všemi ostatními, které však mají jen velmi málo společného. Stručně řečeno, svět se dělí na jeden západní a mnoho ne-západních; národní státy jsou a budou nejdůležitějšími činiteli světového dění, ale jejich zájmy, spolenectví a konflikty čím dál více určují kulturní a civilizační faktory.

Jak konstatuje Powelová (2011, s. 92), obraz světa, tak jak nám ho podávají současná média, tuto představu rozhodně nevyvrací. Příkladem může být například studie Inez Mahonyové (2010), ve které se autorka zabývala analýzou mediálních rámců, které využila australská a indonéská média k informování o bombových atentátech na Bali (2002 a 2005) a teroristickému útoku na australskou ambasádu v Jakartě (2004). Zatímco australská média spojila téma terorismu s tématem o islámských skupinách v Indonésii a posilovala stereotypní zobrazování indonéských muslimů, indonéská média nabízela vyrovnanější a méně

stereotypní obraz událostí. Mahonyová (*Ibid.*, s. 755) v závěru uvozuje, že zodpovědný přístup k novinářské práci a orientace novinářů na mír může přispět ke snížení negativních konstrukcí islámu a jeho vyznavačů v Indonésii. Mediální reprezentací muslimů se ve své studii *Framing Muslim-Americans Before and After 9/11* věnovali také Brigitte Nacosová a Oscar Torres-Reyna (2003). Obsahová analýza založená na komparaci mediálních textů v období před a po teroristických útocích na Světové obchodní centrum odhaluje, že témata spojená s muslimskou a arabskou komunitou se po 11. září objevovala v médiích mnohem častěji. Spolu se zvýšeným zájmem o téma islámu, však média svému publiku zároveň nabízela komplexnější mediální obraz této náboženské menšiny. Zatímco před 11. zářím média k rámcování tématu islámu využívala zejména epizodických rámců, které přispívaly k šíření stereotypů, po 11. zářím se v médiích častěji objevovaly tematické rámce a muslimská komunita v Americe být spojována i s jinými než negativními stereotypními asociacemi. Jedním z důsledků bylo také častější zastoupení hlasů muslimských Američanů v médiích, nejenže americká média poskytla muslimům více prostoru, ale také samotní členové této minority odpověděli na výzvu kladně a začali s médii více spolupracovat (*Ibid.*, s. 154).

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

Mediální studia jsou příkladem multiparadigmatického oboru a při zkoumání jednotlivých otázek tak čelíme tradičnímu problému sociálních věd, musíme se rozhodnout, jakou teoretickou pozici zaujmeme a jaký výzkumný postup zvolíme (Sedláková 2014, s. 47). Předmětem výzkumu této práce je odhalit, jakým způsobem média konstruovala událost teroristického útoku na redakci týdeníku Charlie Hebdo, v širším rámci, jakým způsobem média konstruují obraz současného terorismu. Pro zkoumání podobného problému se hodí spíše kvalitativní typ výzkumu, jelikož se snažíme o porozumění, jde nám o uchopení podstaty jevů, o vytvoření nových kategorií a popsání jejich vzájemných vztahů. Následující kapitoly budou věnovány kvalitativnímu výzkumu a konkrétním kvalitativním metodám, které byly využity v praktické části této práce. V první kapitole bude představeno kvalitativní paradigma a obecná specifika kvalitativního výzkumu; v druhé kapitole bude popsána kvalitativní technika sběru dat vycházející ze zakotvené teorie, kterou ve své knize *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky zakotvené teorie* (1999) představují Anselm

Strauss a Juliet Corbinová; třetí kapitola je pak úvodem do analýzy diskurzu jako jedné z kvalitativních výzkumných praktik, kterou jsem se při psaní diplomové práce inspirovala, k vytvoření výsledných kategorií a interpretaci jejich vzájemných vztahů jsem vycházela z postupu, který navrhuje Carla Willigová (2008). Ke kombinaci dvou metod kvalitativní analýzy textů, metody zakotvené teorie a metody analýzy diskurzu, jsem dospěla v průběhu výzkumné části práce. Strauss a Corbinová předkládají ucelenou terminologii a postupy kódování, na jejichž základě jsem vytvořila nové kategorie a formulovala jejich vlastnosti, postupy foucaultovské analýzy diskurzu definované Willigovou mi pak dopomohly k odhalení vztahů mezi jednotlivými kategoriemi, uspořádání výsledných interpretací a jejich závěrečné prezentaci. Ačkoliv autoři zakotvené teorie vychází z pozitivistických pozic, její postupy mohou být použity i výzkumníky vycházejícími z jiných předpokladů. Zakotvená teorie totiž nabízí sadu flexibilních strategií, díky kterým může být využita také pro výzkumy založené na předpokladu sociálního konstruktivismu (Šubrt a kol. 2010, s. 370). Stejně tak i analýza diskurzu zastřešuje přístupy zabývající se rolí jazyka při konstrukci sociální reality (Willig 2008). Pokud dají teorie, metodologická východiska a konkrétní metoda analýzy vniknout komplexnímu výzkumnému celku, je možné vytvořit vlastní analytický postup založený na kombinaci několika prvků z různých analytických přístupů. Jak podotýkají Marianne Jørgensen a Louise Phillips (2002, s. 4), podobná multiperspektivní metoda je nejen přípustná, ale často také přínosná.

2.1 Výzkum médií optikou kvalitativního paradigmatu

Metody výzkumu médií jsou tradičně rozdělovány na základě přístupu k poznání na metody kvantitativní a metody kvalitativní. Každý typ výzkumné metody má pak svá specifika a hodí se k výzkumu určitého objektu či tématu. Často také dochází k prolínání kvantitativních a kvalitativních metod, tzv. triangulaci (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 20). Zatímco kvantitativní metodika vychází z pozitivismu, vyznačuje se důrazem na systematické sbírání faktů, jejich statistické zpracování a preferuje tzv. tvrdá data, „termínem *kvalitativní výzkum* rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“ (Strauss a Corbinová 1999, s. 10). Mezi kvantitativní metody výzkumu médií patří různé typy dotazníkových šetření, psychologické experimenty a Berelsonova kvantitativní obsahová analýza mediálních sdělení. Pro tento soubor metod je charakteristická vysoká standardizace a jeho výhodou je

přenositelnost a replikovatelnost; kvantitativní přístup zajišťuje vyšší reliabilitu a umožňuje generalizaci na celou populaci (Sedláková 2014, s. 52-53, Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 16-17). Při kvantitativním výzkumu používáme deduktivní metodu, na základě věrohodných teorií nebo výzkumů na příbuzné téma vytvoříme hypotézy a posléze ověřujeme jejich platnost. Téma této diplomové práce však zatím nebylo prozkoumáno a tudíž při výzkumu nemůžeme vycházet z podložených hypotéz; v tomto případě musíme vytvořit vlastní hypotézy teprve v průběhu nebo v samém závěru analýzy. Kvalitativní paradigma umožňuje větší otevřenost vůči novým podnětům: využívá se k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme, nebo slouží k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, které ještě nebyly řádně prozkoumány (Strauss a Corbinová 1999, s. 11, Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 18). Kvalitativní metoda výzkumu je dle mého názoru nejvhodnější technikou pro komplexní postihnutí tématu této práce, jelikož jejím prostřednictvím můžeme odhalit skryté významy textu a definovat zcela nové kategorie a jejich vzájemné vztahy v závislosti na sociokulturním kontextu, ve kterém dané texty vznikly.

Jak již bylo naznačeno, podstata odlišnosti základních metodologických paradigmat spočívá v ontologické rovině. Zatímco kvantitativní výzkum je zakotven v novopozitivismu, kvalitativní přístup je interpretativní. Kvantitativní paradigma bylo inspirováno přírodními vědami a jejich postupy zkoumání, kvalitativní paradigma je oproti tomu zakotveno v sociálních vědách a pro jeho rozvoj byla podstatná linie raně antropologických výzkumů mimoevropských kultur, interpretativní směry a fenomenologie, které kladly důraz na významy připisované realitě samotnými jednajícími subjekty (Sedláková 2014, s. 48-50). Kvalitativní metody výzkumu se opírají především o symbolický interakcionismus, který předpokládá, že veškeré sociální vztahy jsou formovány sociální interakcí na symbolické úrovni (Disman 2002, s. 294). V mediálních studiích zastávaly dominantní postavení po dlouhou dobu metody kvantitativní, proto jsou také občas označovány za metody tradiční. Zájem o kvalitativní, alternativní, paradigma souvisí s názorovým klimatem západní společnosti, které se objevilo na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století, a které s sebou přineslo nová témata, například zkoumání ideologie a skrytých hodnotových struktur mediálních sdělení (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 17). Kvalitativní metody se ptají zejména otázkou *Jak?* a patří mezi ně ohniskové skupiny, zúčastněné pozorování, hloubkové rozhovory a také různé kvalitativní analýzy dokumentů a dat (sémioticko-strukturální analýza, historicko-srovnávací metoda, zakotvená teorie, analýza diskurzu aj.). Kvalitativní výzkumy pracují s měkkými daty, jež mají zpravidla podobu dlouhých slovních výpovědí či zápisů

nebo vyobrazení. Stoupenci kvalitativních metod odmítají kvantifikaci sociálních jevů a užití statistických postupů a kritizují proklamovanou objektivitu kvantitativních metod. Předmětem kvalitativní metodologie je pozorování každodenního života lidí v jejich přirozeném prostředí a zkoumání sociální reality z pohledu samotných aktérů. Výzkumník je neoddělitelnou součástí kvalitativního výzkumu a výsledné interpretace jsou vždy zatíženy subjektem výzkumníka, jeho očekáváními a jeho osobní zkušeností. Z tohoto důvodu je každý kvalitativní výzkum jedinečný a nereplikovatelný, změna výzkumníka znamená i pravděpodobnou změnu výsledků (*Ibid.*, s. 18-19). Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se kvalitativní výzkumníci snaží o komplexní uchopení jevu a zohledňují kontext. Takový výzkum je samozřejmě časově náročnější, a proto jsou oproti kvantitativnímu výzkumu redukovány jednotky výzkumu. Z poměrně malého počtu zkoumaných dat, získáváme relativně velký počet výsledků. Kvalitativní výzkum se řídí induktivní logikou, výzkumník hledá struktury, pravidelnosti a významy dat teprve v průběhu výzkumu, což mu umožňuje zohlednit i původně nepředpokládané údaje. Kvalitativní metoda výzkumu nemá na rozdíl od kvantitativní metody přesně stanovená pravidla, díky čemuž můžeme nahlédnout do velkého množství dimenzí daného problému a odhalit tak právě významy mediálních sdělení; dojít k novému porozumění. Volný postup a absence pevně vymezených pravidel vede ke slabé standardizaci a nízké reliabilitě, jinými slovy nízké spolehlivosti a stabilitě, zjištěných tvrzení v čase, zato se však kvalitativní výzkum vyznačuje vysokou validitou, která odpovídá tomu, na kolik opravdu zkoumáme to, co zkoumat chceme (Disman 2002, s. 286-287).

Kvalitativní výzkum nevychází z žádných normativních požadavků, jedná se o alternativní paradigma, jehož cílem je na základě nenumernického šetření interpretovat sociální realitu. Oproti kvantitativnímu výzkumu nemáme na počátku kvalitativní analýzy žádné hypotézy, jejichž platnost se chystáme ověřit, jde nám o deskripci a porozumění dat, zodpovězení otázky, proč jsou data taková, jaká jsou (Disman 2002, s. 294).

Samotná práce s daty spočívá především v opakovaném procházení, pročitání, třídění, seskupování, kategorizování, promýšlení a přeuspořádávání dat, s cílem odhalit skryté významy a struktury a formulovat nové poznatky. (Sedláková 2014, s. 395)

Výsledným výstupem kvalitativní analýzy by neměla být pouze kategorizace dat a jejich deskripce, podstatou práce s kvalitativními daty je jejich interpretace, proto mluvíme o dvoustupňovém zpracování kvalitativních dat. V první, analytické fázi, výzkumník soubory dat strukturuje a rozčleňuje na dílčí úseky, jeho úlohou je v tuto chvíli především nalezení a stanovení adekvátních kritérií k rozdělení dat, specifikování vlastností vzniklých podskupin a

odhalení jejich výpovědní hodnoty pro výzkum. V druhé, interpretační fázi, má badatel za úkol rekonstruovat a vysvětlit smysl dat s ohledem na kontext jejich vzniku, případně osobnost informanta. Právě interpretace dat je pro výzkumníka největší výzvou. Očekává se, že výzkumník má přehled v oboru, intuici, sociologickou imaginaci (Mills 1968), ale také zkušenost a schopnost systematicky zacházet s daty. Musíme rozlišovat mezi interpretací a spekulací, mezi odhalením skrytých významů a domýšlením. Cílem badatele by nemělo být ani převyprávění zkoumaného, nýbrž nová tvrzení a formulace. V ideálním případě by se měl na analýze podílet výzkumný tým, tak aby interpretační tendence jednotlivců mohly být usměrňovány (Sedláková 2014, s. 397), to bohužel vzhledem k povaze diplomové práce nebylo možné.

2.2 Kvalitativní práce s daty vycházející ze zakotvené teorie

Na analýzu kvalitativních dat a na výstupy z takových šetření existuje množství odlišných pohledů. Samotná analýza i interpretace dat jsou složité procesy, které není jednoduché popsat a specifikovat, natož pak uvést veškeré kroky, které jsou jejich nezbytnou součástí. Pravděpodobně nejdříve využívaným přístupem pro práci s kvalitativními daty je metoda zakotvené teorie (v originále *grounded theory method*, pozn. aut.), která bývá s kvalitativním výzkumem někdy mylně ztotožňována, i když se jedná pouze o jeden z možných postupů (Sedláková 2014, s. 398, Řiháček a Hytych 2013, s. 44). Zakotvená teorie byla formulována sociology Barney Glaserem a Anselmem Straussem v šedesátých letech 20. století za účelem formalizovat proces kvalitativní práce s daty s důrazem na docílení validity a reprezentativity výsledného šetření (podobně jako u kvantitativního paradigma). Z pole sociologie se tato metoda analýzy rozšířila do mnoha dalších disciplín, včetně mediálních studií. Zakotvená teorie nepředstavuje jedolitou metodu, ale je spíše „rodinou metod“, z původně objektivistického přístupu se vyvinuly novější konstruktivistické linie zakotvené teorie (Sedláková 2014, s. 400-401, Řiháček a Hytych 2013, s. 44). Současné postupy jsou ovlivněny sociálním konstruktivismem a na práci s daty je nahlíženo jako na konstrukci, ve které jsou data umísťována do lokálního, časového a sociokulturního kontextu a odráží výzkumníkův proces uvažování (Charmaz 2014). V českém kontextu je užíván postup navazující na knihu Anselma Strausse a Julie Corbinové *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, která byla přeložena do češtiny (1999) a přibližuje základní body tohoto přístupu. Z kroků uvedených v této knize jsem vycházela

také při analýze textů, která je předmětem mé diplomové práce, nicméně jsem zcela nenaplnila třetí a závěrečný stupeň kódování (tzv. selektivního kódování), jehož produktem má být teorie organizovaná kolem jednoho ústředního konceptu v natolik abstraktní podobě, aby mohla být aplikována na podobné varianty zkoumaného jevu (Strauss a Corbinová 1999, s. 86-87). Ve svém výzkumu jsem uplatnila především postupů otevřeného a axiálního kódování, díky nimž jsem vytvořila jednotlivé kategorie a subkategorie na základě sdílených vlastností a uspořádala je do vzájemných vztahů. V poslední fázi analýzy jsem se řídila metodou analýzy diskurzu podle Carly Willigové, jejíž postupy jsou definovány v následující kapitole. Analýza diskurzu se mi jevila jako nejvhodnější přístup k porozumění tématu mediální konstrukce terorismu, jelikož upozorňuje na nerovnoměrné rozdělení moci ve společnosti a na roli jazyka v širším společenském, kulturním a politickém kontextu.

Jak podotýká Strauss a Corbinová (1999, s. 21), „jednou z nejobtížnějších částí výzkumu je začátek.“ V této fázi musíme nejen určit zkoumaný problém, ale také tento problém zúžit natolik, aby se s ním dalo pracovat. Na počátku každého výzkumu, tedy ve chvíli, kdy o zkoumané oblasti ještě mnoho nevíme, bychom měli formulovat výzkumnou otázku. Tato otázka by měla být dostatečně široká, aby nám ponechala dostatek volnosti k prozkoumání daného jevu, ale postupně bychom ji měli zužovat a zpřesňovat spolu s tím, jak budeme během výzkumu objevovat a zavrňovat pojmy a vztahy mezi nimi. Úkolem výzkumné otázky v zakotvené teorii je především identifikovat zkoumaný jev. Otázkou vyjadřujeme, na co se chceme zaměřit a co chceme o daném problému vědět (Strauss a Corbinová 1999, s. 24). Průběžnou analýzou získaných dat výzkumník také často odhaluje nové jevy a struktury, které vedou ke generování dalších otázek. Tyto otázky pak určují pokračování výzkumu a další sběr dat (Sedláková 2014, s. 402). Předmětem této práce je odhalit, jakým způsobem česká média konstruovala událost teroristického útoku na redakci týdeníku Charlie Hebdo. Tato otázka vychází z předpokladu, že se média podílí na konstrukci sociální reality. S otázkou jsem v průběhu výzkumu aktivně pracovala a vniklo tak několik jejích modifikací a také série podotázek, které vedly k definování nových kategorií a jejich vzájemných vztahů.

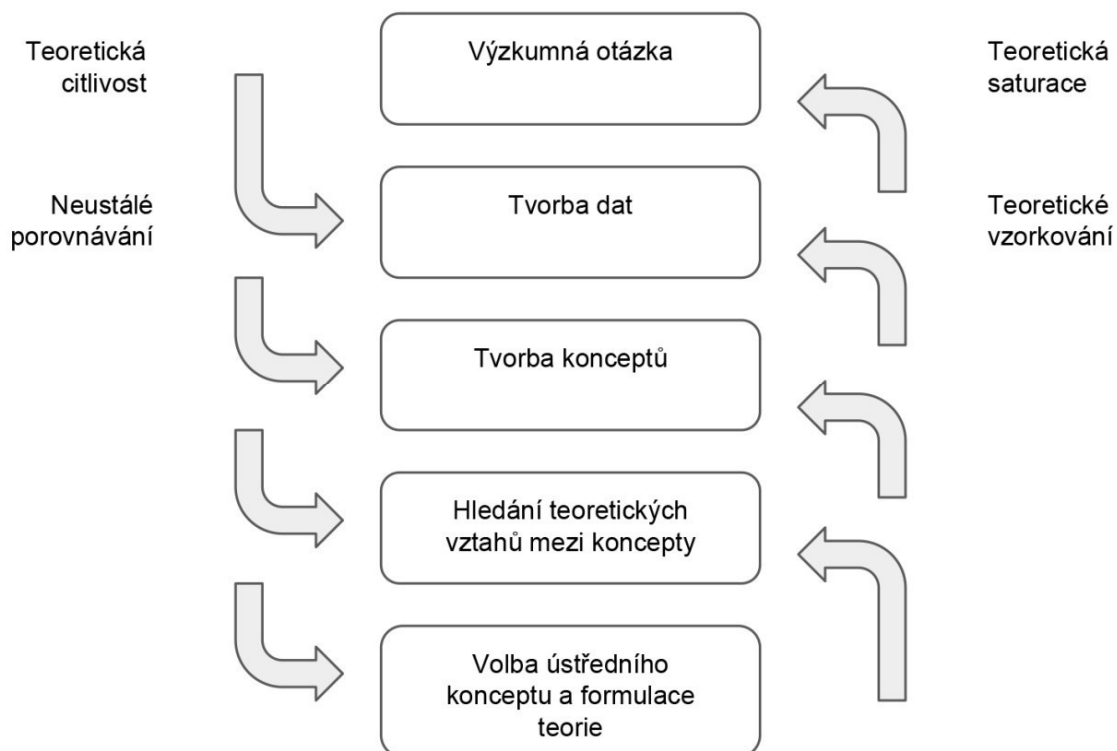
„Výchozím krokem kvalitativní analýzy je opakované pročitání dat, při kterém označujeme pasáže, jež z nějakého důvodu považujeme vzhledem ke zkoumanému jevu za podstatné.“ (Sedláková 2014, s. 412) Zvýrazňovat bychom neměli pouze to, co se nám zdá od počátku jako relevantní vzhledem k předchozím teoriím nebo našim osobním předpokladům, ale také úryvky, které nám nejsou dostatečně jasné nebo které obsahují implicitní sdělení.

Pozornost si také zaslouží to, co není vyřčeno, sdělení, které v textu chybí nebo je opakovaně zamlčováno. Abychom si mohli udržet přehled o analyzovaných datech, je potřeba jednotlivé údaje zpřehlednit a utřídít, k tomu nám napomáhají základní kroky zakotvené teorie – kódování. Jak píší Strauss s Corbinovou (1999, s. 39):

Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Je to ústřední proces tvorby teorie z údajů.

Strauss s Corbinovou rozlišují tři typy kódování: otevřené, axiální a selektivní, zdůrazňují však, že hranice mezi jednotlivými typy kódování jsou do značné míry uměle vytvořené. Na metodologické rovině se jedná o tři úrovně, které se liší mírou obecnosti, ve výzkumné praxi se však tyto tři typy kódování často prolínají. Základem procesu kódování jsou dva analytické postupy, jejichž podstata se s typem kódování mění. Prvním nástrojem kódování je *porovnávání* a druhým *kladení otázek*. Jelikož se tyto dva postupy během analýzy neustále prolínají, je zakotvená teorie někdy označována jako „neustále porovnávací metoda analýzy“ (Glaser a Strauss 1967, s. 101-116, citováno dle Strauss a Corbinová 1999, s. 43). Řiháček a Hytych (2013, s. 47) vyjadřují postup při použití metody zakotvené teorie diagramem (*viz Schéma 2*), který má podobu vnořených kruhů, aby potrhli nelineární povahu analýzy podle metody zakotvené teorie. Samotnou analýzu pak pro přehlednost rozdělují do tří fází, pro které zvolili obecnější pojmenování: (1) tvorba konceptu, (2) hledání teoretických vztahů mezi koncepty, (3) volba ústředního konceptu a formulace teorie (*Ibid.*).

Schéma 2: Výzkumný proces metody zakotvené teorie

Zdroj: Řiháček a Hytych 2013, s. 47

Tvorba konceptů²⁰ se odehrává v prvním kroku analýzy, ve fázi otevřeného kódování. V této fázi dochází ke konceptualizaci údajů, badatel rozebírá pozorování, věty nebo odstavce a přiděluje jména jevům, které dle jeho názoru stojí za pozornost. Tato jména představují názvy kódů, kterými budeme data kódovat. Postupně porovnáváme případ s případem a jednotlivé kódy tak mohou být přiděleny podobným jevům. Názvy kódů buď může určit sám badatel, nebo si vypůjčit slova použitá v analyzovaném textu, takový kód se označuje jako *in vivo* kód. V každém případě je nutné zachovat stručnost, kódy jsou většinou tvořeny

²⁰ Slova *kód*, *termín*, *koncept* či *kategorie* se v literatuře o zakotvené teorii používají způsobem, který může být matoucí. Stejně jako Hytych a Řiháček (2013, s. 48-49) rozumíme v tomto textu slovy *kód* a *termín* jako slovním označením, tedy názvům jednotlivých konceptů či kategorií. Koncept má ovšem kromě názvu také obsah, který shrnuje podstatné vlastnosti konkrétních jevů, jež tento koncept zahrnuje, a který lze vyjádřit definicí. Slova *koncept* a *kategorie* chápeme pro praktické účely analýzy jako synonyma, ačkoliv každé z nich ukazuje na jiný aspekt daného mentálního obsahu.

jednoslovnými nebo několikaslovnými pojmenováními, a vystihnout podstatu významové jednotky. Při analýze rozsáhlejších textů můžou vzniknout desítky až stovky kódů/pojmů, které je třeba roztřídit a seskupit podobné s podobnými. Proces seskupování pojmů, které se zdají soustředit kolem stejného jevu, nazýváme *kategorizace* (Strauss a Corbinová 1999, s. 45). Záměrně zde používáme spojení „zdají se“, jelikož v této fázi analýzy považujeme jakékoli navrhované vztahy stále za provizorní, seznam kódu (respektive rodičích se konceptů) je pouze počátečním krokem výzkumu (Řiháček a Hytych 2013, s. 48-49). V dalším kroku otevřeného kódování vymýšlíme pojmenování nově vzniklým kategoriím. Pojmy pro vybrané kategorie musí být abstraktnější než názvy kódů, které jsou v dané kategorii seskupeny a mohou vycházet z termínů odborné literatury. V další fázi badatel dané kategorie dále analyzuje, soustředí se především na rozvíjení, definici a popis konceptu na základě jeho charakteristických vlastností.

Druhý stupeň v zakotvené teorii představuje kódování axiální. V tomto kroku jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření vzájemných vztahů mezi vzniklými kategoriemi a subkategoriemi. Tento proces se odehrává v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce a následky. Při axiálním kódování se badatel soustředí na bližší určení kategorie (*konceptu*) pomocí podmínek, které jej zapříčiňují, *kontextu*, v němž je zasazen, *strategií* jednání a interakce, pomocí kterých je zvládnán, ovládnán, vykonáván, a *následků* těchto strategií (Strauss, Corbinová 1999, s. 71). Sedláková (2014, s. 421) doporučuje všimnout si podobností a pravidelností v datech, ale na druhé straně i nesrovnalostí, kontrastů či rozdílů. V této fázi se prolíná induktivní a deduktivní přístup, ověřujeme si během ní platnost navržených vztahů, upravujeme již vzniklé kategorie nebo vytváříme kategorie nové a kromě toho pokračujeme v hledání dalších vlastností každého konceptu. V poslední, selektivní úrovni kódování, kterou jsem při svém výzkumu v její striktní podobě neuplatnila, pracuje výzkumník podobným způsobem jako při axiálním kódování, s tím rozdílem, že se analýza se odehrává na mnohem vyšší míře abstrakce. Cílem této fáze analýzy je určit jednu centrální kategorii a uvést ji systematicky do vztahu k ostatním kategoriím. V ideálním případě by měla být výsledkem zakotvená teorie se širší platností prezentovaná ve formě analytického příběhu (Strauss a Corbinová 1999, s. 105).

Dle Strausse a Corbinové (1999, s. 32-38) je pro metodu zakotvené teorie důležitá také role odborné literatury. Pro badatele používající kvalitativní metody má literatura velmi specifické funkce: (1) badatel ji užívá k určení předchozích výzkumů v dané oblasti, (2) ke

zjištění, kde jsou v porozumění této oblasti mezery, (3) literatura je zdrojem teoretických a pojmových konstrukcí, jimiž se může badatel řídit a na jejichž základě může interpretovat výsledky a také (4) pomáhá badateli určit důležité proměnné a navrhuje vztahy mezi těmito proměnnými. Před zahájením samotného výzkumu a stejně tak v jeho průběhu jsem se věnovala studiu odborné literatury na téma terorismus, mediální konstrukce reality a přečetla jsem množství studií využívající metodu analýzy diskurzu. Některé texty jsem při svém výzkumu nakonec nezhodila, některé mi posloužily jako zdroj inspirace, jiné mi nabídly teoretická či metodologická východiska. Odbornou literaturu cituji nejen v teoretické části studie, ale také v části výzkumné, kde pomocí odkazů ověřuji platnost svých závěrů.

2.3 Analýza diskurzu – nejen analýza textu

Jak jsem zmínila výše, zakotvená teorie není jediným ani univerzálním postupem práce s kvalitativními daty, ačkoliv je v rámci mediálních studií hojně využívána. Metodu zakotvené teorie jsem se rozhodla použít zejména v počátečních fázích výzkumu, k vytvoření prvotních kódů a základních kategorií, k jejich seskupení na základě sdílených vlastností a k definování jednotlivých vztahů mezi kategoriemi a subkategoriemi. Ve druhé fázi výzkumu jsem metodu zakotvené teorie skloubila s metodou analýzy diskurzu, která mi umožnila hlubší pochopení nově vzniklých konceptů a jejich vzájemných vztahů. V interpretační části výzkumu jsem využila některých kroků Foucaultem inspirované kritické analýzy diskurzu navržených Carlou Willigovou (2008), tak jak je popisují Zábrodská a Petrjánošová (2013); výzkumný rámec definovaný jejich postupy mi dopomohl k vytvoření interpretační struktury výsledků a jejich závěrečné prezentaci. Před tím než jednotlivé kroky vybrané analýzy diskurzu popíši, věnuji pár odstavců samotné teorii analýzy diskurzu a pojmu diskurz obecně. V souladu se zvolenými analytickými metodami na vybrané obsahy nahlížím jako na jednotky většího celku. Jako referenční rámec mi nebudou sloužit pouze samotné texty nebo média, která je publikovala, nýbrž širší kontext, významy a další texty, jež jsou součástí naší kultury. „Pro zvýznamnění textů je podstatná kultura, ve které byly zakódovány a v jejímž rámci budou dekodovány“ (Sedláková, 2014, s. 426).

Dle některých mediologů je při odhalování významů mediálních sdělení třeba hledat na vyšší úrovni než je úroveň mediálních textů (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 169). Řada běžných analýz mediálních sdělení (zejména kvantitativní obsahová analýza) izoluje texty od prostředí, ve kterém vznikají, ačkoliv v životě společnosti tato sdělení nejsou izolována od

podmínek jejich produkce ani podmínek jejich percepce. Každé mediální sdělení svým obsahem zároveň odkazuje k řadě dalších textů (tématem, aktéry, detaily), se kterým je jejich tvůrci i příjemci propojují (*Ibid.*, s. 170). Příznivci analýzy diskurzu nahlíží na mediální text jako na součást sociální reality. Analýza diskurzu není ucelenou výzkumnou technikou, spíše interdisciplinární perspektivou, která zkoumá data v rámci širšího socio-ekonomicko-historicko-politicko-kulturního kontextu (Sedláková 2014, s. 427). Analýza diskurzu protнула v polovině šedesátých let veškeré disciplíny humanitních věd a společenských věd. Její kořeny leží v lingvistice a antropologii, nicméně její metody začaly být brzy využívány také v sociologii, psychologii a komunikačních studiích (van Dijk 1998a, s. 198). Vymezení techniky analýzy diskurzu není jednoduchý úkol vzhledem k jejímu rozsahu a neohrazenosti. Abychom mohli metodu správně popsat, musíme přinejmenším specifikovat, co je to diskurz a upřesnit, co má být obsahem jeho analýzy a jak při ní postupovat.

2.3.1 Diskurz jako výchozí pojem analýzy

Vzhledem k množství škol, proudů a autorů, kteří analýzu diskurzu rozpracovali, je velmi obtížné podat jakoukoli jednotnou definici tohoto klíčového pojmu. Sociologicky orientovaná linie vnímá diskurz především s ohledem na roli jazyka ve společenském kontextu, lingvistika se zase zaměřuje na širší jazykové struktury a užívání jazyka (Bell a Garrett 1998, s. 2).

Termín diskurz je používán napříč společenskými vědami různými způsoby, často pod vlivem Foucaulta. Ve svém obecném významu je termín diskurz používán pro jazyk (stejně tak jako pro vizuální obrazy) coby součást společenského života, která je s dalšími prvky společenského života dialekticky propojena. Pojem diskurz je používán také v užším smyslu slova: rozdílné diskurzy představují rozdílné způsoby reprezentace světa. (Fairclough 2003, s. 214-215)

Fairclough odkazuje na Foucaulta, jelikož to byl právě Foucault, kdo přišel s novodobým pojetím diskurzu a ačkoliv je jeho přístup k diskurzu filosofický, inspiroval především sociologicko-politickou (post-strukturální) linii analýzy. Dle Foucaulta je diskurz:

soubor vědění o určitém tématu a současně systém pravidel a omezení usměrňující produkci vědění, tedy vytváření nových výpovědí o dané oblasti. (Foucault 2002, citováno dle Sedláková 2014, s. 432)

Soubor výpovědí pak tvoří rámec, který umožňuje formulování nových promluv; je souborem pravidel a struktur vědění. Dle Foucaulta (1999, s. 109) musíme diskurz uchopit prostřednictvím duality kategorií vědění a moci, které jsou neoddělitelné. Přístup k vědění a k moci je v rámci diskurzu regulován a ne všichni členové společnosti k nim mají rovnocenný přístup. Pravidla diskurzu omezují, o čem je možné vypovídat a naopak, jsou utvářeny jednotlivými výpověďmi a praktikami. Diskurz je nástroj sociální konstrukce reality a je neukončený, jelikož je neustále rozšiřován novými sděleními, která se vztahují k určitému objektu. Diskurzy se proměňují v čase a jsou vázány na společensko-historický kontext (Sedláková 2014, s- 432-433).

Ranější texty z oblasti lingvistiky a i některé současné práce využívající lingvistickou analýzu diskurzu rozlišují mezi pojmy diskurz a text, přičemž vycházejí ze známého rozlišení mezi *langue* a *parole* (Saussure 1996). Na základě této dichotomie je diskurz vnímán jako jednotka užitého jazyka (promluvy), zatímco text je abstraktní teoretická jednotka, kterou můžeme systematicky zkoumat pomocí nástrojů lingvistiky. Ačkoliv je toto rozlišení stále relevantní, současní badatelé se jím při svých multidisciplinárních analýzách diskurzu zřídka řídí. Například významný zástupce kritické analýzy diskurzu Teun van Dijk (1998a, s. 194) tuto hranici stírá a za diskurz v užším slova smyslu považuje „mluvený nebo psaný výsledek komunikačního aktu“, který však zároveň označuje také jako text nebo promluvu. Na to, že čistě lexikální přístupy k analýze diskurzu nestačí, poukazují i autoři knihy *Approaches to Media Discourse* Allan Bell a Peter Garrett (1998, s. 2): „Na jazyk nemůžeme v rámci moderních médií nahlížet prostřednictvím pojmů tradiční lingvistiky a rozlišovat mezi diskurzem a textem, respektive mezi psaným a mluveným jazykem.“ V tradičním pojetí komunikace mohli příjemci sdělení na mluvené slovo reagovat a ovlivnit tak diskurz mluvčího, nicméně masová média takovou možnost ani v případě mluveného slova příjemcům sdělení neumožňují. Další hranice psané a mluvené podoby jazyka se stírá s ohledem na novou perspektivu, kterou do mediálních studií vnesl John Fiske (1987), dle kterého je význam textu utvářen až ve chvíli čtení, nikoli při jeho tvorbě. Ve své knize *Television Culture* vnímá Fiske televizní text jako polysémický zásobník významů a rozlišuje mezi televizním programem a televizním textem. Program je jasně definovaný produkt televizního průmyslu a teprve jednotlivý čtenáři mu mohou přidělit význam. Jeden program tak může stimulovat vznik několika textů v závislosti na rozmanitosti svého publika (*Ibid.*, s. 14). Tento posun směrem k interaktivnímu vnímání textu vyústil ke splynutí pojmu diskurz a text a k názorům, že rozdíl mezi nimi je zanedbatelný (Bell a Garrett 1998, s. 2).

Na jedné straně současní autoři (Bell, Garrett, Fairclough, van Dijk) setřeli hranice mezi tradičními pojmy diskurz a text, na druhé straně začali pojmy diskurz a text rozlišovat na základě novějšího kritéria. Dle Bella a Garretta (1998, s. 2-3) pojem text odkazuje k vnější manifestaci komunikační události, zatímco pojem diskurz zahrnuje kromě jazykového sdělení také kontext komunikace, informaci o tom, kdo komunikuje s kým a za jakým účelem, v jakém typu společnosti, za jaké situace, skrze jaké médium, jaké typy komunikace se rozvinuly a jaké byly vztahy mezi nimi. V rámci analýzy diskurzu je jako text vnímán také mluvený projev, hudba, zvukové efekty nebo obraz. Na většinu textů můžeme nahlížet jako na komunikační artefakty a ty jsou jako takové produktem technologie, kterou v sobě odrážejí. Diskurz je tedy i v tomto případě považován za širší termín než text, dlouhodobý diskurz o určitém tématu v sobě může zahrnovat řadu textů a naopak jeden text může být součástí několika různých diskurzů (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 170). Také van Dijk (1998a, s. 193-194) ve svých analýzách operuje se širším významem pojmu diskurz: „Ve svém primárním významu (...) je diskurz specifickou komunikační událostí.“ Taková komunikační událost je komplexní a zahrnuje několik společenských aktérů, většinou v roli mluvčího/autora a posluchače/čtenáře. Podílejí se na komunikačním aktu, který může být psaný nebo mluvený a obsahovat i non-verbální prvky, se komunikační událost odehrává v určitém prostředí (v čase, místě a podmínkách) a vychází ze širšího kontextu (van Dijk, 1998a, s. 194). Fairclough (2003, s. 124) vnímá diskurz jako „způsoby, jejichž prostřednictvím je reprezentován svět – procesy, vztahy a struktury materiálního světa, duševní svět myšlenek, pocitů a víry a společenský svět.“ Různí lidé mají různé představy o světě, a proto existuje současně mnoho diskurzů s různými možnostmi vzájemných vztahů; diskurzy se mohou například vzájemně doplňovat, soupeřit spolu, nebo jeden druhému dominovat. Diskurzy jsou součástí mezilidských, meziskupinových a mezikulturních vztahů a jedním ze zdrojů, na jehož základě se lidé vztahují jeden ke druhému (*Ibid.*). „Snahou diskurzivní analýzy by mělo být odhalovat role diskurzů v reprodukci struktur dominance v dané společnosti, jak je moc využívána sociálními elitami k upevňování sociální nerovnosti: politické, třídní, etnické, rasové, generové, věkové.“ (Sedláková, 2014, s. 436) A jelikož se mocenské vztahy nerovnosti ustavují a realizují skrze komunikaci, jsou mediální diskurzy významnou součástí širšího společenského diskurzu a jejich analýza (analýza mediálních textů) může vést k přiblížení a pochopení vztahů ve společnosti.

2.3.2 Analýza diskurzu podle Carly Willigové

Z výše uvedeného by mělo být zřejmé, že analýza diskurzu je spíše než ucelenou vědeckou teorií, zastřešujícím pojmem pro množství přístupů, které se zabývají rolí jazyka při konstrukci sociální reality. Taylor (2001, s. 5-10) definuje analýzu diskurzu jako skupinu přístupů, které se zkoumají, jakým způsobem je jazyk využíván k utváření psychické a sociální reality, a které se zaměřují na hledání vzorců, jež se v psaném a mluveném jazyce objevují. Při analýze předmětu této práce jsem se inspirovala kritickou větví analýzy diskurzu, kterou představují např. Teun van Dijk nebo Norman Fairclough (konkrétní případy použitých postupů vycházejících z jejich metod budou uvedeny v závěrečné podkapitole), stěžejní pro mě však byly postupy analýzy, které navrhla Carla Willigová (2008). Ačkoliv je Willigová představitelkou kritické diskurzivní psychologie, lze její metodu lze aplikovat i v rámci jiných oborů, příkladem může být diplomová práce Sumaiya Nanabawiové (2013), která tuto metodu využila k analýze mediální konstrukce muslimů v britském tisku. V interpretační části své práce jsem se držela několika vybraných kroků analýzy diskurzu popsanych Willigovou, přičemž pro pojmenování jednotlivých kroků používám jejich český překlad podle Petrjánošové a Zábrodské (2013). K analýze textů jsem využila postupů: (1) diskurzivní konstrukce, (2) identifikace a pojmenování diskurzů, (3) umístování a subjektivita, (4) praktiky. Proces utváření „diskurzivní konstrukce“ je podobný fázi otevřeného a axiálního kódování, postup „identifikace a pojmenování diskurzů“ se pak částečně překrývá se selektivní fází kódování v zakotvené teorii. V této kapitole záměrně vynechávám popis prvního kroku navrhovaného Willigovou „seznámení s textem“ a druhého kroku „výběr úseku pro analýzu“, jelikož tyto kroky do značné míry splývají s postupy zakotvené teorie. Při analýze jsem vynechala také jeden z kroků, který Willigová nazývá „orientace na jednání“. Tento krok, jehož cílem je identifikování jednotlivých diskurzů v interakčním kontextu, je vhodný pro studie v oblasti psychologie, v jejichž rámci můžeme sledovat interakci pozorovaných účastníků. Výzkum mediálních textů však tuto část analýzy neumožňuje.

- **1. diskurzivní konstrukce**

Toto je ústřední část analýzy, jejímž cílem je identifikovat různé diskurzivní konstrukce jevu, který tvoří předmět našeho zájmu. Jestliže jsem jako hlavní výzkumnou otázku zvolila otázku: „Jakým způsobem česká média konstruovala událost teroristického útoku na Charlie Hebdo?“, bude mít cílem identifikovat veškeré způsoby, kterými je ve zvolených textech událost konstruována a jejichž prostřednictvím jí média přiřkládají význam. Důraz bude kladen jak na explicitní, tak na implicitní vyjádření.

- **2. identifikace a pojmenování diskurzů**

Poté, co identifikujeme všechny způsoby, kterými se v analyzovaném materiálu konstruuje objekt našeho zájmu, přistoupíme k jejich vzájemnému porovnávání. Hledáme shody a rozdíly mezi jednotlivými diskurzivními konstrukcemi a snažíme se je začlenit do již existujících nebo nově vzniklých diskurzů, také usilujeme o jejich zasazení do kontextu širších, případně globálních diskurzů, které přesahují naši analýzu. Poté zpřesňujeme identifikaci diskurzu a volíme jeho vhodné pojmenování. Součástí této fáze je také extrakce textů, kterými můžeme výskyt jednotlivých diskurzů v textech zdokumentovat.

- **3. umíst'ování, subjektivita**

Dle Fairclougha se při analýze textu máme soustředit na tři hlavní aspekty: (1) na reprezentaci a rekontextualizaci světa (událostí/osob); (2) na identity, jež jsou připsány těm, kdo na události participují a na konstrukci autorské identity a identity čtenáře, a nakonec (3) na konstrukci vztahů mezi nimi (Fairclough 1995, s. 5). V tomto kroku sledujeme, jaké formy identity diskurzy konstruují a jaká práva přisuzují různým typům sociálních aktérů/subjektům diskurzu. Willigová se s ohledem na předmět svých studií (v rámci kritické diskurzivní psychologie jsou většinou analyzovány rozhovory) soustředí na subjektové pozice aktérů, kteří se na diskurzu aktivně podílejí, ve svém výzkumu jsem se však zaměřila také na identity a práva, které média připisují sociálním aktérům, jež jsou předmětem jednotlivých diskurzů.

- **4. praktiky**

V posledním kroku analýzy se zabýváme důsledky identifikovaných diskurzů z hlediska jednání. Tím, že diskurzy umísťují jedince do specifických pozic, činí některé formy jednání legitimnější než jiné. V této fázi si tedy klademe otázky: Jaké možnosti dané konstrukce otevírají a jaké naopak uzavírají? Jak se tyto možnosti liší pro různé typy sociálních aktérů? Udržují identifikované repertoáry status quo, nebo nabízejí prostor pro změnu? Pro svou analýzu jsem tento krok přizpůsobila charakteru analyzovaného obsahu, kterým jsou mediální texty, a v této fázi analýzy se věnuji identifikaci jednání, které média v rámci jednotlivých diskurzů označují za vhodné/legitimní. Každý diskurz implikuje své vlastní řešení daného problému.

2.3.3 Ideologický čtverec Teuna van Dijka

Jelikož jsem jako jedno ze svých teoretických východisek zvolila analýzu diskurzu, konkrétně její kritickou linii, přihlížela jsem při vytváření kategorií a definování jejich vzájemných vztahů také k některým dalším technikám této výzkumné metody. Jednou z nich je ideologický čtverec Teuna van Dijka, druhou pak intertextualita a interdiskurzivita Normana Fairclougha.

Zástupce kritické analýzy diskurzu Holanďan Teun A. van Dijk, profesor studií diskurzu na University of Amsterdam vychází při studiu diskurzu z lingvistiky, ale zároveň klade důraz na sociální kognici. Součástí van Dijkovy analýzy je zájem o to, jak jsou diskurzy vnímány a s jakými sociálními reprezentacemi jsou v myslích sociálních aktérů spojovány (Sedláková 2014, s. 447). Van Dijkovy práce soustředí pozornost především na analýzu ideologické roviny zpravodajství, aplikaci novinářských rutin přispívajících k diskriminaci etnických a národnostních menšin a šíření rasismu ve společnosti. Autor ukazuje, že se tak děje většinou na implicitní rovině, kdy je v textech zdůrazňována nikoli rasa, ale jinakost příslušníků menšin a tyto postupy jsou médiu rutinizovány a následně naturalizovány (*Ibid.*, s. 448). Dle van Dijka jsou jedním z pilířů, ze kterých vycházejí mentální reprezentace sdílené členy určité společnosti, ideologie. Ideologie představují hlavní principy, jež řídí společenský úsudek a představy členů dané společnosti o tom, co je správné a co je špatné. Většina ideologií v sobě zahrnuje reprezentaci skupinové identity „my“ a současně reprezentaci „těch druhých“. Kognitivní funkcí ideologie je specifikovat postoje a hodnoty dané skupiny na základě této polarizace posílit její skupinovou identitu. Díky ideologii mohou členové dané skupiny definovat skupinové členství (Kdo patří do naší skupiny? Kdo může být přijat?); své aktivity (Co děláme?); cíle (Proč to děláme?); hodnoty (Jak bychom to měli u/dělat?); postavení (Kde se nacházíme? Jaké jsou naše vztahy k ostatním skupinám?) a zdroje (Co máme a co nemáme?) (van Dijk 1998b, s. 24-25). Polarizace myšlení zakotvená v mentálních modelech se projevuje také ve strategiích mediální komunikace. Van Dijk (1998b, s. 33) popisuje způsob, jakým hovoříme o vlastní sociální skupině a o skupině „těch druhých“ pomocí ideologického čtverce. V rámci sociální skupiny máme tendenci:

- (1) vyzdvihovat dobré vlastnosti/jednání naší skupiny
- (2) zdůrazňovat špatné vlastnosti/jednání druhých
- (3) potlačovat špatné vlastnosti/jednání naší skupiny
- (4) marginalizovat dobré vlastnosti/jednání druhých

Tato strategie se v mediálních sděleních uplatňuje užitím vybraných lexikálních prostředků, které implikují pozitivní nebo negativní hodnocení, prostřednictvím různých rétorických prvků (metafor, hyperbol, opakováním), označením druhých jako příslušníků určité skupiny, ale také celkovou strukturou textu (*Ibid.*). Odlišnost mezi „námi“ a „těmi druhými“ je (nejen) ve zpravodajském diskurzu standardně reprezentována pomocí binárních opozic. Redukce sociální reality na střet dvou protikladných aktérů značně usnadňuje pochopení jakéhokoli tématu, zároveň však přispívá k reprodukci hierarchických vztahů a posilování stávajícího statusu quo (Sedláková 2014, s. 451). Na skutečnost, že uvažování v binárních opozicích pomáhá člověku orientovat se ve světě, upozornil již Claude Lévy-Strauss (2006). Žádná kategorie by nemohla existovat, kdyby neexistovala její binární opozice, jelikož každá kategorie nabývá významu teprve ve chvíli, kdy můžeme jinou kategorii označit za její protiklad. Dichotomií je nepřeberné množství a jejich vnímání je kulturně specifické. V praktické části práce jsem van Dijkův ideologický čtverec využila k popsání vlastností některých kategorií a diskurzů a jejich vzájemných vztahů.

2.3.4 Intertextualita Normana Fairclougha

Norman Fairclough, emeritní profesor lingvistiky a moderní anglické literatury na Univerzitě v Lancasteru, se hlásí k lingvistické tradici analýzy diskurzu, jím vedené výzkumy se však neomezují pouze na lingvistiku, ale přesahují do oblastí politologie a sociologie. Fairclougha (1995, 2003) zajímá role, jakou hraje jazyk při ustanovování moci ve společnosti a jeho analýzy směřují k rozkrývání sociálních praktik a moci médií. Pro Faircloughovu analýzu jsou důležité pojmy intertextualita a interdiskurzivita, jelikož teprve ve vztahu k dalším textům nebo diskurzům se odkrývá význam sdělení (Fairclough 2003, s. 217-218). Při analýze diskurzu klade Fairclough důraz na externí vztahy textů, vztah jednoho textu k jiným textům, které sice leží mimo daný text, ale nějakým způsobem se v něm odrážejí. Nejběžnějším příkladem intertextuality je přímá řeč, nicméně Fairclough upozorňuje na skutečnost, že existují i další méně nápadné způsoby, jak do textu začlenit prvky z jiných textů (Fairclough 2003, s. 39-40). S intertextualitou Fairclough spojuje také předpoklady (v originále *assumptions*, pozn. aut.). Obecným termínem předpoklady autor nazývá typy implicitních sdělení, které jsou v literatuře pragmatické lingvistiky často odlišeny a označeny termíny presupozice, logické implikace a implikatury. „Každý text nevyhnutelně vytváří předpoklady. Co je řečeno v daném textu, je řečeno v kontrastu s tím, co zůstalo nevyřčeno,

ale je vnímáno jako dané.“ (*Ibid.*, s. 40) Předpoklady obsažené v textu však na rozdíl od intertextuality nespojují daný text s jinými konkrétními texty, ale odvolávají se na něco, co již bylo řečeno, napsáno nebo zmíněno někde jinde nebo někdy jindy, aniž by jinde a jindy byly specifikovány. Zatímco intertextualita většinou vede k dialogičnosti textu a přináší do textu jiné hlasy, předpoklady redukuje odlišnost a vedou k tomu, že tvrzení obsažená v textu jsou vnímána jako nesporná (v originále *common ground*, pozn. aut.) (*Ibid.*, s. 40-41). Vzhledem k tomu, že se lidé a kultury liší na základě mnoha charakteristik, je dialogičnost textu nezbytná pro společenskou interakci. Texty, které nedávají prostor alternativním hlasům, jsou autoritativní a podporují hegemonii. Jakým způsobem je reprezentována odlišnost? Jak se určitá hodnota, identita nebo zájem stanou univerzálními? Jaký je ideologický význam předpokladů v textech?, to jsou otázky, na které se Fairclough snaží ve svých pracích odpovědět (*Ibid.*, s. 39-41) a na které jsem se zaměřila v rámci svého výzkumu i já. Existence jakéhokoli společenství nebo kultury závisí na sdílení významů, které jsou považovány za dané a bez těchto „pravd“, by nemohla probíhat žádná společenská komunikace. Jistá míra implicitnosti je tedy vlastní každému textu. Schopnost uplatňovat moc ve společnosti a udržovat hegemonii závisí na schopnosti výrazně formovat povahu a obsah těchto sdílených „pravd“. Fairclough rozlišuje tři druhy v textech obsažených předpokladů, které se podílejí na šíření ideologie a měly by tak být předmětem analýzy diskurzu: (1) existenční předpoklady – předpoklady o tom, co je skutečné; (2) výrokové předpoklady – předpoklady o tom, co je, může nebo bude důvodem nějaké skutečnosti; (3) hodnotové předpoklady – předpoklady o tom, co je dobré nebo žádoucí (*Ibid.*, s. 55). Na příklady v textech obsažených předpokladů upozorním ve výzkumné části práce. Koncepty intertextuality a interdiskurzivity jsem využila také k interpretaci výsledků výzkumu; v případě intertextuality výzkumník hledá spojitost mezi jednotlivými texty a snaží se odhalit jejich vzájemnou podmíněnost, v případě interdiskurzivity, která je formou intertextuality (Jørgensen a Phillips 2002, s. 73), pak badatel zkoumá, jak jsou v rámci konkrétních komunikativních událostí různé diskurzy artikulovány dohromady (Fairclough, 1995, s. 56).

3. VÝZKUMNÁ ČÁST

3.1 Výběr zkoumaného vzorku

Na samotném počátku výzkumu musíme definovat vzorek, který budeme analyzovat. V případě výzkumu mediálních textů je prvotním krokem volba média. U menších výzkumů a studií bývá zvyklostí analyzovat pouze jeden typ média, například denní tisk nebo televizní vysílání. Za předmět výzkumu této práce však byly zvoleny obsahy z několika typů médií: televize, tisku a internetu. Analyzovány byly mediální texty z televizního zpravodajského kanálu ČT24 České televize, deníku Lidové noviny, zpravodajsko-společenského týdeníku Týden a internetového zpravodajského serveru IHNED.cz, který patří k deníku Hospodářské noviny. Různé typy médií jsem zvolila záměrně, jelikož cílem této práce je vystihnout, jakým způsobem konstruovala útok na týdeník Charlie Hebdo česká média obecně. V případě analýzy pouze jednoho typu médií by mohlo dojít ke zkreslení výsledků, protože každé médium má svá technická a kulturní specifika, které do jisté míry určují formu a obsah jeho sdělení. Kritériem pro výběr daných médií byla jak velikost jejich publika, tak počet textů, který média zveřejnila na téma Charlie Hebdo (vybrána byla média, která tématu věnovala nejvíce prostoru²¹) a v neposlední řadě kvalita zdroje a jejich tradice na české mediální scéně. Diverzita výběru je zastoupena také, co se týče do zastoupení vlastníků médií a jejich podílu na českém mediálním trhu. Česká televize je veřejnoprávní médium; Lidové noviny patří pod mediální skupinu Mafra, jejímž vlastníkem je Agrofert současného ministra financí Andrea Babiše²²; zpravodajský server IHNED.cz spadá pod nakladatelství Economia, jehož vlastníkem je podnikatel Zdeněk Bakala²³; a magazín Týden vychází pod mediální koncernem Empresa Media, který řídí podnikatel Jaromír Soukup²⁴.

---

²¹ Zohledněn byl počet textů spadajících do publicistického žánru. Kritérium tohoto výběru je vysvětleno níže na základě van Dijkova pojetí kritické analýzy diskurzu.

²² Hanzelka, K. (2013). Agrofert dokončil akvizici mediální skupiny Mafra. *Mafra*. [online]. 10. října. [cit 2015-11-18]. Dostupné z http://www.mafra.cz/cs/mafra-tiskove-zpravy.asp?c=A131010_125727_mafra-tiskove-zpravy_las

²³ O společnosti (2015). *Economia*. [online]. [cit 2015-11-18]. Dostupné z <http://economia.ihned.cz/o-spolecnosti/>

²⁴ Soukupova Empresa Media získala časopisy Týden a Instinkt. [online]. 2011, 30. září. [cit 2015-11-18]. Dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media/1240391-soukupova-empresa-media-ziskala-casopisy-tyden-a-instinkt>

Vzhledem k velkému množství textů, které byly na téma Charlie Hebdo publikovány v období zvoleném pro analýzu (více informací o sběru dat v následující kapitole), bylo třeba zvolit kritérium, na základě kterého by se výsledný počet textů snížil a odpovídal tak rozsahu této práce v souladu s metodou kvalitativní analýzy. S ohledem na rámec kvalitativního výzkumu a inspiraci analýzou diskurzu jsem se rozhodla analyzovat pouze útvary publicistického stylu, jelikož, na rozdíl od zpravodajských formátů, stojí za publicistickým textem vždy konkrétní autor, který prostřednictvím textu vyjadřuje nejen obecné soudy typické pro danou kulturu, ale také své názory, postoje a hodnocení. Díky subjektivnímu charakteru publicistických textů je snadnější vyhodnotit a interpretovat poselství, která tyto texty nesou a sestavit na jejich základě žebříček hodnot, jež nám předkládají. Dle van Dijka (1992, s. 244) jsou vhodným materiálem pro analýzu diskurzu zejména úvodníky²⁵. Jelikož je hlavní funkcí úvodníků komunikovat přesvědčení a názory, jsou v nich zastoupeny převládající ideologické předpoklady společnosti. Van Dijk také poukazuje na skutečnost, že úvodníky nejsou zaměřené na běžného čtenáře, ale spíše na vlivné jedince a elity, jelikož hodnotí jejich činy a navrhují alternativy.

Úvodníky mají politickou funkci a slouží k realizaci moci. Představují strategické kroky, které vedou k prohlášení dominantního či vybraného elitního uskupení za legitimní (např. vlády, konzervativní strany), nebo slouží k udržení mocenské rovnováhy mezi různými elitními skupinami ve společnosti. Normativní a ideologická povaha úvodníků má také významnou kulturní funkci, viz persvazivní formulace a reprodukce přijatelných norem a hodnot, na jejichž základě mohou být zpravodajské události hodnoceny. (*Ibid.*)

Dle van Dijka (*Ibid.*) úvodníky nějakým způsobem událost definují, následně ji vyhodnotí (především její aktéry a jejich činy), a nakonec předejmou pragmatická řešení formou očekávání, doporučení, rad a varování. Jednou z hlavních strategií pomocí níž autoři úvodníků naplňují jejich ideologickou roli je používání rétorických struktur (hyperbol, metafor, eufemismů, nadsázky, zlehčování aj.) a slovníku založeného na polarizaci za účelem posilování ideologického čtverce, tedy zdůrazňování negativních hodnot „těch druhých“ a potlačování negativních vlastností své skupiny (Izadi a Saghaye-Biria 2007, s. 148).

---

²⁵ Van Dijk používá v originále termín *editorial*. V českém prostředí se termín *editorial* vyskytuje také, ale *editorialu* tak, jak je vnímán v anglofonním prostředí, se svým obsahem více podobá žánru, který je v českém prostředí označován pojmem *úvodník* (Hrabalová 2013, s. 11).

S ohledem na skutečnost, že úvodníky můžeme analyzovat pouze v případě tištěných médií a jejich výskyt v českém tisku je velmi nízký, nehledě na omezení velikosti zkoumaného vzorku heslem Charlie Hebdo, jsem se rozhodla analyzovat více typů publicistických žánrů. Vzhledem k názorové povaze a dalším charakteristikám, které vybrané publicistické žánry s úvodníkem sdílejí, však předpokládám, že van Dijkovy poznámky vztahující se na úvodníky, se budou do značné míry vztahovat také na jiné, pro tuto práci vybrané publicistické žánry. V Lidových novinách byly analyzovány texty označené jako „Názory“ a analyzován byl také jeden „Komentář“, který se týkal daného tématu; v případě časopisu Týden to byly rubriky „Téma“, „Svět“ a „Aktuálně“ včetně jednoho „Rozhovoru“ a jednoho „Editorialu“; z internetového serveru IHNED.cz byly vybrány veškeré texty spadající do kategorie „Názory“ a z České televize byl analyzován zpravodajsko-publicistický pořad Události, komentáře.

3.2 Sběr dat

Kritériem pro výběr konkrétních textů z vybraných médií bylo spojení klíčových slov „Charlie Hebdo“. Texty byly vyhledány pomocí elektronického archivu Newton MediaSearch, přičemž spojení „Charlie Hebdo“ mohlo figurovat kdekoliv v textu, nejen v nadpisu. V prvním kole vyhledávání jsem hledala veškeré texty, které byly publikovány v médiích zvolených pro výzkum (ČT24, Lidové noviny, Týden, IHNED.cz), celkem bylo nalezeno 360 textů odpovídajících daným kritériím. Toto číslo několikanásobně převyšovalo počet textů, jenž je vhodný pro kvalitativní analýzu médií odpovídající rozsahu diplomové práce, proto jsem se rozhodla stanovit další kritérium, které by snížilo výsledný počet textů. V druhém kole vyhledávání jsem charakterizovala nejen zdroj (ČT24, Lidové noviny, Týden, IHNED.cz), ale také konkrétní publicistickou rubriku/pořad (Názory, Komentář, Téma, Svět, Aktuálně, Rozhovor, Editorial a Události, komentáře). Analýze jsem podrobila všechny texty odpovídající výše uvedeným kritériím, publikované v časovém období jednoho měsíce ode dne útoku, tedy v období 7. ledna 2015 - 7. února 2015. V případě pořadu Události, komentáře České televize byly analyzovány pouze přepisy daných dílů pořadu, nikoli zvuk a

obraz.²⁶ Celkem bylo analyzováno 85 textů: 31 z Lidových novin, 21 z ČT24, 18 ze serveru IHNED.cz a 15 z týdeníku Týden.

3.3 Analýza dat

Postupy kvalitativních metod, které byly využity při výzkumu tématu této práce, jsem detailně popsala již v předchozí kapitole věnované metodologii, nyní uvedu pár informací o tom, jak samotný výzkum probíhal. K analýze a kódování 85 vybraných publicistických textů jsem použila program pro kvalitativní analýzu dat *Atlas.ti*, který nabízí množství nástrojů usnadňujících kvalitativní práci s textem. Před samotným kódováním jsem pročítala vybrané texty a tvořila si poznámky, tzv. *memos*, o tom, co mě zaujalo, nebo čemu bych měla věnovat během výzkumu pozornost. V této úvodní fázi výzkumu jsem si všímala hlavních témat obsažených v textu a načrtávala si možnou budoucí strukturu práce. Čtení textů jsem doplňovala studiem odborné literatury, především studií na podobné téma, která mě dovedla k hlubšímu pochopení některých jevů a jejich vzájemných vztahů. Další fází analýzy bylo otevřené kódování dat, vytvořila jsem desítky kódů, které jsem pojmenovala na základě hlavní charakteristiky jevu, nebo jsem využila kódování *in vivo*. Opakovaným pročítáním a systematickým kódováním textů bylo postupně vytvořeno několik základních kategorií složených ze seskupených pojmů, které dle mého názoru odkazovaly k podobnému jevu. V následujícím kroku jsem přistoupila k axiálnímu kódování, cílem této fáze bylo najít vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a ještě lépe definovat jejich vlastnosti. V této fázi výzkumu jsem věnovala větší pozornost diskurzivním praktikám, které autoři vybraných textů uplatňovali, a při definování vzájemných vztahů mezi kategoriemi jsem sledovala postupy analýzy diskurzu navrhované Willigovou. Ze základní výzkumné otázky: Jakým způsobem česká média konstruovala událost teroristického útoku na Charlie Hebdo?, jsem v průběhu výzkumu vytvořila, v souladu s výše popsanou metodologií, další podotázky, na které jsem se snažila najít odpověď: (1) Jaké diskurzivní konstrukce autoři mediálních textů utvářejí, když hovoří o útoku na Charlie Hebdo?; (2) Jaké důsledky mají tyto interpretace útoku na aktéry události?; (3) Jak se tyto diskurzivní konstrukce vztahují k širším nebo globálním diskurzům? ; (4) jaké praktiky a jednání jsou v rámci těchto diskurzů považovány za legitimní? Tyto otázky mě nasměrovaly k vytvoření nových, nebo upravení již existujících kategorií.

---

²⁶ Jelikož součástí přepisů televizních pořadů nabízených archivem Newton MediaSearch není přesný čas jednotlivých promluv, ve výzkumné práci jsou citace označeny pouze jménem mluvčího a datem, nikoli přesným časovým údajem, jak tomu bývá u citací televizního vysílání zvykem.

Shrnutím a zpřesňováním podstatných vlastností konkrétních jevů, které byly ve výsledných kategoriích obsaženy, odhalováním významů těchto kategorií a definováním jejich vztahů pak začaly jednotlivé kategorie nabírat podobu diskurzu. Výsledné kategorie, které s ohledem na metodologii této práce označujeme jako diskurzy, jsou předmětem následující kapitoly.

3.4 Diskurzy iniciované útokem na Charlie Hebdo

Jak vyplývá již ze samotného názvu kapitoly, tato část práce je věnována prezentaci výsledků analýzy a jejich interpretaci. Cílem práce bylo identifikovat různé způsoby, jakými česká média konstruovala (utvářela význam) teroristického útoku na redakci týdeníku Charlie Hebdo. V následujících podkapitolách budou představeny tři nejvýznamnější diskurzivní konstrukce, které se vztahují k předmětu výzkumného zájmu. Teroristický útok na Charlie Hebdo byl českými médii nejčastěji konstruován jako: (1) útok na svobodu slova; (2) útok na západní instituci demokratického státu; (3) důsledek příliš otevřené imigrační politiky. Každá z výše uvedených konstrukcí je součástí jedné ze specifických kategorií/diskurzů, pro které jsem zvolila názvy: (1) Svoboda slova, symbol západní civilizace; (2) Evropské 11. září a (3) Teroristé a přistěhovalci. Každému z diskurzů bude věnována samostatná podkapitola, jejíž součástí bude (1) charakteristika dané diskurzivní konstrukce; (2) vztah této diskurzivní konstrukce k širšímu/globálnímu diskurzu; (3) popis pozic, do které daný diskurz staví aktéry, kteří se na diskurzu podílejí nebo jsou předmětem daného diskurzu a nakonec (4) popis praktik, které z daného diskurzu vycházejí.

3.4.1 Svoboda slova, symbol západní civilizace

- **Diskurzivní konstrukce**

„Je to útok na svobodu slova, volají politici z mnoha koutů světa“ (Takáč 2015, 7. ledna). Taková byla první reakce nejen politiků, ale i novinářské obce a veřejnosti na atentát v pařížské redakci týdeníku Charlie Hebdo. Aniž by byli identifikováni pachatelé a jejich motivy, byl teroristický čin během chvíle vyhodnocen jako útok na jednu z nejdůležitějších západních hodnot, na svobodu slova. Diskurzivní konstrukce teroristického útoku na Charlie Hebdo jako útoku na svobodu slova měla v médiích, především v prvních dnech po teroristickém činu, největší odezvu a vycházela z předpokladu, že karikatury

týdeníku zobrazující proroka Mohameda byly jedinou, případně hlavní, příčinou k vraždě novinářů. Tuto konstrukci uplatňuje v pořadu Události, komentáře například dlouholetý novinář a bývalý šéfredaktor týdeníku Reflex Pavel Šafr (2015, 14. ledna), když říká:

Karikatura je projevem naší svobodné společnosti, je to jeden z nástrojů komunikace, v určité míře se používat má naprosto, někdy je to diskutabilní, ta diskuse je správně, ale že někdo vyvraždí celou redakci satirického časopisu, to skutečně podle nás není optimální forma diskuse.

Stejně tak i zpravodaj Českého rozhlasu ve Francii Jan Šmíd popisuje teroristický útok jako událost, jejíž význam spočívá především v ohrožení svobody slova. Šmíd (2015, 7. ledna) konstatuje, že pro Francouze nebylo „*žádným překvapením*“, že novináři byli v nebezpečí, a že všichni ocenili materiální i lidskou pomoc, která byla Charlie Hebdo nabídnuta, aby „*byla zaručena svoboda slova, aby to, co se dnes stalo, nemělo na svobodu projevu ve Francii žádný vliv*“. Teroristům se podařilo vyvolat diskuzi o svobodě slova mezi politickými představiteli, vyznavači různých náboženství, ateisty, intelektuály, elitami, ale i mezi širokou veřejností. Hlavním tématem dní, které následovaly útoku, byla podstata svobody slova, její tradice, role v západní kultuře, její vztah k islámu a její případné hranice. Některé komentáře hodnotily, zda máme právo karikovat náboženství, zejména pokud není naše vlastní, jiné hájily absolutní svobodu slova, další argumentovaly legislativním zakotvením svobody slova v Listině základních práv a svobod. Ačkoliv se autoři textů svými názory lišili, všichni se shodovali na tom, že publikování karikatur proroka Mohameda není důvodem k vraždě a tím posilovali diskurzivní konstrukci teroristického útoku na Charlie Hebdo jako útoku na svobodu slova.

Tento mediální obraz měl velkou odezvu, jelikož byl založen na symbolickém obsahu. Svoboda slova v jeho rámci nebyla reprezentována pouze jako jedno ze základních lidských práv, nýbrž jako hodnota, která formuje identitu západní společnosti. Na symboličnosti útoku přidala také skutečnost, že se odehrál v centru Paříže, která je sama o sobě reprezentací *svobody, rovnosti a bratrství*. Jak se pro média vyjádřila Veronika Brázdilová (2015, 8. ledna), spoluorganizátorka piety u francouzské ambasády v Praze: „*Ten útok byl zákeřný, protože byl symbolický*.“ Tím, že si islamisté vybrali za cíl útoku redakci časopisu, nebyl jejich čin klasifikován jako pouhá vražda, nýbrž jako teroristický útok zaměřený na Francii a spolu s ní na celou západní kulturu:

Svoboda projevu je jedním ze základních pilířů naší civilizace. Barbarský útok na redakci pařížského satirického časopisu Charlie Hebdo je útokem na samotnou podstatu svobodné západní společnosti. (Honzejek 2015, 8. ledna)

Charlie Hebdo, konkrétně heslo *Je suis Charlie*, se stalo ze dne na den novým západním symbolem svobody slova. Evropa si prostřednictvím této symbolické komunikace pro jednou opět připomněla, čím je a v čem spočívá její integrita. V rámci tohoto diskurzu posilujícího skupinovou identitu však média nepopisovala svobodu slova pouze jako významnou západní hodnotu, ale také jako hodnotu, kterou se západní svět odlišuje od zbytku světa, konkrétně od světa islámského. Vymezení se vůči „těm druhým“ je jednou z neužívanějších diskurzivních strategií, jejichž prostřednictvím společnost šíří ideologii a konstruuje svoji kolektivní identitu (van Dijk, 1998b). Dichotomie „my“ a „ti druzí“, reprezentovaná kategoriemi západní kultura versus nedemokratický islámský svět se objevovala napříč všemi diskurzivními konstrukcemi prezentovanými v této práci. Více prostoru jí budeme věnovat v podkapitolách *Evropské 11. září a Teroristé a přistěhovalci*, nicméně význam sehrála i v širším diskurzu zastřešujícím diskurzivní konstrukci terorismus jako útok na svobodu slova.

- **Identifikace a pojmenování diskurzů**

S problémy kvůli zveřejňování karikatur proroka Mohameda se týdeník Charlie Hebdo potýkal již v minulosti., zároveň ale nebyl jediným západním médiem, se kterým měla část muslimského světa problém. 30. září 2005 otisknul již zmíněný dánský deník Jyllands-Posten karikatury, které zobrazovali proroka Mohameda mimo jiné jako násilníka a teroristu. Nejenže se deník vědomě dotknul citlivého tématu zobrazování lidských postav v islámu, ale zobrazil Proroka způsobem, který se zdál muslimské obci urážlivý. Byl zahájen tzv. spor o karikatury, který od četných demonstrací vyústil až k odvolání velvyslance Saudské Arábie z Dánska, uzavření Libyjské ambasády v Dánsku a bojkotu dánského zboží ze strany některých států, kde islám představuje hlavní náboženství. V únoru 2006 byly karikatury přetištěny také v dalších dánských a evropských médiích (Die Welt, Le Monde, Die Zeit, El Mundo a později Liberation, El País, Rzeczpospolita, Focus, Der Spiegel aj.), otevřela se tak debata o svobodě slova a jejích případných hranicích (Sedláčková, 2009, s. 51-52). Média po lednovém atentátu na redakci Charlie Hebdo ihned připomněla také útoky radikálních islamistů na západní umělce z posledních několika let a automaticky zasadila událost do již existujícího mediálního rámce „islámský svět versus svoboda slova jako západní hodnota“.

Útoky na lidi, kteří podle nich neuctivě zacházeli s islámem, bohužel nic nového. Švédský umělec Lars Vilks čelil kvůli karikaturám Mohameda opakovaným pokusům o zabití. (...) A případ druhý, nizozemský publicista a filmař Theo van Gogh. V roce 2004 filmově zpracoval tematiku násilí páchaného na ženách v některých islámských státech. Okamžitě začal dostávat výhrůžné dopisy. A v listopadu toho roku ho na ulici v Amsterdamu zavraždil muslim marockého původu. Na místě svého činu nechal dopis, ve kterém vyhrožoval autorce zmíněného scénáře, západním vládám a Židům. (Borek 2015, 7. ledna)

Redaktor David Borek výše citovaným odstavcem navázal na moderátora Daniela Takáče (2015, 7. ledna), který diváky televizních obrazovek upozornil na skutečnost, že *„pařížský masakr není jediným teroristickým útokem, za kterým je v pozadí islám“*. Použitím zájmena *„nich“* využívá Borek diskurzivní strategie „my“ a „ti druzí“, ve které je kolektivní identita „my“ definována v opozici vůči islámu. Když Borek říká, že *„podle nich“* napadení autoři zacházeli s islámem neuctivě, implikuje tak tvrzení, že výše zmíněné umělecké projevy odsuzovali *pouze* muslimové, ale ostatní členové společnosti je nepovažovali za urážlivé nebo nevhodné.

Dle Briana Dodwella (2015, s. 1) z Centra boje proti terorismu na americké vojenské akademii West Point nebyl tragický útok na Charlie Hebdo ojedinělým případem, ale nejlépe se dá pochopit jako součást volně organizované džihádistické kampaně (diskurzu) proti médiím a autorům, kteří zveřejňují materiály, jež by mohli muslimové vnímat jako urážlivé. Dodwell (2015) ve svém příspěvku *The Paris Attack: A Campaign and its Goals* podotýká, že džihádisté si tyto „provokatéry“ vybírají za terč útoku vědomě a opakovaně vzhledem k jasným a v jistém smyslu jedinečným účinkům a výhodám, kterých zasáhnutím těchto cílů dosahují. Na jednu stranu se útok na Charlie Hebdo nelišil od jiných teroristických útoků namířených proti nepřátelské zemi, měl poukázat na sílu útočnicka, vyvolat strach a projevy nespokojenosti u široké populace, ovlivnit vládní politiku a posílit nábor nových přívrženců. Na druhou stranu výběr specifického cíle, kterým byl satirický týdeník, jenž bral Proroka na lehkou váhu, výrazně umocnil požadované účinky útoku, s ohledem na povahu samotného cíle a míry emocí, které vzbuzuje u obou do konfliktu zapojených stran, u volební základny džihádistů (Charlie Hebdo útočil na islám) a u populace zasažené země, v tomto případě zasažené evropské/západní kolektivní identity (džihádisté zaútočili na svobodu slova) (Dodwell 2015, s. 2). Cílem teroristického útoku nebylo vzbudit pozornost jen u politických elit, nýbrž veškerých francouzských občanů a příslušníků západního světa a také francouzské a světové komunity muslimů. Vzhledem k tomu, že teroristé zasáhli symbol, vyvolali silnou

reakci u široké veřejnosti. Dodwell (2015) podtrhuje, že džihádisté vidí v publikacích provokujících muslimskou komunitu strategické příležitosti. První strategií je získávání nových přívrženců. Jelikož se publikace dotýkají citlivého místa potenciálních příznivců džihádistů a to jejich náboženství, ve chvíli, kdy džihádisté zaútočí na redakci, která si dělala legraci z Proroka a ze silně věřících muslimů, jakoby svým případným stoupencům říkaly: „Jsme to my, kdo chrání islám a nebojí se postavit za vaše práva.“ Jak se v telefonickém rozhovoru vyjádřil těsně před svou smrtí jeden z útočníků na Charlie Hebdo Cherif Kouachi: „*Nejsme vrazi, jsme obhájci Proroka.*“²⁷ Dalším strategickým cílem džihádistů je upozornit na společenské a kulturní rozdíly odlišných komunit, které žijí v jedné zemi, a poukázat na neslučitelnost jejich hodnot a všudypřítomnou nerovnováhu za cílem rozšíření sociální propasti. Na oddalování hranic mezi „my“ a „ti druzí“ v důsledku útoku na Charlie Hebdo upozornil i člen výkonné rady ústředí muslimských obcí v ČR Assem Attasi (2015, 8. ledna):

Ten útok byl proti svobodě slova, ten útok byl, byl cílen, to nebyl jenom nějaký zbrklý útok nějakého fanatika, ale ten útok měl (sic!) cílený proti tomu, aby, aby zatřásl tou společností, aby vlastně tu společnost polarizoval (...).

Veliká část západního světa se při interpretaci události nechala strhnout silou symbolu a cítila potřebu pevně se postavit za své hodnoty. Vezmeme-li v potaz, že média systematicky označovala svobodu slova jako hodnotu neslučitelnou s islámem, pochopíme, že teroristický útok na Charlie Hebdo oživil diskurz založený na dichotomii západní versus islámský svět. Vyhranění se vůči islámskému světu reprezentuje například následující úryvek rozhovoru, který magazínu Týden poskytla režisérka Andrea Sedláčková (2015, 12. ledna, s. 30). Dle ní, vzbudil útok na Charlie Hebdo silnou odezvu v celém západním světě, protože to byl zároveň „*útok na jeho hodnoty, na to, co my máme, a oni nemají* (muslimský svět, pozn. aut.). *A tak na svobodu, tisk a kulturnost.*“ Sedláčková tímto tvrzením upírá muslimům *svobodu, tisk a kulturnost* v jejich nejobecnější podobě a uplatňuje tak intertextualitu, jak ji definuje Fairclough. Její text v sobě obsahuje existenční předpoklad, že muslimové se od západu liší v míře kulturní vyspělosti. Podobnou strategii uplatňuje i spisovatelka Iva Pekárková (2015, 14. ledna), když říká: „*Je jasné, že islám má tendenci smysl pro civilizovaný humor v lidech ubíjet.*“ Po útoku na Charlie Hebdo bylo pro západní svět naopak žádoucí humor a jeho tvůrce oslavovat.

---

²⁷ Emmanuelle Saliba. (2015). Paris Killer Cherif Kouachi Gave Interview to TV Channel Before He Died. *NBC News*. [online]. 9 January. [cit 2015-11-19]. Dostupné z <http://www.nbcnews.com/storyline/paris-magazine-attack/paris-killer-cherif-kouachi-gave-interview-tv-channel-he-died-n283206>

- **Umíst'ování a subjektivita**

Teroristický čin si většinou vyžádá oběti, ale média potřebují také hrdiny. Po teroristickém útoku na Světové obchodní centrum 11. září se veřejnými hrdiny stali hasiči a záchranáři (Matusitz 2013, s. 115). Po útoku na Charlie Hebdo byli za hrdiny označeni novináři. Jak pro Českou televizi explicitně řekl redaktor Lukáš Dolanský: „*Tento boj má také své hrdiny, karikaturisty, kteří našli smrt v redakci Charlie Hebdo.*“ Novináři nezískali titul hrdinů jen proto, že přišli bezdůvodně o život, ale proto, že nekompromisně hájili svobodu slova a tím hodnoty celé západní společnosti:

Pokud byli karikaturisté pro někoho hrdiny – a věřme, že mezi milionem a půl lidí v nedělních pařížských ulicích se jich pár našlo –, byli jimi ne pro své obrázky, ale proto, že nepřestali se svou dekadencí, cynismem a „karikaturami“ ani přes opakované výhrůžky. Nebáli se, právo na neuctivý postoj bylo pro ně posvátné natolik, že dlouhodobě riskovali, jak se nakonec ukázalo, život. (Zvěřina 2015, 14. ledna, s. 11)

Tato diskurzivní konstrukce staví novináře do pozitivního světla a v rámci diskurzu, ve kterém je svoboda považována na významnou kulturní hodnotu, se na novinářinu nahlíží jako na vznešené povolání. Novinář je vnímán jako obhájce svobody, bojovník za lidská práva, jako nositel kulturních hodnot. Z této pozice pak vychází zvýšená pozornost na novináře obecně. V médiích se objevují debaty o tom, co je smyslem novinářského povolání a zda bude mít teroristický útok nějaký dopad na novinářské praktiky. Karin Karlekarová, projektová ředitelka Freedom House upozorňuje, že boj o svobodu slova se přesunul na frontu a že žurnalisté jsou v poslední době ve zvýšené míře cílem útoku na demokratické hodnoty nejen ze strany extremistů, ale také autoritářů. „*Novináři tak budou potřebovat více ochrany, ale společnost také potřebuje více vzdělávání v oblasti novinářských svobod a širšího kontextu.*“ (Karlekarová In Macháček 2015, 20. ledna)

- **Praktiky**

Jak uvedla Karlekarová, novináři a média se opravdu přesunuli na bojovou frontu a cítili potřebu vyhranit se vůči teroristickému pokusu umlčet svobodu slova. Média z různých částí západního světa přetiskla ve dnech následujících lednovému útoku karikatury Mohameda z týdeníku Charlie Hebdo, aby symbolicky vyjádřila, že svoboda slova je jednou z nejdůležitějších západních hodnot a nemá hranice. Charlie Hebdo a s ním spojené heslo *Je suis Charlie* byly v rámci tohoto diskurzu označeny za symboly svobody slova a boje za

hodnoty západní civilizace, a tudíž se s nimi museli ztotožnit subjekty, které chtěli své příslušenství k západní kultuře podtrhnout:

V HN jsme dnes přetiskli jednu z karikatur časopisu Charlie Hebdo. Ne proto, že bychom se s ní ztotožňovali, ale proto, že obhajoba svobody je nejvyšším zájmem a posledním smyslem práce nás všech. (Honzejek 2015, 8. ledna)

Komentátor Petr Honzejek tímto výrokem nepřímou vyjadřuje, že šířením karikatur, nebo, jak uvádí v rozhovoru pro pořad Události, komentáře (2015, 14. ledna), sdílením hesla *Je suis Charlie* bojujeme za svobodu slova. A když říká, že Hospodářské noviny přetiskly jednu z karikatur, protože obhajoba svobody slova je „posledním smyslem práce“ novinářů, implikuje tak, že každý správný novinář, v širším slova smyslu médium, by měli zaujmout stejné stanovisko a jednat podobným způsobem:

Musíme být připraveni jasně formulovat hodnoty naší civilizace a jednoznačně se za ně postavit. Stejně tak jako stovky tisíc lidí s nápisem „Je suis Charlie“. (Chlouba 2015, 13. ledna, s. 11)

Na skutečnost, že ztotožnění se s heslem *Je suis Charlie* bylo v rámci tohoto diskurzu považováno jako jediný přijatelný, případně výrazně upřednostňovaný, typ jednání potvrzuje také vlna nesouhlasu, která se zvedla poté, co katolický kněz a teolog Tomáš Halík publikoval v Lidových novinách komentář s názvem *Proč nejsem Charlie* (2015, 12. ledna, s. 10). Halík v něm říká, že přes všechny sympatie k obětem a jejich blízkým, by si osobně nikdy nepřipnul odznáček „Já jsem Charlie“, protože se hlásí k jiné tváři naší kultury. Té, která „jistě zná laskavý osvobozující humor a ironii, polemiku vůči fanatismu a fundamentalismu, avšak odmítá vulgární projevy neúcty a nezodpovědné přilévání oleje do ohně nenávisti mezi lidmi a kulturami“. Halíkovi karikatury z týdeníku Charlie Hebdo silně připomínají znevažující obrázky židů z antisemitského tisku, vnímá je jako urážku posvátných symbolů a také jako porušení zásadní hodnoty naší kultury, kterou je úcta k druhým. Do rozpaků ho uvádí snaha oslavovat zesnulé redaktory jako hrdiny a časopis Charlie Hebdo jako symbol naší kultury, protože „hájíme-li svobodu kultury proti násilí a nenávisti, asi bychom se měli vyvarovat druhého extrému, totiž toho, abychom oslavovali dekadenci a cynismus jako symbol naší kultury a naší svobody: k svobodě patří zodpovědnost“. Halík byl prvním výrazným hlasem českých médií, který se odmítnul ztotožnit s oslavovaným heslem *Je suis Charlie* a jeho komentář zvedl vlnu nevole zejména u novinářské obce. Jestli se novináři do té doby snažili o kritickou diskuzi a polemiku, po zveřejnění Halíkova komentáře většina z nich cítila potřebu dát veřejně najevo, že oni *Charlie* jsou a že Halíkův názor je zavrženíhodný.

„V Paříži je každý Charlie a vlastně snad je v Evropě Charliem každý slušný člověk, tedy kromě Tomáše Halíka“ (Kozelka 2015, 16. ledna, s. 11). Halík si šťouchl do západní kultury tím, že poukázal také na její slabší stránky a porušil tak princip van Dijkova ideologického čtverce, na jehož základě jsou v dominantním diskurzu naše negativní vlastnosti minimalizovány. Do té doby jednolitý diskurz o nedotknutelnosti západní hodnoty svobody slova byl Halíkovým komentářem narušen a bylo ho tudíž potřeba uhladit.²⁸ Náládu, která po 12. lednu panovala v českých médiích, dobře vystihuje název komentáře Petra Honzejka *Ježíši, probud' se, Halík se zbláznil*, který se na serveru IHNED.cz objevil v ten samý den. Honzejk (2015, 12. ledna), stejně jako později další autoři, argumentoval, že neexistuje důvod, proč by mělo být náboženské přesvědčení nebo jeho důsledky uchráněny od karikatury, na rozdíl od politického nebo kulturně-sociálního přesvědčení. Autoři textů k obhájení tohoto názoru často využívali argumentační strategii, kterou Fairclough (2003, s. 98, vycházejíce z van Leeuwen a Wodaková, 1999) popisuje jako autorizaci. Autorizace je explicitním vyjádřením, kterým autor legitimizuje své tvrzení prostřednictvím odvolání se na tradiční autoritu, zvyk, zákon, nebo na osobu, která je nositelem některé z těchto institucionalizovaných autorit. Příkladem odvolání se na autoritu je například odpověď místopředsedy poslaneckého klubu ČSSD Jana Chvojky (2015, 14. ledna), kterou reaguje na otázku moderátora, proč by mělo být trestným činem hanobení rasy a národa a ne hanobení náboženství:

To tak je. Takhle to máme, takhle to máme v trestním zákoníku. Náboženství je karikováno a určitým způsobem zesměšňováno velmi dlouho. Když se podíváme na díla některých našich národních klasiků, například Jaroslava Haška, na Švejka nebo na Karla Havlíčka Borovského, tak to je prostě naše tradice.

Halíkův komentář nevyvolal pouze „obrannou“ reakci, ale také mnoho otázek. Tím, že se Halík neztotožnil s heslem, které dle jeho názoru symbolizovalo podporu časopisu a souhlas s humorem, jenž byl často za hranicí úcty a dobrého vkusu, umožnil dalším odhalit do té doby prázdný prostor, který se rozevíral mezi postojem razantně odmítajícím terorismus a postojem kriticky nahlížejícím na obsah časopisu. Halík prohlášením „Nejsem Charlie“, donutil mnohé novináře k zamyšlení nad otázkou: „Co je obsahem hesla *Je suis Charlie*?“ neboli „Co heslo *Je suis Charlie* implikuje?“ Novináři přestali bez zamyšlení vykřikovat *Je suis Charlie*, ale snažili se definovat, jaké má pro ně heslo význam. Tato tříslavná věta

---

²⁸ Na Halíkův komentář přímo reagovali nebo se o něm zmínili autoři 14 analyzovaných článků (10 textů bylo publikováno v Lidových novinách, 4 na serveru IHNED.cz). Sám Halík byl den po publikování svého textu pozván jako host do pořadu Události, komentáře.

kromě již výše uvedených významů (1) symbol svobody slova jako základní hodnoty západní civilizace a (2) prostředek ztotožnění se s názorovou orientací týdeníku dle analyzovaných textů reprezentovala také (3) *právo* na svobodu slova:

"Je suis Charlie", to neznamena, že se my nutně musíme ztotožňovat s obsahem karikatur, s obsahem toho, co ten francouzský časopis dělá, ale s tím, že má právo to udělat a má právo to udělat bez toho, aby na něj někdo jakýmkoli způsobem, natož takto brutálním, útočil. (Honzejek 2015, 14. ledna);

(4) „symbolickou identifikaci s oběťmi nepřijatelného násilí“ (Zvěřina 2015, 14. ledna, s. 11); (5) důkaz vyjádření empatie (Žantovský 2015, 14. ledna, s. 11) a (6) absolutní sekularismus. Zbyněk Petráček (2015, 13. ledna, s. 10) říká, že pokud chce někdo bez pokrytectví věrohodně hlásat *Je suis Charlie*, musí to být „výsostný libertarián“, který vše měří stejným metrem:

Musí to být člověk, který hlásá svobodu slova ve stylu padni komu padni. Člověk, který nemá problém s karikaturami Alláha, Proroka, Ježíše Krista, ale ani levicově liberálních svátostí. Člověk, který vítá kritiku modelu multi-kulti, přistěhovalecké politiky evropských zemí i neblahých trendů v muslimských komunitách („vraždy kvůli cti“, podřadné postavení žen, zanedbávání vzdělání dětí). Teprve takový člověk se může hlásit k ideálu svobody slova a pařížského magazínu.

3.4.2 Evropské 11. září

- **Diskurzivní konstrukce**

Jak jsem zmínila v teoretické části této práce, když média informují o nějaké nové události, mají sklon využívat již existující rámce nebo narativní struktury. Přirovnáním nové události k podobné a publiku již známé skutečnosti přikládají média události význam a výběrem témat, která se s událostí rozhodnout spojit, ji zasazují do určitého kontextu. Vzhledem k tomu, že byl útok na redakci týdeníku Charlie Hebdo vnímán jako útok na symbol západní kultury, média ho přirovnala k podobné, symbolicky silné události a to k teroristickým útokům na Ameriku z 11. září 2001. Stejně tak, jako si Američané po 11. září připomněli japonský nálet na Pearl Harbor, připomněl si svět po útoku na Charlie Hebdo den 11. září:

Útok džihádistů proti redakci Charlie Hebdo je bezpochyby francouzským 11. zářím. Nemá cenu srovnávat počty obětí – sedmnáct v Paříži oproti třem tisícům v New Yorku. Důležité jsou symboly. Terčem teroristů za oceánem byla Dvojčata a Pentagon jako symboly amerického kapitalismu a vojenské síly. Terčem ataku v Paříži byl satirický týdeník v zemi, která dala světu Voltaira, prvního satirika moderní doby. (Vondra 2015, 12. ledna, s. 11)

Diskurzivní konstrukce, v jejímž rámci byl útok na Charlie Hebdo přirovnán k událostem z 11. září však nevznikla pouze na základě symbolické podobnosti obou teroristických činů. Důležitou roli zde sehrál také způsob, jakým byl v médiích útok na Charlie Hebdo popisován a charakteristiky, které mu byly přiděleny. Média zdůrazňovala především skutečnost, že čin byl předem naplánovaný. Ačkoliv je terorismus nejběžněji definován jako „organizované násilí“ (Souleimanov 2010, s. 10), autoři analyzovaných textů explicitně poukazovali na aspekt připravenosti pařížského útoku a nepřímo tak přikládali této konkrétní charakteristice teroristického činu význam. V rámci této diskurzivní konstrukce byl útok popisován jako „promyšlená vražda“:

Hromadná vražda v pařížské ulici Nicolas Appert, při níž přišlo - zatím - o život deset novinářů a dva policisté, nebyla činem vyšinutých jedinců, musela být předem promyšlena. (Černý 2015, 7. ledna)

Dle Gerhardse a Schäfera (2013) existují dva hlavní rámce, které média využívají k interpretování terorismu. První možností je interpretovat teroristické útoky v rámci globální „války proti terorismu“, druhou je nahlížet na teroristické útoky jako na kriminální činy malého počtu jedinců, kteří se jimi obrací proti samotné civilizaci. Když Černý říká, že vražda nebyla „činem vyšinutých jedinců“, upřednostňuje tak výklad terorismu jako aktu války. Tato diskurzivní konstrukce navazuje na diskurz, jenž se v politických kruzích a médiích začal šířit po událostech z 11. září a v jehož rámci je teroristický čin vnímán jako útok na západní instituci demokratického státu. Tuto interpretaci výstižně shrnuje citace arabisty Zdeňka Müllera:

Teroristický útok, jehož terčem se stal týdeník Charlie Hebdo, vyrazil dech všem demokratům. V samotném nitru Paříže byla zbraněmi, jimiž se vedou války, napadena redakce v plné práci. Masakrem bezbranných lidí chtěli teroristé zasadit ránu demokracii a vyvolat chaos. Ostatně týdeník byl již několik let pod policejní ochranou a smrt jednoho z policistů při útoku atentáčníků lze brát za důkaz, že útok byl veden i proti státu. (Müller 2015, 9. ledna, s. 10)

- **Identifikace a pojmenování diskurzů**

Dle Matusitze (2013, s. 112) jsou mediální rámce jakési mediální šablony (v originále *media templates*, pozn. aut.), na jejichž základě nám média podstrkávají určitou interpretaci nové události. Přirovnáním teroristického útoku na Charlie Hebdo k útokům z 11. září využila média známé šablony „války proti terorismu“, se kterou souvisí několik širších diskurzů (diskurz války, diskurz o násilí, diskurz o islámu, diskurz o islámském terorismu, diskurz o střetu civilizací) a která implikuje specifické typy jednání a řešení problému. Jak podotýká Michael Ryan (2004, s. 364), „zarámování teroristického útoku jako aktu války je vždy nebezpečné, jelikož je to s největší pravděpodobností to, co teroristé chtějí.“ Využití diskurzu „války“²⁹ pro vysvětlení teroristických útoků z 11. září a ospravedlnění opatření, která jim následovala, pak bylo obzvláště riskantní, jelikož válka nebyla vyhlášena suverénnímu státu, který (1) zaútočil na Spojené státy americké nebo (2) jim válku vyhlásil. Bushova administrativa označila tragédii z 11. září bezprostředně po útoku za zločin, během několika hodin byl však pojem zločin Bílým domem i médií nahrazen metaforou války. Rozdíl těchto dvou diskurzů (zákonného a válečného) spočívá v z nich vyvozených očekávaných reakcí. Zločin implikuje postavení zločinců před soud a jejich odsouzení, zatímco válka odkazuje na nepřátelské území, vojenský zásah a posílení vládní moci (Matusitz 2013, s. 123). Nejistá očekávání, která s sebou tato rétorika přináší, vyjádřil Müller (2015, 9. leden, s. 10) ve svém komentáři pro Lidové noviny:

Dne 11. září 2001 zažily Spojené státy svůj novodobý Pearl Harbour. Vzešla z toho válka s terorismem. Francie dnes prožívá své 11. září. (...) Doufejme tedy, že francouzský 7. leden, den zármutku demokracie, nevyvolá válku.

- **Umíst'ování a subjektivita**

Využitím šablony 11. září k zarámování útoku na Charlie Hebdo učinila média hlavním aktérem diskurzu stát. Stát zde zaujímal roli ochránce a jeho úkolem bylo zajistit bezpečnost občanů a předejít dalším aktům terorismu. V médiích se objevovaly hlasy z různých složek správy bezpečnosti státu (výše citovaný František Bublan, bývalý ředitel civilní rozvědky; Andor Šándor, bývalý náčelník Vojenské zpravodajské služby; Emmanuel Quemenr, člen francouzských policejních odborů; nebo Jean-Yves Le Drian, francouzský

---

²⁹ Spojené státy americké používaly k ospravedlnění svých vojenských intervencí organizovaných bezprostředně po teroristických útocích z 11. září 2001 komunikačního rámce „války“. Americká administrativa však později musela svůj diskurz upravit tak, aby lépe odpovídal krokům tehdejší americké vlády, a vytvořila nový komunikační rámec; z „války“ se stal „nový typ války“ (Ryan 2004, s. 364).

ministr obrany), kteří měli zhodnotit důsledky útoku na budoucí státní opatření a navrhnout vhodná bezpečnostní opatření. Zatímco zástupci z těchto řad a političtí představitelé upozorňovali na nezbytnost zásahu státního aparátu a jeho bezpečnostních složek, v médiích se ozývaly i kritické hlasy, které poukazovaly na úskalí, jež takový typ ochrany přináší:

Před 11. zářím 2001 byl bezesporu náš život daleko svobodnější. Všechna výše zmíněná omezení a šikana jsou úspěchem teroristů a my můžeme jen spekulovat, do jaké míry pak další ztráta svobody vadí státu. Jedním z důsledků terorismu bez diskuse je, že policie a další státní organizace mohou pod touto záminkou klidně zvyšovat represi. (Köppl 2015, 12. ledna, s. 3)

- **Praktiky**

Spojení útoku na Charlie Hebdo s teroristickými útoky z 11. září bylo nasnadě také proto, že na Západ zaútočil stejný nepřítel. Diskurz založený na dichotomii „my“ a „ti druzí“, v tomto případě „přátelé“ a „nepřátelé“, vhodně reprezentuje prohlášení tehdejšího prezidenta Spojených států amerických Georgie W. Bushe, které přednesl 20. září 2001 v Kongresu: *„Všechny národy ve všech zemích musejí nyní učinit rozhodnutí: Bud' jste s námi, nebo s teroristy.“* Podobný projev měl 8. ledna 2015, den po útoku na Charlie Hebdo, i bývalý prezident Francie Nicolas Sarkozy, projev byl mimo jiné odvysílán v pořadu Události, komentáře České televize: *„Civilizovaní lidé jakéhokoliv vyznání by se měli sjednotit proti tomuto fanatickému barbarství. Je to vyhlášení války civilizaci a je zodpovědností této civilizace se bránit.“* Sarkozy v tomto projevu definoval teroristy napadenou stranu velmi zešíroka, nebyl jí národ, ale dokonce celá civilizace. Za toho, kdo ji napadl, a tudíž za jejího nepřítele byl pak dle analyzovaných mediálních textů označen *„islámský fanatismus/radikalismus/fundamentalismus“*, který je v Sarkozyho projevu, ale i v mnoha dalších analyzovaných citacích, označován jako *„barbarský“*. Tyto charakteristiky jsou typické pro diskurz „války proti terorismu“, který je v současné době úzce provázán s diskurzem o „islámském terorismu“. Jak konstatuje Karim H. Karim (1997, s. 166), diskurz „islámského terorismu“ vznikl splynutím svou dominantních diskurzů, jež se hojně objevují v západních médiích: diskurzu o násilí a diskurzu o islámu. Fenomén „islámského terorismu“ je dle Karima problematický, jelikož je založen převážně na orientalistickém vidění světa, které s sebou nese mnoho předpokladů, jež nejsou založeny na objektivní skutečnosti. Násilí, jež je konáno muslimy, je Západem vnímáno jako nejhorší možný druh terorismu, protože v souladu s orientalistickým paradigmatem ve své podstatě oponuje moderní západní civilizaci a jeho kořeny leží v barbarské iracionalitě a historické tradici fanatického násilí.

Přídavné jméno „*barbarský*“ bylo opravdu jedním z nejužívanějších slov, kterými byl teroristický útok na Charlie Hebdo označen. Autoři komentářů a hlasy, které se v analyzovaných médiích objevovaly, pak poukazovali na odlišnost tzv. islámského terorismu od terorismu evropského:

(...) my čelíme nejenom tomu terorismu jako takovému. My jsme byli zvyklí na ten terorismus evropský, ať už to byl baskický, nebo severoirský a podobně, ale tam se ti teroristé obraceli proti policii, proti armádě, neobraceli se proti civilnímu obyvatelstvu. Kdežto tady je to trošku, trošku jiné a jako daleko horší. A potom čemu budeme čelit možná v těch dalších dnech a měsících, tak to budou důsledky tady těchto teroristických akcí, protože jak je vidět, společnost tohle rozděluje, společnost najednou začíná být nějaká nejistá vůči těmto menšinám, a může to mít dalekosáhlé následky tím, že se ty útoky mohou množit. Muslimové mohou být, mohou se cítit nějak ohroženi a může je to ještě víc oddělovat od té ostatní společnosti. (Bublan 2015, 9. ledna)

Předchozí text zároveň předjímá, jaké bude mít útok důsledky pro muslimskou komunitu. Hodnocení významu teroristických útoků spáchaných příslušníky muslimského vyznání pro vzájemné soužití tzv. dvou světů, je součástí dalšího diskurzu založeného na van Dijkově binární opozici „my“ a „ti druzí“, v tomto případě muslimů a křesťanů (případně ateistů). Tím, že autoři textů teroristický útok na Charlie Hebdo přímo spojovali s tématem islámu a muslimy, upřednostňovali tak náboženský výklad motivace útočníků a podporovali nábožensky orientovaný význam útoku. Ačkoliv konflikty mezi muslimy a křesťany byly v naší historii přerušované, dichotomie islám versus křesťanství je silně ukotvena v naší kolektivní paměti (Karim 1997, s. 163) a tudíž je diskurz založený na náboženské a kulturní jinakosti přítomen také v mediálních sděleních. Tento diskurz se začal silně projevovat v devadesátých letech po ukončení Studené války, kdy Západ potřeboval nahradit dvě strany světového konfliktu zastoupené kapitalistickým „my“ a komunistickým „ti druzí“ jinými jmenovateli (*Ibid.*, 163-166). Diskurz studené války byl nahrazen diskurzem války civilizací, jenž zpopularizoval především díky knize *Střet civilizací* amerického politologa Samuela Huntingtona, ve které autor popisuje svoji stejnojmennou teorii. Představa, že hlavní konflikty dnešní doby jsou založeny na kulturních odlišnostech a do vzájemného střetu tak budou stále častěji a ve větší míře přicházet jednotlivé kulturní celky, spíše než tradiční státy, se ujala jako účinný mediální rámec pro vysvětlení konfliktů, do nichž jsou nějakým způsobem zapojeni muslimové. Ačkoliv se Huntingtonova teorie dočkala poměrně velké kritiky ze strany akademické obce, média k vysvětlení teroristických útoků koncept „střetu civilizací“ ráda

využívají jako událost zastřešující mediální rámec, jelikož jim vyhovuje jeho jednoznačnost a zobecnitelnost. Na střet civilizací bylo odkazováno zejména v pořadu Události, komentáře, jehož hlavní moderátor Daniel Takáč opakovaně používal termín „*válka civilizací*“ a snažil se na toto téma navázat diskuzi se svými hosty: „*Pane Rupniku, jsme ve válce civilizací? Je to skutečně útok nejen na Francii, ale vlastně na všechno, co znamenají západní hodnoty?*“ (Takáč 2015, 8. ledna) Nicméně v Lidových novinách a názorové rubrice zpravodajského serveru IHNED.cz jsme se s pojmy „*střet civilizací*“ nebo „*válka civilizací*“ mohli setkat také a někdy na ně bylo odkazováno nepřímou: „*Útok na novináře má vyvolat hrůzu, zastrašit celou společnost, vynutit si omezení svobody slova a také provokovat konflikt mezi Západem a islámem*“ (Černý 2015). Využívání zjednodušené Huntingtonovy ideologémy „*střetu civilizací*“ přispívá k jednomu z nejrozšířenějších a nejstálejších projevů západní současnosti založeném na stereotypch, a to k islamofobii. Tato celosvětově šířená mediální klišé jsou svým způsobem nebezpečná, protože se systematickým opakováním po nějaké době zabydlí v lidských hlavách a stanou se součástí představy o světě u dané populace, zásobárnou významů, na základě kterých lidé vnímají sami sebe a hodnotí okolní svět (Souleimanov 2010, s. 47). Mediálně-propagandistická mytologie 11. září a diskurz „*války proti terorismu*“ spolu s diskurzem „*střetu civilizací*“ přispěly ke stereotypizaci islámu. Stejně tak i komentátoři, kteří se vyjadřovali k pařížským událostem ze 7. ledna, dopomohli k šíření některých stereotypů o islámu a nevyhnuli se nálepkování³⁰. Ačkoliv mnozí poukazovali na skutečnost, že za útokem stáli příslušníci radikální větve islámu, a proto bychom na základě tohoto činu neměli hodnotit muslimy a jejich víru jako takové, titulky typu: „*Rozšíření protiislámského bitevního pole*“ (Klimeš 2015, 7. ledna) nebo „*Éra bílého muže končí*“ (Kvasnička 2015, 19. ledna, s. 14) a komentáře opírající se o rétoriku střetu civilizací, volně používající termín „*islám*“ nebo „*muslim*“ nebyly v českých médiích ojedinělé:

Na rozdíl od Tomáše Halíka si myslím, že jsme v boji s islámským světem. Pouze ten boj pojmáme jinak. Radikální islamisté se nás terorem snaží obrátit na svou víru. Západní sekulární kultura by také ráda obrátila muslimy na svou víru. (Drápal 2015, 20. ledna, s. 11)

Drápal sice říká, že za teroristickým útokem stáli „*radikální islamisté*“, v boji je však s „*islámským světem*“, což je pojem, který se ve svém nejobecnějším významu používá pro

---

³⁰ Teorie nálepkování (v originále *labeling theory*, pozn. aut.) je teorií vycházející ze sociálního konstruktivismu, která se zabývá interakcí mezi jedinci a procesem etiketizace. Snaží se vysvětlit delikvenci. Významným zástupcem teorie nálepkování je například Howard Becker, viz jeho studie *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* (1991).

oblast obývanou muslimy, či společenství států, kde si islámské náboženství udržuje dominantní pozici, a na svou víru by chtěl obrátit, jak se zdá, všechny „muslimy“. Emil Souleimanov (2010, s. 47), který působí na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, upozorňuje na problematiku častého zaměňování pojmů v západním diskurzu o islámu v knize *Terorismus: Pokus o porozumění*:

Již dnes se můžeme běžně setkávat s faktickým ztotožněním islámu jako náboženství a islamismu jako fundamentalistického politického programu, ba islámu a islamistického terorismu.

V této souvislosti je příznačný například stále frekventovaněji používaný termín „islámský terorismus“. Posilování stereotypních zobrazování islámu a muslimů v médiích s ohledem na téma současného terorismu je pak velmi problematické. Nejenže tato stereotypizace podporuje islamofobii, ale také přispívá k ideově-symbolickému posunu v myšlení odbojových islamistických skupin, jejichž příslušníci se začínají vnímat jako součást jednotného celku, islámského společenství věřících. Rozdělení světa na Západ a islámský svět zvyšuje prestiž teroristů také mezi dnešními či možnými budoucími sympatizanty, kteří se z různých důvodů neztotožňují s amorfními obrazy „křesťanů/křížáků“ nebo „Západu“ (*Ibid.*, s. 48). Tím, že politici a média zarámovali útok na Charlie Hebdo jako souboj mezi islámským světem a západní civilizací, učinili z tohoto teroristického činu světový problém, který je třeba řešit na úrovni státu, případně mezinárodní kooperace.

Z diskurzivní konstrukce teroristického útoku jako útoku na instituci západního demokratického státu spolu s diskurzem „války proti terorismu“, na základě kterého byl útok označen za problém západního světa, se odvinula také reakce na pařížské lednové události. Interpretace útoku na Charlie Hebdo jako útoku na samotnou instituci západní demokracie byla symbolicky potvrzena průvodem na památku obětí, který se uskutečnil v Paříži 11. ledna, první neděli po útoku. Pochodu se zúčastnilo okolo jednoho a půl milionu lidí a v jeho čele stáli světoví státníci včetně německé kancléřky Angely Merkelové, britského premiéra Davida Camerona, izraelského premiéra Benjamina Netanjahu a palestinského prezidenta Mahmúda Abbáse.³¹ Média mluvila o „jednotě“, „spojenectví“ a „solidaritě“, o nutnosti spolupráce na mezinárodní úrovni a o společném „boji proti terorismu“.

---

³¹ Paris attacks: Millions rally for unity in France. *BBC News*. [online]. 2015, 11 January. [cit 2015-11-23]. Dostupné z <http://www.bbc.com/news/world-europe-30765824>

Nežřídka se objevující názor, že legitimní odpovědí na teroristický útok je obrana na úrovni války (nemusí jít nutně o válku projevující se násilím, může jít o válku na úrovni zákonných opatření nebo kulturních symbolů), výstižně zastupuje komentář ředitele redakce francouzského deníku Figaro, který přetiskly Lidové noviny:

Byla vyhlášena skutečná válka islámského fanatismu proti Západu, Evropě a jejím demokratickým hodnotám. A Francie stojí v její první linii. Prvním úkolem v této situaci je sjednotit se. (...) Druhým úkolem je vyzbrojit se. Nejdříve morálně, když si ujasníme, jak hájit naše hodnoty, pak politicky a právně. Potom je třeba proti nepřátelům udeřit. (...) Jsme-li ve válce, musíme zvítězit. (Brézet 2015, 9. ledna, s. 11)

Brézet ve výše citovaném textu používá válečnou rétoriku, která je zde zastoupena slovním spojením „*stát v první linii*“, a dále slovy „*vyzbrojit se*“, „*nepřátelé*“, „*udeřit*“ nebo explicitním pojmem „*válka*“. Tento diskurz implikuje řešení na státní, případně mezinárodní úrovni. Na potřebu jednat a navrhnout řešení na mezinárodní úrovni poukazuje ve svém komentáři také novinář Zbyněk Petráček (2015, 16. ledna, s. 10): „*Je třeba posílit spolupráci mezi státy, aby se neopakovalo to, co selhalo v Bruselu*³².“ Výsledkem takové spolupráce by pak mělo být zejména zvýšení bezpečnostních opatření a ochrana vnějších hranic Evropské unie. Jak říká francouzský velvyslanec v České republice Jean-Pierre Asvazardourian (2015, 12. ledna):

Samořejmě musíme bojovat proti těm zahraničním bojovníkům, proti těm teroristům, musíme posilovat ochranu vnějších hranic Evropské unie. To jsou přece konkrétní témata pro spolupráci, která musíme rozvíjet.

Důležitým argumentem pro označení těchto způsobů jednání za správné a daných témat za klíčová, je tvrzení, že nebezpečí přichází ze zahraničí, jak naznačuje Asvazardourian, když říká, že musíme bojovat proti „*zahraničním bojovníkům*“. Ačkoliv bratři Kouachiovi byli francouzští občané, kteří se ve Francii narodili, jimi spáchaný teroristický čin byl vnímán jako hrozba, která přišla zvenčí, jelikož ho spáchali muslimové. Tato interpretace vychází z předpokladu, že islám není součástí západního světa a naší kultury. Za řešení problematice situace je pak v rámci tohoto diskurzu považováno zotřívání hraničních kontrol a podniknutí dalších kroků na národní a nadnárodní úrovni, mimo jiné například upravení zákonů o sběru dat. Důraz je kladen na bezpečnost, i za cenu omezení některých osobních svobod. Jak

---

³² Petráček svým komentářem naráží na teroristický útok, který se odehrál 23. května 2014 v židovském muzeu v Bruselu.

konstatuje senátor a bývalý ředitel civilní rozvědky František Bublan (2015, 9. ledna): „*Ke svobodě patří také bezpečnost. Pokud nebudu být (sic!) bezpečný, nebudu mít pocit bezpečí, tak nebudu svobodný.*“

3.4.3 Teroristé a přistěhovalci

- **Diskurzivní konstrukce**

Zúžení debaty o terorismu a islámu na bezpečnostní problémy je typické i pro další diskurzivní konstrukci, která se v médiích objevovala. Konstrukce, kterou jsem nazvala *útok jako důsledek příliš otevřené imigrační politiky*, je založená především na hledání příčiny teroristického útoku. Na rozdíl od předchozího diskurzu je zde kladen důraz na skutečnost, že teroristé, byli francouzskými občany pocházející z rodiny imigrantů alžírského původu. Nebezpečí teroristických útoků je tu tak definováno jako vnitřní, a o to děsivější, hrozba:

Přežije Evropa, jak ji známe? Než odpovíme, zdůrazněme jeden podstatný rozdíl: zatímco Ameriku zasáhli 11. září džihádisté zvenčí, na Francii zaútočili 7. ledna zevnitř. Obrana proti vnitřnímu nepříteli je těžší a Francie není jediná, která má v Evropě problém. (Vondra 2015, 12. ledna, s. 11)

Když Alexandr Vondra, bývalý ministr zahraniční a obrany říká, že „*Francie není jediná, která má v Evropě problém*“, má tím na mysli problém s muslimskými přistěhovalci. Jak dále uvádí: „*snahy o integraci početné muslimské komunity selhávají*“ (Ibid). Vondra tak ve svém komentáři spojuje dva problémy v jeden, a není jediný, kdo klade pomyslné rovnítko mezi problém terorismu a problém imigrace. Přesně týden po atentátu, ve chvíli, kdy začaly utichat bezprostřední emoce a média důkladně probrala profily teroristů, uvedl moderátor David Borek (2015, 14. ledna) část pořadu Události, komentáře slovy:

"Vyprodáno" - hlásí francouzské trafiky. Nové číslo listu Charlie Hebdo se prodávalo jako nikdy, včetně karikatur Mohameda. Tolik dnešní zprávy. Ale po dnešku přijdou i jiné dny, týdny, měsíce a roky. Jak bude vypadat konfrontace Evropy s radikálním islámem? Jak se promění hranice svobody projevu? A dosáhne imigrační vlna mířící na starý kontinent z arabského světa i do České republiky? Otázky nejen pro dnešní den.

Borek nepřímou naznačil, že teroristický útok na Charlie Hebdo bude mít dlouhodobější dopady na podobu Evropy a stejně tak jako Vondra, propojil i on otázky terorismu a imigrace.

Hlavním tématem diskuze, která následovala, bylo rozhodnutí české vlády poskytnout azyl patnácti syrským utečeneckým rodinám s dětmi. Komplexní téma imigrace a uprchlíků, jejichž počet tou dobou narůstal především v důsledku války v Sýrii, bylo moderátorem i televizními hosty uchopeno s odkazem na pařížské atentáty z minulého týdne. Mediální prostor nebyl věnován problematice uprchlictví a konkrétním bodům české migrační politiky, natož pak příčinám a možným řešením války v Sýrii, se kterou současná migrační vlna přímo souvisí. Komentovalo se především muslimské vyznání syrských utečenců a mluvilo se o hrozbách, které Evropa přijímáním uprchlíků podstupuje. S ohledem na skutečnosti, že útočníci, kteří vystříleli redakci Charlie Hebdo byli muslimové a většina lidí z řad současných imigrantů patří k vyznavačům islámu, spojila média téma pařížského atentátu s palčivým tématem imigrace, přičemž průsečíkem těchto dvou diskurzů byl islám. Tato diskurzivní konstrukce se objevovala zejména v pořadu Události, komentáře, což můžeme do jisté míry vysvětlit politicky orientovanou agendou pořadu a s ní souvisejícím výběrem hostů. Těmi byli především političtí představitelé, jmenovitě např. Miroslava Němcová, poslankyně ODS; Martin Komárek, poslanec ANO; Vojtěch Filip, poslanec a předseda strany KSČM; ale také Assem Attasi, člen výkonné rady Ústředí muslimských obcí v ČR, jenž byl Českou televizí vybrán coby reprezentující hlas muslimů. Myšlenková zkratka: „teroristé byli muslimové, dejme si pozor na muslimy“, kterou Matusitz (2013, s. 165) označuje jako připsání viny na základě asociace (v originále *guilt by association*, pozn. aut.) se stala součástí širšího diskurzu o současné uprchlické krizi a formovala jednu názorovou linii na možná řešení problému terorismu a imigrace.

- **Identifikace a pojmenování diskurzů**

Jak ve svém komentáři pro Lidové noviny uvozuje politolog Tomáš Šmíd (2015, 12. ledna, s. 10), útok na Charlie Hebdo „*opětovně zvedl celou řadu bolestivých otázek a rozproudil řadu debat týkajících se především svobody slova a imigrace*“. Označením imigrace jako „*bolestivé otázky*“ vystihuje Šmíd způsob, jakým na problematiku přistěhovalectví Evropa nahlíží. Imigrace je médiu prezentována jako zásadní problém současné západní společnosti, jehož příčinu bychom měli hledat v krocích, které Západ podnikl v minulosti:

Právě přistěhovalectví Evropa očividně nezvládla. Na okraji Paříže jsou sídliště hrůzy. Sociálně vyčlenění potomci imigrantů žijí v bídě a jejich extremistické nálady rostou. Útočníci na Charlie Hebdo byli přesně takoví lidé. Kde udělala Evropa chybu? (Kvasnička a Jareš 2015, 19. ledna, s. 14)

Jako chybu pak Šmíd (2015, 12. ledna, s. 10) označuje nejenom neúspěch evropských pokusů o integraci muslimských přistěhovalců, ale také fakt, „že Evropa se jistou dobu začala imigrantům z chudých zemí otvírat příliš velkoryse.“ O muslimské menšině v Evropě se v médiích hovoří jako o „časované bombě“ (Gebert 2015, 12. ledna, s. 24) a o multikulturalismu jako o „slepé uličce“ (Vondra 2015, 12. ledna, s. 11). Média reprezentovala pařížské útoky jako důkaz o složitém soužití dvou odlišných kultur, v jehož rámci byla kritizována také politika multikulturalismu. Několik autorů se vyjádřilo slovy „multikulturalismus selhal“, nebo jiným způsobem naznačili, že v souvislosti s vyšší mírou imigrace lidé přestali kulturní ideologii multikulturalismu věřit. Jan Gebert (2015, 12. ledna, s. 24) popisuje současný vývoj slovy:

Výrazně se změnilo složení obyvatelstva západní Evropy, protože prudce vzrostl podíl muslimů. Vzrostla apatie, poněvadž nadšení z multi-kulti přešlo v rozčarování a nejistotu, jak s cizinci dále.

Gebert výrokem „jak s cizinci dále“ uplatňuje předpoklad, že osud přistěhovalců leží v rukou západní Evropy, která má zároveň právo určit, jak s nimi naloží. Imigranti v tomto diskurzu nejsou stavěni na stejnou úroveň s Evropany, ale reprezentují problém, se kterým se Evropa musí vypořádat podle svého. Již několik dní po lednových událostech v Paříži začala česká média poukazovat na problémy, které vznikly v důsledku přistěhovalectví v jiných zemích Evropy. Mediální reprezentace útoku na Charlie Hebdo se stala součástí diskurzu o evropské migrační krizi, který v měsících nadcházejících pařížským událostem postupně zaujímal významnější místo v mediální agendě. Ve chvíli, kdy píše tuto diplomovou práci, zaútočili na Paříž teroristé v mnohem větším rozsahu³³ a i v tomto případě spojila média teroristické útoky s tématem přistěhovalectví. Pokud chceme charakterizovat diskurz současné migrační krize, měli bychom se soustředit také na to, co zůstalo nevyřčeno (Fairclough, 2003). Ačkoliv je téma imigrace komplexním politicko-ekonomickým a společensko-kulturním problémem, v médiích je problematika přistěhovalectví často reprezentována jako bezpečnostní nebo humanitární problém. Tato interpretace předjímá, že příčina problému se nachází ve vnějších politických opatřeních. Západ je v tomto diskurzu stavěn do role arbitra a o aktivitách, kterými se Evropa a Spojené státy americké na příčinách migrační krize podílí, se média zmiňují jen okrajově. V médiích chybí texty, které by čtenáři poskytly širší ucelené vysvětlení

---

³³ V noci z 13. listopadu na 14. listopad 2015 provedli teroristé ve francouzské metropoli sérii šesti útoků, které si vyžádaly 130 mrtvých. K útokům se přihlásila islamistická militantní organizace ISIS.

toho, co se v současnosti ve světě děje, jaké důvody stojí za nárůstem radikálního islamismu a proč tisíce lidí z Blízkého východu míří do Evropy.

Propojení pařížských událostí s otázkou přistěhovalectví můžeme vysvětlit s odkazem na Entmanovu teorii rámcování dle které je k vytvoření mediálního rámce události třeba definovat problém, identifikovat jeho příčiny, morálně zhodnotit aktéry, kteří jsou do problému zapojeni, a navrhnout řešení vzniklé situace (Entman 2004, s. 5). Jako problém vnímáme přítomnost teroristických útoků v Evropě/západním světě a za jejich příčinu v rámci západního diskurzu označujeme existenci islámského radikalismu. Nicméně ledabylé zacházení s pojmy *islám*, *muslim*, *islamismus*, *fundamentalismus*, *radikalismus*, *Islámský stát* aj. spolu se stereotypními reprezentacemi islámu přítomných v tomto diskurzu, vedlo k postupné neschopnosti médií označit problém přesným jménem. Namísto radikálních islamistů byli v médiích hodnoceni muslimové a namísto informací zakotvených v širším kontextu šířila média debatu o negativních vlivech přistěhovalectví a nefunkčnosti konceptu multikulturalismu.

- **Umíst'ování a subjektivita**

Diskurzivní konstrukce útoku jako důsledku příliš otevřené imigrační politiky vychází z předpokladu, že příčinou zvýšené míry terorismu v evropských zemích je nárůst muslimských přistěhovalců v Evropě současně s jejich kulturní odlišností založené na víře. Na stereotypní vnímání muslimů jsme narazili již v kapitole *Evropské 11. září*, na neslučitelnost islámu se západní kulturou však média ještě více poukazovala v souvislosti s tématem migrační krize. Muslimové byli v rámci tohoto diskurzu postaveni do pozice vnitřní ideové hrozby západní civilizace. Vedle mediální kampaně bojující za svobodu slova, se v médiích začaly se ozývat hlasy, které kampaně využily k upozornění na skutečnost, že svoboda slova není v souladu s islámem stejně tak jako mnoho dalších západních hodnot. V analyzovaných textech si můžeme všimnout komunikačního vzorce, na jehož základě autoři textů rozvíjí řetězec dichotomie „my“ a „ti druzí“. Od hodnocení vztahu muslimů ke karikaturám Mohameda a satíře vůbec: „*O muslimském světě toho vím málo, ale pochybuji, že by tam vycházely noviny, které by si takhle otevřeně dělaly ze všech legrací*“ (Sedláčková 2015, 12. ledna, s. 30), se mluvčí posouvají na obecnější rovinu a argumentují dalšími ukázkami odlišnosti kultury islámu od kultury západní: „*Kultura, kterou se muslimové u nás snaží zavést, zcela znevažuje práva žen. To je zásadní a pádný důvod, abychom muslimskou kulturu v její současné formě nekompromisně odmítli*“ (Kozelka 2015, 16. ledna, s. 11). Tyto příklady autoři textů

interpretují jako důkaz o vážném problému, kterým je neslučitelnost muslimské kultury s kulturou Západu. Upozorňování na kulturní odlišnost muslimů, kteří představují menšinu v západní společnosti, přispívá k rozšiřování propasti mezi kategoriemi „my“ a „ti druzí“. V médiích se uplatňuje van Dijkův ideologický čtverec, dle kterého jsou zdůrazňovány negativní vlastnosti „těch druhých“, zatímco pozitivní vlastnosti naší skupiny jsou posilovány. Západ je v médiích reprezentován jako nositel „demokracie“, „svobody“, a „kulturnosti“, jako absolutní vzor, který by měl svět následovat; islám je naopak vykreslován jako „prehistorické“ a „necivilizované“ náboženství, jehož příslušníci představují pro „starý kontinent“ problém. V médiích se opakovaně objevuje zejména stereotyp islámu coby násilného náboženství: „*Pane Ostránský, (...) proč se to děje (teroristické útoky, pozn. aut)? Proč je vůbec tenhle ten nápad, že já půjdu a budu zabíjet? Protože jsem muslim a protože v koránu se to píše?*“ (Takáč 2015, 8. ledna), a stereotyp islámu coby náboženství, které utlačuje ženy: „*Pro mě jako pro ženu je naprosto nepřijatelné to, co vykládá právo šaría, to, co stojí v koránu, že žena je téměř na úrovni zvířete (...)*“ (Černochová 2015, 16. ledna). V médiích se samozřejmě objevují i hlasy, které s podobnou stereotypizací islámu nesouhlasí, své argumenty však nezřídka formulují způsobem, který také do jisté míry implikuje nerovnocenné postavení muslimské menšiny v západní společnosti. Samotná potřeba zdůrazňovat, že každý muslim není terorista, je důkazem o v textech obsaženém kulturním předpokladu, že příslušníci muslimské komunity jsou s teroristickými útoky radikálních islamistů spojeni a případně by je mohli schvalovat. Texty zastávající se muslimů v sobě často zahrnují implicitní sdělení, že „normálnost“ muslimů je překvapivá:

Víte, já mám tak zase trošku jinou zkušenost. Mě třeba učil kantor na gymnáziu, který byl muslim, byl to sice Čech, ale byl to muslim, byl to nejoblíbenější profesor z celého gymnázia, všichni jsme ho měli rádi. Nikdy bych mu nepřikládal nějaké takové teroristické myšlenky. Navštívil jsem mnoho islámských zemí, s těmi lidmi se dá normálně mluvit, jsou i tolerantní. Jako nedělejme z muslimů nějakého celosvětového nepřítel. (Bublan 2015, 16. ledna)

Kdybychom ve výše citovaném článku nahradili pojem „*muslim*“ slovem „*křesťan*“ a místo označení „*islámské země*“ bychom použili spojení „*západní země*“ pravděpodobně bychom se nad komentářem pozastavili a označili ho za nekorektní. Nepochopitelná by nám nejspíš také

připadala zpráva, ve které by novináři po teroristickém útoku Anderse Breivika³⁴ v Norsku vyzdvihovali fakt, že se nemusíme bát křesťanů, protože ne každý křesťan má teroristické myšlenky. Podobné výroky hodnotící muslimskou menšinu jsou však již v západním diskurzu zažitě natolik, že je za xenofobní nepovažujeme.

Skutečnost, že média čtenáře pravidelně utvrzovala v tom, že „běžní muslimové“ teroristický útok odsoudili, paradoxně přispívala k stereotypizujícímu diskurzu o islámu založeného na tradici orientalismu. Zatímco se počítalo, že všichni Evropané teroristický útok automaticky odsoudí, muslimové se museli v médiích vyjadřovat explicitně. Když Gebert (2015, 12. ledna, s. 24) říká: „*Postoje českých muslimů k teroristickým útokům ve Francii jsou navenek jednotné. V den masakru vydalo Ústředí muslimských obcí prohlášení, v němž útoky jednoznačně odsoudilo*“, slovem „navenek“ nepřímou naznačuje, že jejich pravé přesvědčení by mohlo být jiné. Do médií byly také cíleně dosazovány muslimské hlasy, které měly promluvit za muslimskou komunitu v České republice nebo Češi žijící ve Francii, kteří měli přiblížit tamní soužití muslimů, tedy „těch druhých“, s ostatními členy společnosti. Muslimské hlasy byly médiu dosazeny do role obhájce a očekávalo se od nich nejen, že výslovně odsoudí krutý čin spáchaný teroristy, ale také, že vyvrátí předpoklad o islámu coby násilném náboženství a potvrdí, že je žádané, aby muslimové přijali pravidla a hodnoty západní kultury, pokud chtějí na Západě žít. Názorným příkladem může být otázka, kterou moderátor pořadu Události, komentáři položil svému hostu Assemi Attasimu, členovi výkonné rady Ústředí muslimských obcí v ČR: „*Pane Attasi, také i pro vás platí, náš prostor, kulturně společenský prostor myslím, naše pravidla, prostě to muslimové musí brát, když tady chtějí žít?*“ (Takáč 2015, 8. ledna) Francouzský sociální vědec Emmanuel Todd ve své knize *Qui est Charlie?: Sociologie d'une crise religieuse* (2015) (*Kdo je Charlie?: Sociologie náboženské krize*, překl. aut.) konstatuje, že novináři byli po útoku na Charlie Hebdo posedlí otázkou islámu. Nestačilo jim pouze naslouchat imámům a běžným francouzským muslimům, že násilí je nepřijatelné a že se teroristé zpronevěřili jejich náboženství, ale také vyžadovali, aby se muslimové ztotožnili s heslem *Je suis Charlie*, které se v tu chvíli stalo synonymem pro „Jsem Francouz“. Pokud se chtěli stát legitimními členy francouzské společnosti, museli připustit, že rouhačství, v podobě karikatur Mohameda, je nedílnou součástí francouzské identity. „Bylo jejich povinností rouhat se“ (Todd 2015). Západ od muslimů vyžadoval, aby

---

³⁴ Anders Behring Breivik je norský občan, který 22. července 2011 spáchal sérii teroristických útoků v Oslu a na nedalekém ostrově Utøya. Útoky si vyžádaly 77 mrtvých. Breivikův manifest vycházel především z extrémně pravicové orientace, křesťanského fundamentalismu a protiislámského postoje.

veřejně manifestovali svůj prozápadní postoj, protože, jak implikuje politolog Jacques Rupnik (2015, 8. ledna), teroristé rozpoutali válku, aby hájili zájmy muslimů:

Je tady zvláštní problém samozřejmě ve vztahu k (...) francouzským občanům islámského vyznání. Bude hodně záležet na nich, jak bude vypadat, řekněme, v nejbližší době odpověď francouzské společnosti této výzvě, protože vlastně jde o ně, kvůli nim rozpoutali tuto válku a kvůli nim se snaží vnést do veřejnosti myšlenku, že jakákoliv kritika islámu je islamofobie nebo že jakákoliv karikatura Mohameda je nepřijatelná.

Muslimové se na základě tohoto diskurzu mohli cítit diskriminováni. Byli stavěni do nepříjemné pozice kulturní menšiny, museli čelit slovním útokům a soustavně se obhajovat. Jak řekl Raed Shaikh (In Gebert 2015, 12. ledna, s. 24), mluvčí Ústředí muslimských obcí v České republice, magazínu Týden, Ústředí samozřejmě teroristické útoky odsuzuje, *„není ale vůbec příjemné se neustále omlouvat za to, co se děje někde úplně jinde, třeba v Kanadě anebo ve Francii, a my s tím nemáme vůbec nic společného.“*

- **Praktiky**

V rámci diskurzu o islámu média šířila stereotypními obrazy muslimů založené na orientalistickém vidění světa. Zdůrazňován byl například obraz muslimů coby tajemné komunity, která se řídí zcela jinými pravidly než my:

Je půl šesté večer a malá místnost s barevným kobercem a okny do ulice se pomalu zaplňuje ztichlými muži v ponožkách. Šeptem pronášejí exoticky znějící slova, poklekávají na zem a zvedají hlavu ke vzdálenému svatému městu, Mekce. (Gebert 2015, 12. ledna, s. 24)

Podobná stereotypizace společenské menšiny využívá konceptu strachu z neznámého a vede k posilování xenofobie. V rámci diskurzu o migrační krizi se pak v médiích mluvilo o strachu českých občanů z přistěhovalců: *„To přece je realita, že se společnost bojí. Já teď neříkám, že ta, že ta realita je racionální nebo iracionální, ale to je realita, že česká většinová společnost se bojí muslimů“* (Borek 2015, 16. ledna). Politolog Mats Braun (2015, 3. února) hodnotí v komentáři pro IHNED.cz postavení Čechů k otázce přistěhovalců slovy:

Že xenofobie bude nejvíce rozšířená v Česku, kde jsou zkušenosti s migrací nejmenší, není nic překvapivého. (...) Zdá se, že v českém kontextu málokdo pochybuje o tom, že se německá kancléřka v roce 2010 nemýlila, když tvrdila, že multikulturalismus neuspěl.

V důsledku tohoto diskurzu narostla skepse vůči multikulturalismu a nechuť přijímat uprchlíky a přistěhovalce. Jak konstatoval poslanec za ČSSD Jan Chvojka (2015, 14. ledna), podpora multikulturalismu „nemůže být asi bezbřehá“ a „už to nemůže být o bezbřehém přijímání těch lidí bez ohledu na to, jakým způsobem života žijí a jaké názory podporují a jaký styl života prosazují.“ Velmi výstižně pak náladu české společnosti a její vztah k imigrační politice reprezentuje komentář poslance ANO a bývalého novináře Martina Komárka (2015, 14. ledna), který říká, že v České republice žádný reálný problém s muslimy momentálně nemáme, protože „u nás téměř žádní přistěhovalí muslimové nejsou“. Z jeho textu nepřímo vyplývá, že kdyby tu nějakí muslimové byli, dá se předpokládat, že by to byl problém.

Závěr – Co o nás řekl Charlie?

Cílem této práce bylo nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem česká média konstruovala událost teroristického útoku na Charlie Hebdo, v širší perspektivě pak jakým způsobem v současnosti masová média konstruuji obraz terorismu. Prostřednictvím kvalitativní analýzy vybraných mediálních textů jsem se snažila odhalit diskurzivní konstrukce, jejichž prostřednictvím byl útok na redakci Charlie Hebdo českými médii interpretován. V souladu s kroky Foucaultem inspirované kritické analýzy diskurzu, které navrhuje Carla Willig, jsem se soustředila také na (1) identifikaci a interpretaci širších diskurzů, v jejichž rámci se dané diskurzivní konstrukce utvářejí; (2) popis identit a práv, které jsou na základě vybraných diskurzů připsány subjektům nebo sociálním aktérům, kteří jsou předmětem diskurzu; (3) charakteristiku důsledků, které identifikované diskurzy přináší z hlediska jednání a společenské praxe. Analyzovány byly texty publicistického charakteru, které obsahovaly heslo „Charlie Hebdo“, zveřejněné v období jednoho měsíce po teroristickém útoku (7. ledna – 7. února 2015) v deníku Lidové noviny, týdeníku Týden, internetovém serveru IHNED.cz a televizním pořadu Události, komentáře. Výsledkem výzkumu je kategorizace analyzovaných jevů a vlastností do tří, dle mého názoru, nejtypičtějších diskurzivních konstrukcí a s nimi spojených diskurzů, jejichž prostřednictvím byl útok na Charlie Hebdo reprezentován. V těchto diskurzích se odrážejí dominantní hodnoty a ideologie současné české (západní) společnosti a tak skrze ně můžeme nahlédnout na naši kulturu. Analyzované texty nás totiž neinformují pouze o událostech lednového teroristického útoku v Paříži, ale vypovídají také něco o nás samotných, o naší identitě a obrazu světa sdíleného naší společností. Proto se v závěru této práce ptám, co o nás řekl Charlie.

Výstupem této práce je definice tři významných diskurzivních konstrukcí, jejichž prostřednictvím česká média přikládala význam teroristickému útoku na Charlie Hebdo. Tato (mediální) událost byla nejčastěji konstruována jako: (1) útok na svobodu slova; (2) útok na západní instituci demokratického státu; (3) důsledek příliš otevřené imigrační politiky. Každá z výše uvedených konstrukcí byla zakotvena v rámci jednoho nebo několika širších diskurzů, které jsem ve své práci seskupila pod tři nadřazené diskurzy a přidělila jim názvy: (1) Svoboda slova, symbol západní civilizace; (2) Evropské 11. září a (3) Teroristé a přistěhovalci. Musíme brát v potaz, že vyjmenované diskurzivní konstrukce a diskurzy jsou uměle vytvořené kategorie, a proto mezi nimi existuje pouze tenká hranice. Zatímco některé diskurzy stojí v opozici jeden vůči druhému, další diskurzy se vzájemně prolínají nebo jeden druhého ovlivňují.

První diskurz pojmenovaný *Svoboda slova, symbol západní civilizace* vychází z diskurzivní konstrukce teroristického útoku jako útoku na svobodu slova. Texty podílející se na této konstrukci se opíraly o předpoklad, že hlavní motivací teroristů k zavraždění novinářů bylo opakované zveřejnění karikatur zobrazujících proroka Mohameda v týdeníku Charlie Hebdo a jejich urážlivý charakter pro vyznavače islámu. V rámci této diskurzivní konstrukce byl teroristický útok vnímán jako pokus o umlčení redaktorů časopisu a spolu s nimi celé západní kultury, která upřednostňuje svobodu projevu před úctou k náboženským symbolům. Mediální obraz útoku na Charlie Hebdo jako útoku na svobodu slova měl v médiích velkou odezvu vzhledem k symbolickému významu, jaký je svobodě slova přikládán v západní společnosti. Autoři analyzovaných textů se o svobodě projevu vyjadřovali jako o základním pilíři naší civilizace a také jako o hodnotě, kterou se západní společnost odlišuje od zbytku světa, čímž odkazovali na konflikt mezi evropskou/západní identitou a islámským světem, který mimo jiné prohloubily protesty muslimského světa po otištění karikatur Mohameda v dánském deníku Jyllands-Posten v roce 2005 nebo Íránem vydaná fatva na spisovatele Salmana Rushdieho. Na jedné straně stojí diskurz muslimů, pro které je zobrazování Boha a svatých nepřijatelné (v radikální podobě pak diskurz islamistů a jejich kampaně proti liberálním západním médiím a autorům), na druhé straně diskurz Západu, který svobodu slova bez hranic oslavuje. V rámci diskurzu, který vnímá svobodu vyjadřování jako základ západní identity, jsou novináři oslavováni jako hrdinové a obránci našich hodnot, připomenuta je tradice a prestiž novinářského povolání. Důsledkem výše popsané diskurzivní konstrukce je také zvýšený zájem novinářů o dané téma, protože se ve své podstatě týká jich samotných, média cítí povinnost angažovat se v boji za svobodu slova. Heslo *Je suis Charlie* představuje novou novinářskou mantru a karikatury Mohameda z týdeníku Charlie Hebdo jsou přetištěny ve významných listech po celém světě. Šíření karikatur je nyní považováno za plně legitimní formu jednání, jelikož hlavní otázku již nepředstavuje jejich (potenciálně nekorektní) obsah, ale jejich symbolická funkce. Média dávají islámskému světu skrze slova a obrazy najevo, „my se nedáme“. O to víc novináře pobouří komentář kněze a teologa Tomáše Halíka, který říká: „Nejsem Charlie“, čímž připouští, že se na konflikt způsobený karikaturami můžeme podívat také z jiné než dominantní perspektivy.

Na symbolech je založena také druhá diskurzivní konstrukce, podle které byl útok na Charlie Hebdo útokem na západní instituci demokratického státu. V rámci tohoto výkladu byl útok přirovnán k teroristickým útokům na Spojené státy americké z 11. září 2001, a proto jsem pro kategorii s ním spojených diskurzů zvolila název *Evropské 11. září*. Zatímco

teroristé v Americe zasáhli symbol ekonomické a finanční síly (Světové obchodní centrum), symbol vojenské síly (Pentagon) a pokusili se také o zasažení symbolu politické moci (předpokládá se, že poslední unesené letadlo, které nakonec nedosáhlo svého cíle, mířilo na Bílý dům nebo na Kapitol), ve Francii teroristé zacílili na kulturní symbol, na časopis, který reprezentoval sekularismus a s ním úzce spojený koncept demokracie. Autoři textů popisující teroristický útok jako útok na západní instituci demokratického státu interpretovali terorismus jako akt války a zdůrazňovali předpoklad, že útok na Charlie Hebdo byl promyšleným činem násilí, jehož cílem bylo ochromit demokratickou podstatu západní společnosti. Využitím mediální šablony „války proti terorismu“, která médiím od teroristických útoků z 11. září slouží jako vhodný rámec pro vysvětlení terorismu, vybrané texty zároveň implikovaly specifické typy jednání a řešení problému. Centrální pozici v tomto diskurzu zaujímal stát, kterému byla připsána role ochránce, jehož úkolem je zajistit bezpečnost občanů a předejít dalším aktům terorismu a to i za cenu rozšíření svých pravomocí na úkor občanských svobod. Téma terorismu bylo zúženo na bezpečnostní problém. V rámci diskurzu války média také jasně definovala dvě proti sobě válčící strany a rozdělila svět na přátele a nepřátele, přičemž využívala kategorií „my“ a „ti druzí“, které byly v případě tohoto diskurzu reprezentovány pojmy civilizovaný Západ a barbarický Východ. Výsledným jednáním bylo semknutí se vůči společnému nepříteli a potřeba zesílit mezinárodní spolupráci mezi „demokratickými“ státy. Symbolickou manifestací tohoto preferovaného jednání představoval průvod na památku obětí, který se uskutečnil 11. ledna v Paříži a kterého se kromě jednoho a půl milionu Francouzů zúčastnili také významní světoví státníci. Ačkoliv za nepřátele byl v analyzovaných textech označen islámský fundamentalismus, nikoli islám jako takový, média při interpretaci pařížských událostí odkazovala na fenomén „islámského terorismu“, který je značně problematický, protože vychází z orientalistického vidění světa a s ním spojených kulturních předpokladů založených spíše na stereotypech než na objektivní skutečnosti. V rámci orientalistického paradigmatu je jakékoli násilí páchané muslimy vnímáno jako nejhorší možný druh terorismu, jelikož ve své podstatě odporuje moderní západní civilizaci a jeho kořeny leží v barbarské iracionalitě a historické tradici fanatického násilí. Od diskurzu „islámského terorismu“ to pak autoři textů neměli daleko k diskurzu „střetu civilizací“, založeném na Huntingtonově teorémě, podle které hlavní konflikty dnešní doby stále častěji a ve větší míře vycházejí z kulturních odlišností. Všechny diskurzy shrnuté v kategorii *Evropské 11. září* úzce souvisely s mediálně-propagandistickou mytologií 11. září a jejich medializace přispívala k šíření stereotypů o islámu a k oddalování konceptů „my“ a „ti druzí“, tedy „křesťané/ateisté“ a „muslimové“.

Stejně tak i poslední diskurz pojmenovaný *Teroristé a přistěhovalci* vychází z představy, že západní a islámský svět jsou v konfliktu a že Západu hrozí nebezpečí. Teroristický útok na Charlie Hebdo je zde však reprezentován jako vnitřní a o to významnější hrozba. V rámci diskurzivní konstrukce teroristického útoku jako důsledku příliš otevřené imigrační politiky je v analyzovaných textech kladen důraz na skutečnost, že bratři, kteří zaútočili na redakci týdeníku, byli francouzskými občany, jejichž rodiče Francie kdysi otevřeně přijala. Tato konstrukce je založená především na hledání příčiny teroristického útoku a jako problém je zde definován nárůst muslimské komunity v západních zemích, čímž tato diskurzivní konstrukce klade pomyslné rovnítko mezi problémem terorismu a problémem imigrace. Komplexní téma imigrace a uprchlíků, které bylo již v době útoku na Charlie Hebdo významnou součástí agendy západních médií, bylo autory textů a jednotlivými mluvčími uchopeno s odkazem na aktuální otázku terorismu a definováno jako bezpečnostní problém. Média spojila téma pařížského atentátu a téma imigrace na základě jejich vzájemného průsečíku, kterým bylo stejné náboženské vyznání zúčastněných sociálních aktérů, na jedné straně teroristů, na straně druhé imigrantů. Myšlenková zkratka: „teroristé byli muslimové, dejme si pozor na muslimy“ se stala součástí širšího diskurzu o současné uprchlické krizi a formovala jednu z možných variant legitimního jednání, jehož cílem je zamezit problému terorismu změnou imigrační politiky, tedy vyřešit problém na úrovni vnějších politických opatření. Západ je v tomto diskurzu stavěn do role arbitra, nikoli spoluhráče podílejícího se na vzniku dané problematiky, a muslimští přistěhovalci zde nejsou vnímáni jako rovnocenní členové společnosti, nýbrž jako „ti druzí“. V rámci tohoto diskurzu docházelo k ledabylému operování s pojmy *islám*, *muslim*, *islamismus*, *Islámský stát* aj. a ke stereotypizaci muslimské komunity. Autoři textů muslimskou komunitu často popisovali prostřednictvím diskurzivní strategie van Dijkova ideologického čtverce, na jehož základě vyzdvihovali dobré vlastnosti/jednání naší skupiny, kdežto dobré vlastnosti/jednání druhých marginalizovali a zdůrazňovali špatné vlastnosti/jednání druhých, kdežto špatné vlastnosti/jednání naší skupiny potlačovali. Zatímco Západ byl v médiích reprezentován jako zosobnění „*demokracie*“, „*svobody*“, a „*kulturnosti*“, islám média naopak vykreslovala jako „*prehistorické*“ a „*necivilizované*“ náboženství, jehož příslušníci mají sklon k násilí a nerespektují základní lidská práva a svobody, zejména rovnocenné postavení žen ve společnosti. Muslimové byli v rámci tohoto diskurzu postaveni do pozice vnitřní ideové hrozby západní civilizace a mohli se tak na jeho základě cítit diskriminováni. Zároveň byli stavěni do nepříjemné pozice kulturní menšiny a museli obhajovat svou „normálnost“, dokazovat, že nemají s teroristickými činy nic společného, ani je vnitřně nepodporují. Spolu s diskurzem, který

vnímal nárůst počtu muslimů v zemích Západu jako problém, se v médiích odrážela skepse vůči kulturní ideologii a politice multikulturalismu. Stereotypní reprezentace muslimské komunity, založené zejména na nedůvěře k odlišnému a strachu z neznámého, přispěly k rozšíření xenofobních nálad ve společnosti, jejichž důkazem jsou zejména výpovědi některých českých politiků v pořadu Události, komentáře.

Symbolem teroristického útoku na týdeník Charlie Hebdo se stala tříslavná věta *Je suis Charlie*, se kterou se ztotožnily milióny lidí po celém západním světě a zahltily jí profily svých sociálních sítí. Heslo bylo otištěno také na předních stranách mnohých novin a časopisů a figurovalo v nespočtu mediálních textů. Na jedné straně vzešel slogan *Je suis Charlie* ze sounáležitosti, na druhé straně vyvolal diskusi živenou rozdílnými názory o tom, jaký je symbolický význam tohoto hesla a zda je ho vhodné oslavovat. V médiích se projevovaly dva hlavní proudy jeho výkladu: dominantní názorová skupina vnímala větu *Je suis Charlie* jako symbol boje za svobodu slova a hodnoty západní civilizace, pro druhou, kritickou názorovou linii, heslo *Je suis Charlie* reprezentovalo ztotožnění se s orientací a humorem týdeníku Charlie Hebdo. Na české scéně tuto představu zastupoval především kněz a teolog Tomášem Halík, který heslo *Je suis Charlie* odsoudil s ohledem na dle něj urážlivý obsah týdeníku. Na kontroverzi vycházející z tohoto výkladu upozorňuje také francouzský sociální vědec Emmanuel Todd, který říká, že novináři po útoku na Charlie Hebdo vyžadovali, aby se muslimové, pokud se chtěli stát legitimními členy francouzské společnosti, ztotožnili s heslem *Je suis Charlie*, čímž však muslimy zároveň nutili, aby uznali rouhačství (v podobě karikatur Mohameda) jako nedílnou součást své identity. „Bylo jejich povinností rouhat se“ (Todd 2015).

Co o nás tedy řekl *Charlie*? Analyzované texty a s nimi spjaté diskurzy ukázaly, že ačkoliv je Evropa (v širším pojetí západní svět) v mnohých názorech a postojích k některým zásadním tématům nejednotná, ve chvíli, kdy proti ní stojí společně jmenovaný nepřítel, tíhne ke spolupráci a vnímá se jako sourodý celek. Česká média vnímala útok na Charlie Hebdo jako událost, která má význam pro Českou republiku, jelikož je naše země součástí západního demokratického světa a útok byl tudíž namířen také proti našim hodnotám. Kolektivní identita západní společnosti je v médiích konstruována prostřednictvím z demokracie vycházejících pozitivních hodnot, jejichž existence je potvrzována zejména skrze odkazy na historii. Když novináři mluví o tradici svobodného myšlení a svobody slova, odvolávají se na Voltaira a na zakotvení principů demokracie ve společnosti 18. století, zatímco o novodobé historii mluví spíše kriticky. Tato skutečnost napovídá, že západní svět v dnešní době

prochází krizí identity a chybí mu moderní symboly, o které by mohl svou identitu opřít. Nedostatek současných symbolů vysvětluje také úspěch, se kterým se setkalo heslo *Je suis Charlie*. Ačkoliv novináři z týdeníku Charlie Hebdo nebyli hrdinové v pravém slova smyslu a jejich týdeník v době před atentátem četlo jen několik desítek tisíc čtenářů, po 7. lednu byly *Charliem* milióny lidí po celém západním světě. Slogan *Je suis Charlie* se stal symbolem pro „Jsem Francouz“, „Jsem Evropan“, „Jsem demokrat“, ale především pro „Nejsem terorista“. Na symbolické úrovni komunikace byl tudíž v médiích za nepřítele nepřímo označován každý, kdo se s heslem *Je suis Charlie* neztotožnil, a zkonstruování konceptu nepřátel neboli „těch druhých“ zároveň pomohlo posílit kolektivní kategorii „my“. Ve vybraných textech se projevil pohled na svět založený na orientalismu, který začal být v západních diskurzích silně přítomen po konci Studené války. Západ tehdy potřeboval nahradit dvě strany světového konfliktu zastoupené kapitalistickým „my“ a komunistickým „ti druzí“ jinými jmenovateli, kterými se postupně staly pojmy „křesťanský/sekulární svět“ a „islámský svět“. Skrze tuto dichotomii nahlížíme na světovou muslimskou komunitu jako na hrozbu, která představuje problém pro naši západní civilizaci. Tento předpoklad se v různých podobách prolínal všemi výše uvedenými diskurzími a předjímal kulturně podmíněné způsoby jednání, které jsou naší společností považovány za legitimní. Společným jmenovatelem vybraných diskurzů byl také strach: strach z omezení práva na svobodu slova; strach z napadení našich kulturních hodnot; strach z dalších násilných útoků, jejichž oběťmi budou nevinní zástupci naší společnosti. Média upozorňovala na to, že se bojíme, nebo nám říkala, že bychom se bát měli; šířila příběhy strachu a pojmy „hrozba“, „ohrožení“, „nebezpečí“, „oběť“, „nepřítel“ aj. se staly běžnou součástí mediální agendy. Ukázalo se, že terorismus v naší společnosti představuje zaštiťující rámec pro další institucionální diskurzí, například diskurz o imigraci a o islámu. V českém prostředí, ve kterém nebylo možné ospravedlnit strach z přistěhovalců nebo z islámu odkazem na příklady, které se odehrály v České republice, konstruovala média obraz symbolického nepřítele prostřednictvím strachu z neznámého. Ukázalo se, že je snazší negativně se vyjádřit o něčem, co neznáme, než zaujmout kritický postoj ke skutečnosti, se kterou jsme obeznámeni a která se nás přímo dotýká. Tento selektivní a zkratkovitý přístup byl charakteristický pro mnoho analyzovaných textů a s nadhledem můžeme říct, že do jisté míry vystihuje také podobu současného mediálního diskurzu, v jehož rámci se na jednotlivá témata a problémy jen zřídka nahlíží komplexně. Příkladem může být obraz českými médii zprostředkované tzv. evropské migrační krize, která byla uchopena jako bezpečnostní a humanitární problém, jež je možné vyřešit změnou imigrační politiky. Tematický rámec, který by migrační krizi uchopil jako

širší celosvětový problém, u jehož vzniku stálo mnoho aktérů včetně západních států, a podal by čtenáři souvislé vysvětlení této problematiky, v médiích až na výjimky chyběl.

Na závěr bych ráda uvedla, že výše zmíněné diskurzy a jejich interpretace jsou pouze výsledkem subjektivní analýzy, a tudíž rozhodně nejsou interpretacemi absolutními a univerzálně platnými. Tato povaha výsledků vyplývá již ze samé podstaty kvalitativní metody výzkumu, v rámci které je badatel neoddělitelnou součástí výzkumu, a výzkumné závěry jsou tedy vždy zatíženy jeho subjektem, očekáváními a osobní zkušeností. Kritická povaha dílčích závěrů byla dána metodou vycházející z kritické analýzy diskurzu. K jiným, více či méně odlišným dílčím závěrům by zřejmě došel výzkumník, který by využil jinou kvalitativní metodu analýzy textu. Cílem mého výzkumu nebylo ani poskytnout zcela vyčerpávající a komplexní analýzu mediálního obrazu útoku na Charlie Hebdo, nýbrž se na problém podívat z jedné možné perspektivy a odhalit tak s událostí spojovaná témata a diskurzy, které mohou mít dopad v rámci širší, kulturní, společenské a politické praxe. Budoucí možnou výzvou, jak stávající výzkum rozšířit a ještě lépe tak pochopit proces, jakým masová média konstruovala obraz události, by mohlo být například provedení analýzy médií z různých zemí a jejich vzájemná komparace, případně komparace mediálního obrazu útoku na Charlie Hebdo s jiným teroristickým útokem (nasnadě je série pařížských teroristických útoků ze 13. listopadu 2015), na jejímž základě bychom mohli lépe uchopit problematiku vztahu médií a terorismu. Pozornost by si zasloužil také fakt, že s útoky na Charlie Hebdo úzce souviselo násilné napadení židovského košer obchodu s potravinami, při kterém zemřeli čtyři lidé, nicméně tento útok stejnou pozornost jako útok na satirický týdeník Charlie Hebdo nezískal. Zajímavých poznatků bychom jistě dosáhli také v případě, že bychom provedli výzkum na stejné téma v oblasti nových médií, nabízí se kvalitativní analýza sociálních sítí, konkrétně například studie různých variací na heslo *Je suis Charlie* (*Je ne suis pas Charlie, Je suis Ahmed, Je suis Human, Je suis Paris* aj.), které se na sociálních sítích zrodily.

Summary

The aim of this thesis was to examine the ways in which media participate in constructing the term *terrorism* and to analyze the consequences that these media constructions might have in wider cultural, social and political context. The research question of this paper is: How has the Czech mass media constructed the event of Charlie Hebdo terrorist attack? I was focusing mainly on media representations and discursive constructions of Charlie Hebdo attack that the Czech media had used in order to attribute significance to this media event. The qualitative content analysis has been chosen as a research method and 85 Czech media journalistic texts (coming from daily newspaper Lidové noviny, weekly magazine Týden, online newspaper IHNED.cz and TV program Události, komentáře) related to Charlie Hebdo attack have been analysed. The research method has been inspired by grounded theory techniques and several steps of foucauldian discourse analysis proposed by Carla Willig.

As a result I have defined and characterised three, in my opinion, typical discursive constructions and related discourses, which are involved in constructing the event of Charlie Hebdo attack and which in the meantime reflect dominant values and ideology recognized in Czech/Western society. Within these three main discursive constructions Charlie Hebdo is represented as (1) the attack on the freedom of speech; (2) the attack on the western institution of a democratic state; (3) the result of too open immigration policy. Each of these constructions is then anchored within a wider discourse or a group of discourses that I named: (1) Freedom of speech, symbol of Western civilization; (2) European 9/11; and (3) Terrorists and Immigrants. Within each category, I have also described different positions that discourses make available or attribute to the subjects and social actors and defined the practices arising from these discourses. All of these discourses are based on mass media selectivity. When interpreting any kind of event, mass media tend to prefer some of its aspects to others, thus the picture of any event that is partially constructed by media must be of selective character. Media produce and spread simplified and stereotypical images of reality and these are considered to be “real”, however they are only media representations and social constructions. Through analysing the media texts, I have uncovered some of the stereotypical images and discursive strategies that have been adapted by media and that reflect the dominant ideologies of our culture. The most common were: stereotyping Islam and Muslim as the enemy of the Western civilisation; promoting the fear, especially the fear of "the others" and of "unknown"; and strengthening the collective identity by means of symbols and

symbolic communication while referring to the past rather than to the present times. The popularity of *Je suis Charlie* slogan can be explained by the lack of contemporary symbols in Western societies and the discussion that the slogan has raised can be understood within the frame of Western world identity crisis .

In conclusion I would like to say that the outcome discourses and interpretations should not be regarded as absolute as they are only results of subjective analysis. The subjective character of my results comes from the nature of qualitative research method itself, if the same topic were to be analysed by someone else, the results would most likely be different.

Použitá literatura

- Allan, S. (2011). *News Culture*. 3rd ed. Berkshire: Open University Press.
- Altheide, D. L. (2009). *The Post 9/11 and the media*. New York: Peter Lang Publishing.
- Ballard, J. D. (2005). *Terrorism, Media and Public Policy: The Oklahoma City Bombing*.
- Becker, H. S. (1991). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Bell, A. a Garrett, P., ed. (1998). Media and Discourse: A Critical Overview. In *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 1-20.
- Berger, L. P. a Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Brinson, M. E. a Stohl, M. (2012). Media Framing of Terrorism: Implications for Public Opinion, Civil Liberties, and Counterterrorism Policies. *Journal of International and Intercultural Communication*, 5 (4): 270-290.
- Burton, G. a Jiráček, J. (2003). *Úvod do studia médií*. Praha: Barrister & Principal.
- Bush, G. W. Address to Congress. 20 September 2001. In Norris, P., Montague, K. a Just, M., ed. (2003). *Framing Terrorism. The News Media, the Government, and the Public*. New York: Routledge, s. 15.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory*. 2nd ed. Los Angeles: Sage Publications.
- Cohen, B. C. (1963). *Press and Foreign Policy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Cottle, S. (2009). Global Crises and the Media. In Altheide, D. L. *The Post 9/11 and the media*. New York: Peter Lang Publishing, s. xiv-xvii.
- Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum.
- Dodwell, B. (2015). The Paris Attack: A Campaign and its Goals. *CTS Sentiel*, 8(1): 1-4.
- Eko, L. a Berkowitz, D. (2009). *Le Monde*, French Secular Republicanism and 'The Mohammed Cartoons Affair': Journalistic 'Re-Presentation' of the Sacred Right to Offend. *The International Communication Gazette*, 71(3): 181-202.
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power: Framing news, public opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Erjavec, K. a Volčič, Z. (2007). 'War on terrorism' as a discursive battleground: Serbian recontextualization of G.W. Bush's discourse. *Discourse & Society*, 18(2): 123-137.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

- Fiske, J. (1987). *Television culture*. London: Methuen.
- Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality I. Vůle k věděni*. Praha: Hermann & synové.
- Galtung, J. a Ruge, M. (1965). The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 64-90.
- Gerrits, R. P. J. M. (1992). Terrorists' perspectives: Memoires. In Paletz, D. L. a Schmid, A.P. *Terrorism and the media*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications, s. 29-61.
- Gerhards, J. a Schäfer, M. S. (2013). International terrorism, domestic coverage? How terrorist attacks are presented in the news of CNN, Al Jazeera, the BBC, and ARD. *The International Communication Gazette*, 76(1): 3-26.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis*. New York: Harper and Row.
- Greenberg, B. S., ed. (2002). *Communication and Terrorism: Public and Media Responses to 9/11*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.
- Hall, S. (2003). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Repr. London: Open University Press.
- Hoffman, B. (1993). „*Holly Terror*“: *The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative*. Santa Monica: RAND.
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Hrabalová, B. (2013). *Úvodník a editorial v české a anglické stylové normě s důrazem na problematiku překladu*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jitka Zehnalová.
- Huntington, S. (2001). *Střet civilizací: boj kultur a světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
- Řiháček, T. a Hytych, R. (2013). Metoda zakotvené teorie. In Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R., a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 44-74.
- Izadi, F. a Saghaye-Biria, H. (2007). A Discourse Analysis of Elite American Newspaper Editorials: The Case of Iran's Nuclear Program. *Journal of Communication Inquiry*, 31(2): 140-165.
- Jenkins, B. (1975). *International terrorism*. Los Angeles. Crescent.
- Jensen, B. K., ed. (2012). *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*. 2nd ed. New York: Routledge.
- Jiráček, J. a Köpplová, B. (2007). *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Jiráček, J.; Köpplová, B. (2009). *Masová média*. Praha: Portál.

- Jørgensen, M. a Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Los Angeles: Sage Publications.
- Juergensmeyer, M. (2007). *Teror v mysli boží: globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Karber, P. A. (1971). Urban Terrorism: Baseline Data and a Conceptual Framework. *Social Science Quarterly*, 52: 527-33.
- Karim, H. K. (1997). The Historical Resilience of Primary Stereotypes: Core Images of the Muslim Other. In Riggins, S. H., ed. *The Language and Politics of Exclusion: Others in Discourse*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lévy-Strauss, C. (2006). *Mythologica I: Syrové a vařené*. Praha: Argo.
- Lippmann, W. (1922). Public Opinion. In McCombs, M. a Protes, D. L. (1991). *Agenda setting. Readings on Media Public Opinion, and Policymaking*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, s. 5-16.
- Mahony, I. (2010). Diverging frames: A comparison of Indonesian and Australian press portrayals of terrorism and Islamic groups in Indonesia. *The International Communication Gazette*, 72(8): 739-758.
- Matusitz, J. (2013). *Terrorism and Communication: a Critical Introduction*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- McCombs, M. (2009). *Agenda-setting: nastolování agendy – masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- McCombs, M. a Shaw, D. L. (1993). The Evolution of Agenda-Setting Research: Twenty-Five Years in the Marketplace of Ideas. *Journal of Communication*, 43(2): 58-67.
- Mills, C. W. (1968). *Sociologická imaginace*. Praha: Mladá Fronta.
- Nacos, B. L. (2002). *Mass-mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Nacos, B. L. a Torres-Reyna, O. (2003). Framing Muslim-Americans Before and After 9/11. In Norris, P., Montague, K. a Just, M. *Framing Terrorism. The News Media, the Government, and the Public*. New York: Routledge, s. 133-158.
- Nacos, B. L., Bloch-Elkon, Y. a Shapiro R.Y. (2007). Post-9/11 Terrorism Threats, News Coverage, and Public Perceptions in the United States. *International Journal of Conflict and Violence*, 1(2): 105-126.
- Nanabawa, S. (2013). *A discourse analysis of print media constructions of 'Muslim' people in British newspapers*. Diplomová práce. Rhodes University: Faculty of Humanities, Psychology. Vedoucí práce Trudy Meehan.
- Nardin, T. a Sherman, D. J. (2006). *Terror, Culture, Politics: Rethinking 9/11*. Bloomington: Indiana University Press.

- Paletz, D. L. a Schmid, A.P. (1992). *Terrorism and the media*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Papacharissi, Z. a Oliveira M. F. (2008). News Frames Terrorism: A Comparative Analysis of Frames Employed in Terrorism Coverage in U.S. and U.K. Newspapers. *Press/Politics*, 13(1): 52-74.
- Powel, K. A. (2011). Framing Islam: An Analysis of U.S. Media Coverage of Terrorism Since 9/11. *Communication Studies*, 62 (1). 90-112.
- Reese, S. D. (2003). Prologue – Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research. In Reese, S. D., Gandy, O. H. a Grant, A. E., ed. *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, s. 7-31.
- Reese, S. D. a Lewis, S. C. (2009). Framing the war on terror: The internalization of policy in the US Press. *Journalism*, 10 (6): 777–797.
- Reifová, I. a kol. (2004). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Reymond, M. (2008). Une histoire de Charlie Hebdo. *Acrimed*. [online]. 8 Septembre. [cit 2015-12-17]. Dostupné z <http://www.acrimed.org/Une-histoire-de-Charlie-Hebdo>
- Rowson, M. (2015). Pushing laughter to its very limits. *British Journalism Review*, 26(1): 19-26.
- Ryan, M. (2004). Framing the War Against Terrorism: US Newspaper Editorials and Military Action in Afghanistan. *Gazette: the International Journal for Communication Studies*, 66(5): 363–382.
- Said, E. W. (2008). *Orientalismus: Západní koncepce Orientu*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- Saussure, F de. (1996). *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia.
- Sedláčková, L. (2009). *Islám v médiích (mediální reprezentace sporu o karikatury islámského proroka Mohameda v Mladé frontě DNES)*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Karel Šebesta.
- Sedláčková, R. (2014). *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Soukup, M. (2009). *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy o.p.s.
- Souleimanov, E., ed. (2010). *Terorismus: Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Spencer, A. (2012). The Social Construction of Terrorism: Media, Metaphors and Policy Implications. *Journal of International Relations and Development*, 15(3): 393-419.
- Strauss, A. a Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkum: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

- Šubrt, J. a kol. (2010). *Soudobá sociologie. IV, (Aktuální a každodenní)*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Todd, E. (2015). *Qui est Charlie?: Sociologie d'une crise religieuse*. Paris: Éditions du Seuil.
- Trampota, T. (2006). *Zpravodajství*. Praha: Portál.
- Trampota, T. a Vojtěchovská M. (2010). *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the construction of reality*. New York, London: Free Press.
- Taylor, S. (2001). Locating and Conducting Discourse Analytic Research. In Wetherell, M., Taylor, S. a Yates, S. J. *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. London: Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (1992). Racism and argumentation: "Race riot" rhetoric in tabloid editorials. In van Eemeren, F. H., ed. *Argumentation illuminated*. Dordrecht: Foris, s. 242-259.
- van Dijk, T. A. (1998a). *Ideology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (1998b). Opinion and Ideologies in the Press. In Bell, A. a Garrett, P. *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers, s. 21-63.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*. New York: Cambridge University Press.
- van Leeuwen, T. a Wodak, R. (1999). Legitimizing Immigration Control: a Discourse-Historical Analysis. *Discourse Studies*, 1(1) : 83-118.
- Wakslag, J. (2002). Introduction. In Greenberg, B. S., ed. *Communication and Terrorism: Public and Media Responses to 9/11*. Cresskill, N.J.: Hampton Press, s. xii-xv.
- Weimann, G. (2008). The Psychology of mass-mediated terrorism. *American Behavioral Scientist*, 52(1): 69-86.
- Weimann, G. a Winn, C. (1994). *The theater of terror: Mass media and international terrorism*. New York: Longman.
- Wilkinson, P. (2006). *Terrorism versus democracy: The Liberal State Response*. 2nd ed. London: Frank Cass.
- Willig, C. (2008). *Introducing qualitative research in psychology: adventures in theory and method*. Maidenhead: Open University Press.
- Zábrodská K. a Petrjánošová, M. (2013). Metody diskurzivní analýzy. In Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R. a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 105-138.

Analyzovaná média

IHNED.cz. [online]. Praha: Economia, a.s., 7. ledna - 7. února 2015. [cit 8. 10. 2015]. ISSN 1213-7693.

Lidové noviny. Praha: Mafra, a.s., 7. ledna - 7. února 2015. ISSN 0862-5921.

Týden. Praha: Empresa Media, a.s., 7. ledna - 7. února 2015. ISSN 1210-9940.

Události, komentáře. [televizní pořad]. Česká televize - ČT24, 7. ledna - 7. února 2015, 22:00.

IHNED.cz

Braun, M. (2015). Oblíbená imigrace: Proč se obyvatelé státu EU s největším počtem uprchlíků imigrace nebojí? *IHNED.cz*. [online]. 3. února. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-63477190-oblibena-imigrace-proc-se-obyvatele-statu-eu-s-nejvetsim-poctem-uprchliku-imigrace-neboji>

Černý, A. (2015). Vražda v ulici Nicolas Appert. *IHNED.cz*. [online]. 7. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-633473jmn-60-vrazda-v-ulici-nicolas-appert>

Honzejk, P. (2015). Obhajoba svobody je smyslem naší práce. *IHNED.cz*. [online]. 8. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-63351340-obhajoba-svobody-je-smyslem-nasi-prace>

Hrabalová, L. (2015). Já jsem Ahmed. *IHNED.cz*. [online]. 21. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-63416200-ja-jsem-ahmed>

Klimeš, D. (2015). Rozšíření protiislámského bitevního pole. *IHNED.cz*. [online]. 7. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-63347560-rozsireni-protiislamskeho-bitevniho-pole>

Macháček, J. (2015). Problémem není náboženství, jak tvrdí Rushdie. *IHNED.cz*. [online]. 20. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/c1-63410000-problemem-neni-nabozenstvi-jak-tvrdi-rushdie>

Pekárková, I. (2015). O humoru a civilizaci. *IHNED.cz*. [online]. 14. ledna. [cit. 8.10.2015]. Dostupné z <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-63379360-o-humoru-a-civilizaci>

Lidové noviny

Brezét, A. (2015). Musíme se sjednotit, vyzbrojit a udeřit. *Lidové noviny*. 9. ledna, s. 11.

Drápal, D. (2015). Žertovat lze o lecčem. Jen jestli to stojí za to. *Lidové noviny*. 20. ledna, s. 11.

Halík, T. (2015). Proč nejsem Charlie. *Lidové noviny*. 12. ledna, s. 10.

Chlouba, V. (2015). Postavme se za své hodnoty. *Lidové noviny*. 13. ledna, s. 11.

Kozelka, J. (2015). Lepší než víra je pochybnost. *Lidové noviny*. 16. ledna, s. 11.

Müller, Z. (2015). Tragédie jako příležitost. *Lidové noviny*. 9. ledna, s. 10.

- Petráček, Z. (2015). V masce Charlieho. *Lidové noviny*. 13. ledna, s. 10.
- Petráček, Z. (2015). Čísla měří emoci. *Lidové noviny*. 16. ledna, s. 10.
- Šmíd, T. (2015). Sebemrskáčství není na místě. *Lidové noviny*. 12. ledna, s. 10.
- Vondra, A. (2015). Evropské 11. září. *Lidové noviny*. 12. ledna, s. 11.
- Zvěřina, M. (2015). Proč má mít monopol na vkus zrovna Halík? 14. ledna, s. 11.
- Žantovský, M. (2015). V Charlieho kůži. *Lidové noviny*. 14. ledna, s. 11.

Týden

- Gebert, J. (2015). Islám v české kotlině. *Týden*. 12. ledna, s. 24.
- Köppl, D. (2015). Vážení a milí čtenáři! *Týden*. 12. ledna, s. 3.
- Kvasnička, J. a Jareš, D. (2015). Éra bílého muže končí. *Týden*. 19. ledna, s. 14.
- Sedláčková, A. (2015). Byla to promyšlená vražda. Iva Vokurková. *Týden*. 12. ledna, s. 30.

Události, komentáře

- Asvazadourian, J-P. Francie a Evropa po útocích. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 12. ledna 2015.
- Borek, D. Teror v Paříži. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 7. ledna 2015.
- Borek, D. Evropa a migrace. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Česká televize - ČT24, 14. ledna 2015.
- Borek, D. Český spor o islám. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Česká televize - ČT24, 16. ledna 2015.
- Brázdilová, V. Paříž, den druhý. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 8. ledna 2015.
- Bublan, F. Konec. Teroristi zneškodnění. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 9. ledna 2015.
- Bublan, F. Český spor o islám. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 16. ledna 2015.
- Černochová, J. Terorismus děsí Evropu - Europol: obrovské riziko terorismu. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 16. ledna 2015.
- Dolanský, L. Paříž, den druhý. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 8. ledna 2015.
- Honzejek, P. Charlie Hebdo - svoboda a etika. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 14. ledna 2015.

Chvojka, J. Korektnost a svoboda. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 14. ledna 2015.

Komárek, M. Evropa a migrace. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 14. ledna 2015.

Takáč, D. Teror v Paříži. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Česká televize - ČT24, 7. ledna 2015.

Takáč, D. Paříž, den druhý. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Česká televize - ČT24, 8. ledna 2015.

Rupnik, J. Paříž, den druhý. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 8. ledna 2015.

Sarkozy, N. Paříž, den druhý. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 8. ledna 2015.

Šafr, P. Charlie Hebdo - svoboda a etika. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje David Borek. Česká televize - ČT24, 14. ledna 2015.

Šmíd, J. Teror v Paříži. In *Události, komentáře* [televizní pořad]. Moderuje Daniel Takáč. Česká televize - ČT24, 7. ledna 2015.